

משרד החינוך
האגף לתרבות תורנית

ק לתרבות יהודית

עורך: ד"ר אריה סטריקובסקי

שישים שנה למדינת ישראל

גיליון 277 – תמוז התשס"ח

סדר, גרפיקה ועיצוב עטיפה: סטודיו "שחר שושנה"
הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך

כתובת למכתבים: האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך, ירושלים 91911
אתר אינטרנט: <http://www.education.gov.il/toranit>

ירושלים, התשס"ח

תוכן העניינים

- 7 דון יצחק אברבנאל – לקראת שנות השישים
7 א"ר מלאכי – כך וכך שנים לחרות יהודה

הכיסופים

- 9 אנטוניו באס – חלום ממרתפי האינקוויזיציה
9 יצחק גנח – "לשנה הבאה בירושלים" בשירי הקאנטוניסטים
11 יוסף הלוי – היהודים האתיופים בכו
12 ד"ר מאיר דבורז'צקי – "והוליכנו לארצנו" ממאפליית השואה

חזיונות למדינה

- 12 רבי יוסף כספי – סבירות להקמת מדינה
12 חיים שבילי – שנת תש"ט – כאן טמון סוד הגאולה
13 בנימין זאב הרצל – שליחות מהמשיח
13 א"ר מלאכי – "מדינת היהודים" לאור העיתונות העברית

כריצת הדרך

- 15 הברון בנימין אדמונד רוטשילד – כלל ישראל
15 הרב יהודה צירלסון – לחגיגת חי כסלו תרע"ח: לרגל הופעת ההצהרה הבלפורית
16 החלטת סאן רימו
16 אליעזר מאיר ליפשיץ – הכרזת בלפור: העברית לשון רשמית
17 ארנולד טוינבי – פלא תחיית העברית
17 הרב שמואל כ"ץ – ימי הודייה

המשך המאבק

- 18 דוד בן גוריון – התנ"ך הוא המנדט שלנו
18 הרב יצחק הלוי הרצוג – רוצים אנו לחיות
18 חיים וייצמן – ה' הבטיח
18 הרב שמואל כ"ץ – מיז כסלו (כט בנובמבר) עד ה אייר תש"ח
20 אנדרי גרומיקו – חובתנו לעזור לעם היהודי
21 אהרן צייטלין – שואה ומדינה
21 משה סנה – חזיון ההשמדה, חזיון העצמאות ואתחלתא דגאולה

ה באייר תש"ח - ההכרזה

21	ההכרזה
21	ק' א' ברתיני - להקשיב, לראות ולספוג
22	ד"ר בנימין אקצין - הכרזה שיצרה מדינה
22	הרב צבי יהודה הכהן קוק - האומץ להכריז
22	ש"י עגנון - אילו היה בידי...
23	גאולה בת יהודה - שהחיינו, בעז"ה ואמן
23	הרב מרדכי הכהן - אמן מהדהד
23	ד"ר יעקב רוטשילד - The Almighty God
24	הרב צבי מרקוביץ - ההחמצה

החוויות

24	הרב צבי יהודה הכהן קוק - ובכל זאת, מזל טוב!
24	ד"ר ישעיהו אביעד (ולפסברג) - בני אתה, אני היום ילדתיך
25	מנחם ריבולוב - לקראת החזון
26	דניאל פרסקי - פעמי המשיח
26	הרב יעקב יחיאל ווינברג - למדינת המשיח
27	הרב יוסף כהנמן - הבה נצא לקראת הקב"ה
27	הרב צבי יהודה הכהן קוק - אתחלתא דגאולה?

יום העצמאות הראשון

27	ד"ר הלל זיידמן - בעצרת האו"ם
29	פרופ' מאיר שוורץ - יום בחזית הדרום
29	אנשי בארות יצחק - לפתע התפוצץ פגז
30	מנחם בגין - ממחתרת למדינה
31	הרב פרופ' שמואל ק' מירסקי - ערב שבת קדושים

טו בשבט תש"ט

31	חיים וייצמן - פתיחת הכנסת הראשונה
31	ישראל כהן - למאורעות הימים
32	חיים וייצמן - איגרת ליישוב
32	דוד בן גוריון - שידור ליישוב
33	משה סנה - שלושה ימי הכנסת

מלחמה ומסירות נפש

- 33 תפילות בזמן מלחמת השחרור
34 מנחם בגין – מדמם צמח עץ החיים לעמנו
34 הרב שלמה גורן – מצוות שבין אדם למדינה
35 הרב פרופ' שאול ליברמן – על מסירות הנפש
35 פרופ' מרדכי בר-און – לא החנקתי תפילתי
36 ד"ר יחזקאל כהן – כוחות גנחים נחשפו
36 לורנה וינגייט – מה היה וינגייט אומר?
37 הרב ישכר שלמה טייכטל – טוב למות בעד ארצנו
37 דוד בן גוריון – המלחמה היא מולך אכזרי
37 הרב בן ציון פריימן – אל תירא עבדי יעקב!

הוויכוח על קדושת היום

- 38 ש"י עגנון – שרה והסופר על יום העצמאות
39 דבר רבני ישראל
40 הרב צבי יהודה הכהן קוק – לפי האמונה – ההודייה
41 הרב' שלום יצחק הלוי – קריאה בתורה ביום העצמאות בברכות, כשחל ביום ה
41 אריה סטריקובסקי – הלכות יום העצמאות
44 ד"ר ישראל רזנסון – תפילות יום הזיכרון

מצוות היום

- 45 ד"ר אהרן ארנד – שירים ופיוטים ליום העצמאות
46 שמחה רז – ר' אריה לוי ביום העצמאות
46 אורי צבי גרינברג – בהר ציון

עליות

- 47 פרופ' מאיר שוורץ – פרק בעליית ילדים מגרמניה
48 מאיר חובב – בכוח אמונה
48 הרב איסר יהודה אונטרמן – תפילה למען יהודי רוסיה
49 ציון מנצורה – פרק בעליית תימן
50 יונה בוגלה וחברים – אנו המצפים לגאולה
51 יצחק בן צבי – גם מבניכם יזכו לעלות
51 מנחם בגין – לא ננוח ולא נשקוט
52 הרב עובדיה יוסף – לשתפם בבניין ארצנו הקדושה

הדולרים שהצילו

- 52 גולדה מאיר – הם הקשיבו בכו והתחייבו
53 אריה סטריקובסקי – האיש שהציל את מפעל הבונדס

דרשות

- 54 ד"ר צבי זוהר – מדינת ישראל והציונות בעיני חכמים ספרדים-מזרחים בכירים
58 הרב חיים טשרנוביץ (רב צעיר) – שהחיינו
59 הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק – השותפות בין האדם לבין הקדוש ברוך הוא

המשפט העברי במדינת היהודים

- 69 הרב מאיר בר אילן – חוק ומשפט במדינתנו
70 חיים הרצוג – מדינת ישראל והמשפט העברי
71 פרופ' מנחם אלון – חוק יסודות המשפט, תש"מ – 1980
72 בנימין הלוי – קפיצה נחשונית
72 ד"ר זרח ורהפטיג – הסתייגות

לקראת שנות השישים

דון יצחק אברבנאל

האנשים השלימים ראוי שיחוסו על אבידת זמנם יותר מאבידת כל הנכסים והממונות שהיו להם. שימי שנות האדם וחיייו הוא הדרך אשר ילך בו האדם להשיג שלימותו ומפני זה נכתב בתורה שברא היוצר יתברך את עולמו במספר שבעת ימים כדי שהחי ייתן אל ליבו שימי שנותיו הם שבעים שנה, ושלא יוציא אותם לריק אלא במעשים נבחרים כמעשה בוראם ואז ביום השביעי ינוח וישבות בעולם הנשמות.

הנה מפני זה עצמו ציוה יתברך במצות השמיטה ובמצות היובל לרמוז ולהעיר שאין כל ימי אדם ושנותיו שווים בעבודת אדמה ומלאכתה. כי הנה בימי הילדות לא יוכל האדם לעבוד עבודה ולא גם כן בימי השישיות, אבל ימי העמל והעבודה הם על הרוב חמישים שנה, ובהגיע האדם בסוף שישים שנה מימיו ראוי שיעזוב אדם הדברים הגשמיים והתאוות החומריות ויקדש עצמו ויתנהג בקדושה וטהרה ויכין צידה לדרכו.

פירושו לתורה, פרשת בהר, פרק כה, פסוק א, עמ' קנז

כך וכך שנים לחרות יהודה

א"ר מלאכי

ביום השישי, ה באייר, תש"ח, אירע המאורע, ששנות אלפיים חיכינו לו – יסוד מדינת ישראל. הוסרו האזיקים מעלינו והוכרזה גאולת ישראל.

יום גדולות זה מחייב קביעת מניין חדש בקורות ימינו. כבימי נשיא ישראל שמעון החשמונאי וגיבור ישראל בר-כוכבא גם עלינו להתחיל למנות "שנה א לחירות יהודה ולגאולת ישראל".

בימי גלותנו נהגו אבלי ציון ולאומיים נלהבים למנות את מספר השנים לחורבן הבית, ובזה הבליטו את חשיבות המאורע בחיי האומה. מניין שנים זה יסודו עוד אחרי חורבן הבית הראשון. במלכים ב (כה, כז) כתוב: "ויהי בשלשים ושבע לגלות יהויכין מלך יהודה". וכן מונה יחזקאל את חשבון השנים לגלות יהודה: "בעשרים וחמש שנה לגלותנו" (מ, א). אחרי חורבן הבית השני היו בארץ ישראל מונים לחשבון החורבן, ובגולה – לחשבון השטרות, כלומר: המלכים, כדאיתא בסדר עולם רבא (פרשה ל): "רבי יוסי אומר: מלכות

פרס לפני הבית ל"ד שנה; מלכי יוון – ק"פ; מלכות בית חשמונאי – ק"ג; מלכות הורדוס – ק"ג. מכאן ואילך צא וחשוב לחורבן הבית. ובגולה כותבין בשטרות למניין יוון מקדוניה אלפא" (ראה גם בעבודה זרה ט, ע"א). בקהילת יאנינא של יוון היו נוהגים לרשום בכתובות גם את תאריך החורבן. כתובה כזו משנת תרכ"ט פרסם הרב יעקב משה טולידאנו¹, ובה צויין: "בשישי בשבת... התרכ"ו לבריאת עולם ושנת אלף ושבע מאות ותשעים ושמונה לחורבן ביהמ"ק [= בית המקדש] שתיבנה בימינו ובימי כל ישראל למניין שאנו רגילים למנות בו בק"ק [= הקהל קדוש] עיר יאנינא".

קהילות אלו היו יוצאות מן הכלל. בדורות האחרונים לא היה תאריך החורבן נפרץ, אבל בראשית שנות השמונים החזיר בן יהודה את עטרתו. כיהודי לאומי ראה צורך להדגיש את מאירת הגלות בציינו את התאריך למספר שנות חורבן המדינה היהודית. בפעם הראשונה קבע את התאריך הזה בדפוס בסוף הקדמתו לספרו "ארץ ישראל", שהופיע בירושלים, תרמ"ג, בלשון זו: "ירושלם ת"ו, שלושה עשר יום לחודש הרביעי, אלף ושמונה מאות ושלוש עשרה שנה לחורבן מקדשנו". בשער הספר הובאה השנה, תרמ"ג, לחשבון היצירה. כפי הנראה לא העיז בן יהודה לעקור לגמרי את מניין השנים המקובל ולהחליפו ב"תאריך לאומי", ובעיתונו, "מבשרת ציון", נתן את שני התאריכים. אולם לשם פרסום התאריך החדש הוציא את לוח הטרף^[?], "וידעת היום", שתאריך שנתו היה "א'תתי"ד לחורבן".

בן יהודה מצא לו הרבה מחקים. הראשון ללכת בדרכיו היה ר' חיים הירשנזון. בשער ירחונו "המסדרונה" שהתחיל להופיע בכ"ז סיון תרמ"ה, הוסיף לתאריך הרגיל: "אלף תתט"ז לחורבן בית מקדשנו ותפארתנו". את תאריך החורבן ציין הירשנזון גם ביתר עיתוניו וספריו שהוציא עד ראשית שנות התשעים, ובמכתביו הפרטיים.

תאריך החורבן התחיל להיות רווח גם בארץ ישראל וגם בגולה בראשית שנות התשעים, עד שרבים דחו מפניו את התאריך המקובל. כמה סופרים שנמנו על דגל חובבי ציון חשבו להם לחובה לרשום בשולי

1 במחברתו "שריד ופליט", עמוד 33. מנהג זה מקורו עוד מהמאה ה"ב באיטליה.

המהפך

בן יהודה הוא שהנהיג את תאריך החורבן והוא שביטל אותו. הצהרת בלפור הלהיבה אותו כל כך, עד שראה בה את יסוד המעלה ובניין המדינה העברית³ והוא התחיל למנות ממנה את מניין השנים. זה היה בעיניו התאריך הלאומי בה"א הידיעה. ומשפחת בן יהודה הוסיפה להחזיק בו גם אחר מותו. על שערי כרכי "המילון העברי", שיצאו מאז, כתבי בן יהודה והספר "בן יהודה, חייו ומפעליו" לחמדה בן יהודה נושאים את התאריך: "... להצהרת בלפור".

השני לבן יהודה לעשות את הצהרת בלפור לתאריך לאומי היה ר' חיים הירשנזון. מלבד שתאריך זה התנוסס ב"שערי מכתביו", חרת על שער החלק הראשון של ספרו "מלכי בקדש" הנושא ונותן בענייני "הנהגת הממלכה בישראל על פי דרכי ההלכה": "בשנה השנייה, להכרת ממלכות הברית את זכותנו לארץ ישראל", והחלק השני, שדן "בהנהגה המדינית בארץ ישראל ובהנהגת התעמולה לדרישתה ותחייתה", יצא ב"שנה ראשונה לממלכת ירושלים ונציב יהודי בארץ ישראל יהע"ו". גם הקונגרס הציוני הראשון נחשב בעיניו תאריך לאומי, ומנה את שנת הדפסת ספרו "ימים מקדם" לחשבון הקונגרס: "עשתי עשרה שנה להקונגרס הראשון לציון".

הדואר, תש"ח, גיליון כז

3 בן יהודה הקדיש להצהרת בלפור ארבעה מאמרים בשם "המאורע המדיני הגדול", ב"התורן", שנה ד, גיליונות לה, לו, לז, לח (א, ח, טו, כב בכסלו, תרע"ח)

4 יהי ה' עמו ויעל.

מאמריהם את התאריך הלאומי. אולם ראש חובבי ציון לילינבלום ראה בזה לא מנהג לאומי, כי אם "מנהג של שטות". במאמר שפרסם ב"המליץ"², התמרמר על אלה "הקופצים בלי דעת על כל חדש", ואומרים "לבטל את מניין היצירה". הוא שואל: מה חפצים משני התאריך לתקן? אם משום שחשבון היצירה אינו מדוקדק, הרי גם חשבון תאריך החורבן אינו קבוע והוא דבר שעדיין שנוי במחלוקת.

בסוף מאמרו מעיר לילינבלום שראוי ונכון לעזוב את "המנהג החדש הנבער הזה, הוא מניין השנים שלאחר חורבן הבית". לדעתו, אין בו משום הפגנה לאומית, כי מה יש לשמוח בחורבן הבית עד שנעשה אותו "תחילה למניין השנים"? זהו עניין ל"אותם הרבנים שבאמריקה" המכחישים בלאומיות ישראל. ישמחו הם בחורבן הבית, אבל לנו – לשמחה מה זו עושה?

פולמוס זה הביא בראשונה פרסום לתאריך החורבן, אבל אחר כך נשאר בן יהודה היחיד ששמר על תאריך זה ורושם על עיתוניו וספריו את השנה למניין החורבן. אחרי הקונגרס הציוני הראשון מצא תאריך החורבן את תיקונו. כחובבי ציון לפנים התחילו הציונים להשתמש בתאריך זה. מלבד עיתוני בן יהודה מנו גם עיתונים אחדים בארץ ("הפרדס" ו"המאיר") את שנות קיומם למניין החורבן ואף "העולם" וה"זועל" בימי סוקולוב השתמשו במניין זה. בעבור "העולם" לוילנה הונהג שוב מניין השנים ליצירה.

2 "מנהג של שטות", "המליץ", שנה לג, גיליון 114 (כא בסיון, תרנ"ג)

גלויה מיוחדת בעיצובה של האקדמיה לאמנות בצלאל לכבוד הצהרת בלפור, נובמבר 1917. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית.

הכיסופים

חלום ממרתפי האינקוויזיציה

אנטוניו באס

בתיק של משפט הרופא הצעיר אנטוניו באס, רופא מגארדא, השמור בארכיון של כתבי האינקוויזיציון, נמצא שיר נלהב אשר חיברו האסיר בשנת 1582.

חלמתי חלום נעים,
שהמתים כבר קמו,
כי שבו לתחייה
כולם יצאו כאחד.
אלה שבבתי-כלאים
מעבר להרים הוחבאו
חלמתי שכולם יצאו מכלא אכזר וקשה.

ראיתי גם את ראובן
וקהל גדול עמו,
ראיתיו שבע רצון מאד
בשירו בירושלים.

ראיתי את בית לחם
ואת הררי ציון (חזיתי),
את הירדן הטוב הזה,
מה טוב לרחוץ בו.

...ישמע קול הבשורה הגדולה
לבאי עולם בלשון עברית:
ייאספו בני אל העם היהודי
מכל ארצות פזורותיו.

הן גאלתי אתכם מחטאותיכם
כבר אתם ראויים לסליחה
כי תשובו לארץ המובטחת.

נחום שלושיץ, האנוסים בפורטוגל, תרצ"ב, עמ' 176

"לשנה הבא בירושלים" בשירי הקאנטוניסטים

יצחק גנוז

הקאנטוניסטים, בפי העם "החטופים", הם ילדים יהודים שנלקחו או נחטפו למוסדות צבאיים ברוסיה הצארית במטרה שימירו את דתם לנצרות. הצעירים בגיל שמונה עשרה גויסו לשירות של עשרים וחמש שנה בתנאי משמעת ואימונים קשים ביותר. הגיוס למחנות הקאנטוניסטים נכפה בנוקשות רבה על ידי השלטונות הרוסיים ובשנת 1827 הוטל על ידם חוק גיוס חובה לגילאי שתים עשרה עד עשרים וחמש. מנהיגי הקהילות של עיירות ישראל נדרשו לספק מיכסה קבועה של מגויסים ונאלצה להשלימה בנערים צעירים וילדים, במיוחד ילדי עניים ויתומים. בכל קהילה היו בריונים שמתפקדים היה לחטוף ילדים אלה בכוח ולמוסרם לידי שלטונות הצאר.

ר' ברוך הלוי אפשטיין מהעיירה פינסק (בילארוס) בספר זיכרונותיו "מקור ברוך" מספר על תקופה חשוכה זו: "היא התקופה הנודעה בשם מבהיל ומרעיש, בשם 'תקופת הקאנטוניסטים' או יותר מכון לעניין בשם 'תקופת חטאת קהל' כי אומנם חטאו אבותינו, ראשי קהילתנו חטאה גדולה. חטאו ועוון הנרשם בדם ובדמע, משוד עניים ומאנקת אומללים... חטא לא יוכל כפרה, איום ונורא".

ברוך הלוי אפשטיין מביא קטע משיר עם שהתחבר בעת ההיא כפי ששמע אותו מהאימהות והסבתות בילדותו:

טרערן גיסן זיך אין די גאסן...
בעברית:
דמעות נשפכות ברחובות
בדם ילדים אפשר להתרחץ
אפרוחים קטנים עוקרים מהחידור.
מלבישים אותם יונישע קליידער.

1 ספר מקור ברוך, זיכרונותיי מחיי הדור הקודם, מאת ר' ברוך הלוי אפשטיין (עפשטיין) מפינסק, וילנא, דפוס ראם, ה'תרפ"ח לבריאת העולם, 1928, חלק שני, עמ' תפב-תפד

לזוסייה החוכר² שבעה בנים
ומהם אף אחד לא נחטף ליוונים.³
אך בנה היחיד של לאה האלמנה
נידון ככפרה על חטאי הקהילה.

במשך שירותם הקשה והאכזרי, הרחק מביתם,
מעירתם ומצור מחצבתם, בעת חג ומועד, בהתהפך
עליהם נפשם, היו הקאנטוניסטים מתבודדים ושרים
בהיחבא שירי געגועים, עצב וכמיהה למשפחתם
ולעירם ירושלים. אף כי הם, אבותיהם ואבות
אבותיהם לא ראו את ירושלים, אך ידעו בחזונם,
ברחשי ליבם ובלהט דמיונם הפורה. מילות השיר
הן ברוסית, מעורבות במילים בילורוסיות, יידיש
ופסוקים מסידור התפילה שעדיין זכרו.
הלך אי-אלו קטעים משירתם:⁴

נפלאה העיר ירושלים –
כך סופר לנו.
שלוש פעמים בשנה
לעיר הזאת הלכנו.

שם אכלנו, שם שתינו
שם את א-לוהים היללנו
וכשלא-לוהים חטאנו
אז משם גורשנו.

אוי אבינו, בְּנֵה לנו בית
נְחֵם נא אֲמֵנו.
בְּנֵי, בְּנֵי אל תבכה
את לבך אל תִּכְבֶּה.
ביתך, הבית ייבנה
אמך (רחל) תענה:
הללוי-ה, הללוי-ה.

(תרגום מרוסית)

2 "חוכר" – במקרה זה לפי הסברו של המחבר: "מקבל בחכירה מס בשר כשר... כל ענייני הקהילה היו כבושים תחת ידו ועיני כל בני העיר היו נשואות לטובותיו."

3 "א יוון" – כינוי לחייל רוסי בצבא הצאר

4 שירים אלה רשמתי בשנות השישים מפיה של שושיה (לבית רוצ'ייסקי) קלינר ז"ל. נולדה בשנת 1895 בכפר הורובטקה ליד עיירה דנילוביץ פלך וילנה (י"ג).

שיר אחר:

צריכים לדעת איך לשמוח
בפני א-לוהים לחזור בתשובה.
אנחנו שרים. אנחנו שמחים
ואתה מלך חי וקיים,
הבה יהודים נשתה לחיים
לשנה הבאה בירושלים.
מעל לכול עולה ובוקע קטע השיר הנוסך
תקווה, נחמה ואומץ:
אנחנו נחיה, ראויים נהיה,
אנחנו לשם (לירושלים) נעלה!

כמאה ועשרים שנה לאחר תקופת "החטופים"
(המוסד נתבטל בשנת 1856) מהדהדת אמירה זו
בשיר שנתחבר והושר בברית המועצות בחוגי העולים
למדינת ישראל.

המילים והלחן: מ' וורשבסקי.

שריית זשע קינדער, צום בורא שמיים.
"לשנה הבאה בירושלים!"
קראו אפוא, ילדים, לבורא שמיים:
לשנה הבאה בירושלים!

ידע עם, במה לפולקלור יהודי, כרך ע, לב-לג, מס' 67-68, עמ' 69-73

נשים בוכות בטקס זיכרון לקדושי הקהילה האתיופית, 1992. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית. הצלם: קורן זיו

ה'יהודים האת'יופים ככו

יוסף הלוי

בשלהי 1867 החל הלוי מתקרב אל מושבות בני העדה. לאחר שעבר את העיר קאסקלה וחצה את נהר הטקזה, פנה לכיוון דרום מזרח. ב-28.12.1867 פגש ביהודים הראשונים בכפרם שבמחוז וולקייט.

לא בקלות הצליח הלוי לשכנעם שהוא אחד מעמם. הם חשדו בו, שהוא מיסיונר אירופי, שבא לפתותם. זכרון שם ירושלים וארץ ישראל, העלה דמעות בעיניהם ולראשונה נודע להם מפיו, על חורבנם של ארץ ישראל ובית המקדש. נביא כאן מתיאוריו של יוסף הלוי את הפגישה, שלה מימד היסטורי מרגש בשל ראשוניותה וייחודה.

בעת הקרבתי אל האוהל... אחרי עבור רגעים אחדים בדומייה אמר אלי אחד מהפלשים: "גועטטא! (אדון) בלתי ספק באת אלינו לקנות חרב או חנית. דע לך אדוני כי כלי קרב אלה תוכל לקנות כרצונך בעיר גדולה, יען כי כלי הקרב אשר אנחנו עושים לא יצלחו לאיש אייראפי". ואען ואומר להם: "הה! אחים אהובים, אינני איש אייראפי לבד, אבל הנני כמוכם איש ישראל. לא באתי מאיראפה למען סחור בארץ כוש, רק לדרוש שלום אחי בני אמונתי בארץ הזו. שולחתי אליכם במלאכות סגל חבורה ישראלית גדולה ונכבדה מאד אשר בארץ מולדתי. דעו נא אחים יקרים כי גם אני פלשי הנני כאחד מכם! לא אאמין באל אחר רק בה' לבדו, ודתי איננה אחרת רק דת מורשה לנו בני ישראל מהר סיני!"

הדברים ההם אשר יצאו מעומק ליבי עשו רושם גדול ונמרץ מאד על הפלשים. אחדים מהם הראו אותות שמחתם לדברי, אחרים הניעו ראשם ויביטו איש אל רעהו כאילו ליבם יסיתם בספק אם כנים דברי.

סוף סוף קראו רבים יחד: אתה הנך פלשי! פלשי בעור לבן! צחוק תעשה לנו! מי שמע כזאת ומי ראה כאלה! הנמצאים גם פלשים לבנים תחת השמש?

אנכי התאמצתי להגיד להם ולהבטיח על אמונתי כי כל הפלשים היושבים בירושלים ובכל יתר ארצות תבל

הם לבנים, ובעור בשרם אין הבדל ביניהם ובין יתר העמים אשר בתוכם הם יושבים.

זכרון שם "ירושלים" אשר עלה על שפתי על פי מקרה הניס כרגע והרחיק מלב בני עמי הפלשים כל ספק בדברי. כברק בחשכת לילה האיר שם ירושלים את עיני וליבות אחי האובדים ההם. בעיניי מלאות דמעות (דמעות גיל וגעגועי רוח) קראו כולם: "הה, האם היית גם אתה בירושלים העיר הקדושה והברוכה? הראית בעיניך את הר ציון מכלל יופי, ואת בית ה' בית מקדשנו הבנוי לתלפיות, את ההיכל הנערץ והנשגב אשר איווה א-לוהי ישראל לשכון כבוד בתוכו? הה, הראית אולי בעיניך את קבר אמנו רחל? ההיית בבית לחם, ובעיר קיעברון (חברון) ששם קבורים אבותינו הקדושים?" עבודה רבה הייתה לי לענות על כל שאלותיהם, והם לא נלאו לשאול ולבכות לזכר מחמודינו בימי קדם.

הרגעים ההם הינם יקרים לי ולא אשכחם כל עוד רוחי בקרבי, כל עוד נשמת שדי תחייני. בשפתי בשר לא אוכל לתאר ולצייר ההרגשות אשר סערו ברוחי בעת ההיא, ולמראה נשגב כזה בראותי את פני אחי בני אמונתי השחורים כעורב נהרו והאירו מעוצם רגשות רוחם לזכרון קורות בני עמנו הנשגבות! אנכי הגדתי להם כי טרם שמתתי לדרך פעמי למדינת כוש הייתי בירושלים, והודעתתי להם כי העיר ההיא שהייתה בימי קדם כלילת יופי משוש כל הארץ, עתה פנה הודה, זיוה והדרה ושאינה יוכת שעריה; הודעתתי להם כי על המקום שעמד שם לפנים בית מקדשנו והיכל תפארתנו עומד עליו כעת בית תפילה להישמעאלים.

כשומעם הדברים האלה התעצבו מאד אל ליבם ויבכו בדמעות שלישי עד כי לא היה להם כוח עוד לבכות וגם אנכי בכיתי עמהם.

עפ"י הרב מנחם ולדמן, מעבר לנהרי כוש, משרד הביטחון ההוצאה לאור, עמ' 162-164

חזיונות למדינה

סבירות להקמת מדינה

רבי יוסף קספי

ואיך שיהיה הנה הארץ הזאת אם תישאר לישמעאלים כמו שהוא היום או יכבשוה הנוצרים... אז אין עוד תקומות ונפילות? והנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. האם אין חומר עוד ביד היוצר הזה לברוא איש כמשה או קטן ממנו שבא לפני מלכים והוא ימסרנו לו... או מדוע לא יעשה הא-ל, לנו כמו שעשה בבית שני... כורש העביר קול בכל מלכותו "מי בכם מכל עמו ויעל"... ובכלל, מי יוכל לספור הדרכים, דרכי הא-ל, ואנחנו לא נוכל לשער אחד מני אלף הידועים אצלו יתברך. תם הכסף, עמ' 41-45

שנת תש"ט - כאן צפון סוד הגאולה

חיים שבילי

את שנת תש"ט כשנה היסטורית של בניין המקדש או דבר גדול אחר - רמז גם הגר"א ז"ל בפירושו לספר "ספרא דצניעותא", שכאשר הגיע בפירוש למאמר חז"ל על בריאת אדם הראשון: שעה ראשונה הוצבר עפרו, שנייה וכו'. כאשר הגיע לשעה החמישית כתב, "שכאן צפון סוד הגאולה". וחכמי ירושלים ביארוהו על השנה ההיא. כיצד? יומו של הקב"ה אלף שנה. צא ממנו ת"ק שנה שהוא בבחינת לילה, ישארו ת"ק שנה בשביל היום. אם נחלק את האלף על עשרים וארבע שעות של היום, או נחלק את החמש מאות על שתיים עשרה שעות היום לבד - נקבל סך (41) ארבעים ואחת שנה ושמונה חודשים על כל שעה, ומכיוון שהיום של אלף השישי התחיל משנת תק"א, יוצא שהשעה החמישית של היום, שבו נברא אדם הראשון לפי חז"ל במסכת סנהדרין - יסתיים בתוך שנת תש"ט (1949), כך ביארוהו קצת מחכמי ירושלים, וה' יודע האמת. חזון החיים, ירושלים תרצ"ה, עמ' 84-85

"והולכנו לארצנו" ממאפליית השואה

ד"ר מאיר דבורז'צקי

בתקופת הגיטאות הופיע מספר רב של שירים עממיים. שקוים האופייני היה השתפכות הנפש, שיחה עם אל, יחד עם קינה על ימי השואה.

אחד השירים האלה היה "אוי דו טייערער גאטר", שהושר בטרנסדניסטרס; כרוב שירי טראנסדניסטרס - מחברו אלמוני.

בשיר זה פונה המחבר בצורה אינטימית לבורא ומבקשו לרדת לשארגורוד - הוא החרוז החוזר של השיר. ("קום אראפ קיין שאר גאראד!"). החיים כה קשים, עד שהקיום הוא בגדר פלא ממש. בימים הבאים איש לא יאמין לתלאות חיים אלה. יש בשיר גם תקווה לשיבת ציון. השיר נגמר בחינון שיבוא כבר קץ התלאות.

הוי א-לוהינו נעלה מאד

הוי א-לוהינו נעלה מאד.

רדה אלינו לשארגורוד.

חלצנו נא מטיט הינן

והולכנו לארצנו, אמן,

אמן ואמן!

יש עיר קטנה: שארגורוד,

בטרנסדניסטרס, בארץ נוד,

ואין קץ שם לתלאות,

כי נשבעתי, פלאי פלאות

כי עודנו חיים וקיימים,

עשה נא קץ

ריבון עולמים!

הוי א-לוהינו נעלה מאד,

רדה אלינו לשארגורוד...

אבוי לחיינו בזו העיר,

לא יאמן כמעט דבר השיר

שוכבים למעצבה

ובוכים בגנבה

מיום ליום הולכים וְכָלִים

עשה נא קץ, הוי, א-לוהים!

הוי, א-לוהינו נעלה מאד,

רדה אלינו לשארגורוד...

שירת עם דתית בגיטאות ובמחנות

שליחות מהמשיח

בנימין זאב הרצל

פעם אחת עלתה בידי להציל מפי הרצל (זה היה ימים אחדים לפני לכת הרצל לרומא להתייצב לפני האפיפיור בהיכלו) פרט חשוב מחייו הפנימיים בימי ילדותו, והנני מוסר בזה את סיפור המאורע כלשונו, כמו שרשום בפנקסי, באותו יום ששמעתי את הדברים מפיו של הרצל:

בהיותי ילד עשה עלי הסיפור של יציאת מצרים, כפי אשר שמעתי מפי המורה בבית הספר היהודי וכפי אשר קראתי אחרי כן בעצמי בספר את הניסים והנפלאות של יציאה זו, רושם עמוק עד מאד.

בהיותי כבן שתיים עשרה שנה נזדמן לידי ספר אשכנזי אחד – את שם הספר אינני זוכר כיום – ובו קראתי במקרה על אודות משיח מלך ישראל...

ובמוחי נולד אז הרעיון לכתוב פואימה על אודות מלך המשיח... והנה באחד הלילות חלמתי חלום נפלא:

מלך המשיח בא, והוא זקן מלא הוד ותפארת, ויקחני על זרועותיו וידאה אותי על כנפי רוח. על אחד העננים המלאים זוהר פגשנו בתמונתו של משה רבנו (קלסתר פניו היה דומה לפני משה, החצובים שיש, אשר עשה מיכל אנג'לו. מילדותי אהבתי להתבונן בציורי הפסל הזה). ומשיח קרא למשה: אל הילד הזה התפללתי!

ולי אמר: לך וּבְשׂוֹר להיהודים, כי עוד מעט ובוא אבוא וגדולות ונפלאות אעשה לעמי ולכל העולם!

הקיצותי, והנה חלום. את החלום הזה שמרתי בליבי, אך לא עָרַבְתִּי לְסֵפֶר לְאִישׁ.

עפ"י ראובן בריינין, חיי הרצל, ניו יורק תרע"ט עמ' 16-18

בעוד חמישים שנה

אם אסכם את הקונגרס במילה אחת – שעלי להיזהר מִבְּטָאָה בקהל – הרי זאת היא:

בבאזל יסדתי את מדינת היהודים. אולי בעוד חמש שנים, לכל היותר בעוד חמישים שנה יכירו בה הכל.

בבאזל יצרתי אותו הדבר המופשט, שהוא למעלה מבינת הרוב. במיסתרים, באמצעים היותר זעירים, הילכתי על העם בהדרגה מצב נפש של מדינה ונטעתי בליבם את הרגש, שהם הם האסיפה הלאומית.

ו באלול תרנ"ז 3.9.1897 כתבי הרצל, היומן, ב, עמ' 22

"מדינת היהודים" לאור העיתונות העברית

א"ר מלאכי

כ"פתקא נפלה מרקיעא" היה הספר "מדינת היהודים" של הרצל שבו הציג "דרך חדשה בפתרון שאלת היהודים", בין לילה רכש לו המחבר המון מעריצים וגם מתנגדים.

אלה שאינם מצויים אצל העיתונות של אותם הימים, קשה להם לשער מה גדולה הייתה הסערה שחולל הקונטרס "מדינת היהודים". כל העיתונים, הישראליים והכלליים, הקדישו לו מאמרי ביקורת רבים. ומובן מאליו, שגם העיתונות העברית בכללם. כמעט כל העיתונים העבריים שהופיעו באותו זמן הגיבו על הספר, כתבו עליו בחום וגם ביקרו את תוכניותיו של הרצל ונלחמו בו.

יש לציין, שבראשונה לא עורר "מדינת היהודים" התלהבות רבה בעיתונות העברית. הרצל לא הכיר את אחיו הקוראים עברית והם לא ידעו אותו. אם כי הספר בכללו עורר עניין רב בעיתונות העברית, אבל לא הסכימה לדרכיו של הרצל. בעיקר ראתה את הספר כסינסאציה ובמחברו – מתבולל ששב "בתשובה שלימה לעמו", אבל שיטת הרצל לא הייתה לפי רוחה וטעמה.

הראשון להגיב על רעיונו של הרצל היה נחום סוקולוב. זה שאחרי הקונגרס הציוני הראשון היה מחסידיו היותר נלהבים של הרצל, אבל בראשית פסיעותיו של המנהיג היה סוקולוב יריבו ומתנגדו היותר גדול. "הצפירה" שבימים ההם התייחסה בקרירות לרעיון היישוב והטיפה בהתלהבות להגירה יהודית לארגנטינה, לא הייתה עלולה להתלהב מהפתרון שהציע הרצל לשאלת היהודים בהקמת מדינה יהודית. אבל לא יכול סוקולוב לעבור בשתיקה על ההצעה בכלל, ונתן מקום ב"הצפירה" לתרגום מאמרו של הרצל "פתרון שאלת היהודים", שהכיל תמצית ממחברתו "מדינת היהודים". סוקולוב הקדים לתרגום טורים אחדים שבהם נאמר:

"הד"ר הרצל הוא סופר גדול ונודע למשגב בספרות העיתים בווען. הוא לא נמנה מעודו בין בעלי דמיון כי אם בין אנשי מעשה, ועטו הוא שתול בנוה בה"נייע פרייע פרעססע" הווינית (הווינאית), מקום שם ייחשב בין ראשי המדברים בענייני מדינה וכלכלה".

לפי שעה נקט סוקולוב עמדה נייטרלית לכל העניין. בדברים יותר מלבבים הציג ליאון רבינוביץ את הרצל ב"המליץ". בגליון 44 של "המליץ" דיבר עורך "המליץ" (במדור "בחוץ לארצנו") נגידים על הרצל ומחברתו. הוא רואה את הסופר האשכנזי "הנשגב ומאד נעלה", זה ששמו "מהולל בפי מלכים ושרים ובתי גדולי האצילים ורבי המדינה יפתחו שעריהם לפניו ויקדמו את פניו בכבוד ובתרועה" כאיש ששב "בתשובה שלימה לעמו" ואשר "נפשו גחלים תלהט וליבו בוער בחום אהבת עמו; לבכות ענותנו הוא תנים ויחלום שיבת שבותו" והוא מוסיף לספר שהרצל זה כתב ספר נקוב בשם "דער יידישע שטאאט" ו"ישא בו חזון נעלה על עתידות ישראל וחדוש נעוריו. הוא כיד החוכמה והכשרון הטובה עליו השכיל לתאר כל פרטי העתידות ההן". אמנם בעיני רבינוביץ חזיונו של הרצל הוא "רק הלכתא למשיחא" ו"כל העניין ההוא אך חלום נעים הנהר", אבל אינו רוצה לסתור את בניינו ומשום זה לא ידקדק "עמו בפרטים". הוא מוסיף לומר: "עתה נחה רוח פינסקר גם על הרצל... הכל שמחים על הנפש היקרה הזאת המתרפקת על חיק אמה והרואה בחלומה שיבת שבות עמה".

ביתר חריפות התקיף סוקולוב את הרצל במאמר "הלא משחק אני!" המאמר נכתב אחרי ביקורו של הרצל בקושטא ומשאו שנשא בלונדון על נסיעתו זו, ובו יצא סוקולוב בגלוי נגד הרצל ורעיון "מלכות ישראל" שהרה בחלומו שעלול, לפי דבריו, להביא אסון ליהודי ארץ ישראל.

את מאמרו מתחיל סוקולוב במשל על איכר שעבד כל השנה לפתח את שדהו, לְשַׂדֵּד ולזרוע אותו. ומה רבה הייתה שמחתו באוספו את תבואתו הגורנה, אבל "נערים תמימים אחדים" ש"לא ידעו מאוס ברע ובחור בטוב" שיחקו ליד הגורן באש פלדות שאכלה את כל הון האיכר האומלל. הוא מדמה את הרצל לאותם "הנערים התמימים" שכמוהם אוהב גם הוא לשחק ב"כדורי אש מעופפים" ואינו חש ש"לא הרחק מן הכדורים האלה יש מפעל אחד, גורן אחד, וזה שמו: המושבות ליהודים בארץ ישראל, והניצוץ מכדורי האש האלה, הגץ היוצא מתחת הפטיש, יוכל להפוך לאפר ולהרוס ולעקור את כל המושבות וללהט את מוסדותיהן עד כלה".

סוקולוב הטיל את אחריות איסור הכניסה ליהודים לארץ ישראל על הרצל, כי נסיעותיו, מעלליו ונאומיו גרמו שממשלת טורקיה תתחיל לחשוך את היהודים שהם בקושרים עליה, נושאים את נפשם למלוכה יהודית ומתכוננים לקרוע את ארץ ישראל מעליה".

מאמר זה שרושמו היה אדיר על הקהל, הרעיף את הקרובים למחיצתו של הרצל, ומזכירו העברי מ' ברקוביטש השיב לסוקולוב במכתב מוויין שבו מסר באומרו: "כל עוד תהיה תנועת היישוב במחשך ובמסתרים, בלתי גלויה ומוסכמת ע"פ הממשלות, יכולות בכל עת ובכל שעה לפרוץ מבוכות רעות ונוראות לרגלה. וע"כ אני חושב, כי הועלת לעמי במה שעוררתי לעשות את תנועת היישוב לגלויה ומפורסמת ולא נגד רצונה הגלוי של ממשלת תוגרמא, וכן העידותי בשריה המדברים בשמה בקונסטיאנטינופול, כי חפצים אנחנו לבוא אל הארץ במחיר תועלת שנוכל להביא אליה. ולא בחסד חינם, וכי נעשה זאת רק ברצון הממשלה ועפ"י הסכמתה. לפי דעתי לא טוב כי תעבור תנועת היישוב הלאה בדרכה אשר הלכה עד כה. דואג אנכי לשלום אחי ובני עמי האומללים הנשלחים שמה עתה בטרם הכינונו להם שם מגן וסיתרה, בטרם נוכל לערוב להם, כי יבואו שמה אל המנוחה והנחלה להיות שלווים ושקטים מפחד רדיפות וגזירות".

זאת הפעם הראשונה שהיהודים ברוסיה שמעו את הרצל בדברו אליהם ומסביר את שיטתו, שהייתה בניגוד לשיטת העבודה המתונה של חובבי ציון. על התרגום העברי שהופיע בשנת תרנ"ו כתב דוד צבי פארבשטיין ביקורת ב"השלוח"². הוא רואה את "מדינת היהודים" בעיקר כאוטופיה כתובה בסגנון יפה ובה גם סוד הצלחתו של הספר, שבעיניו הוא נחשב שני ל"רומא וירושלים" של הס, והוא יתפוס מקום בתנועה הלאומית שלנו כ"תחילת סופה של התקופה האוטופית, אשר אחריה תבוא התקופה המדעית בתנועה הזאת".

אני מסיים את הסקירה בקוריוז ביבליוגרפיה:

הספר "מדינת היהודים" עורר את דמינו של יצחק פרנהוף וכתוב אוטופיה בשם "שני דמיונות"³ שבה תיאר את המדינה היהודית ב"ארץ הצבי" שנים רבות אחרי היווסדה, ומצייר את ה"תערוכה הכללית"

2 כרך א, חוברת ב (כסלו, תרנ"ז), עמודים 177-182

3 "ספרי שעשועים" חוברת ב (1896).

1 "הצפירה" שנה כג, גליון 218 (יג מרחשון, תרנ"ז)

כריצת הדרך

כלל ישראל

הברון בנימין אדמונד רוטשילד

האין אתה מתרשם מן המופלא שבדבר, שיהודי מפרוסיה בא בשם יהודי רוסייה להשתדל לפני יהודי מפאריס לטובת יהודי רומניה ופולין המתיישבים בארץ ישראל?

מובא אצל ב"צ דינור, במאבק הדורות, עמ' 275

ציין פרופ' דינור שאלו הם "דברים שאמר הברון רוטשילד לזיגמונד זימל, יהודי מברלין, בעל בית חרושת לעורות וחרד למצוות, עסקן יהודי בקהילתו, נאמנם של חובבי ציון ברוסיה, שפנה אליו בדבר עזרה למושבות בגליל העליון – יסוד המעלה וראש פינה – שנוסדו על ידי יהודי פולין ורומניה".

לרגל הופעת ההצהרה הבלפורית

חי כסלו תרע"ח

הרב יהודה צירלסון

שומעיי הנכבדים, בני העם הזקן הצעיר!

מאושר היותר גדול הנני הפעם, בזכותי להביע לכם ברכתי, לרגלי בשורה טובה כזו, שְׁהִנָּה היחידה במינה בכל משך גלותנו הארוכה.

אלף ושמונה מאות וחמישים שנה חלפו מעת, שהנשר השחור הרומי נעץ את ציפרניו החדים בלב היונה התמה "כנסת ישראל" ויקרעו לקרעים; אלף ושמונה מאות וחמישים שנה חלפו מעת, שזה השד משחת החריב ארצנו, הציגונו כלי ריק וְיִקְדָּר שְׁמִינוּ הפוליטיים בערפל נורא, ובכל תקופת הַצְלָמֹת הזאת מנת חלקנו היא רק חזיזים, רק רעם, רק צרות אחרונות, שמשכחות את הראשונות. אם הבריק לפעמים איזה זיק אור, היה או רק רגעי, או רק דמיוני (מיראזש), והוספנו אפוא לשבת במחשכים, קְמִתִי עולם.

אך זאת היא הפעם הראשונה, שמתוך הערפל החלו לבקוע אלינו קרני אור ממשי בתור חוק השר בלפור, הוא האור, העלול להתפשט ולהתפשט, עד הַאִירו לישראל בכל מושבותיו.

שנערכה ב"ארץ הצבי" ובתערוכה זו מתנוסס ביחוד ביתן אחד שעל קירותיו תלויות זו על גב זו תמונות פוטוגראפיות מסגולת העם, מפות ארץ ישראל, צורות אנשי שם, צורות חכמים, גאונים צדיקים ואנשי מעשה, בנייהם ראיתי גם צורת הדוקטור הרצל מחולל הדעה הנשגבה של "מדינת ישראל" והצורה מאירה ושמחה, כמו שואלת היא לבאי עולם: מה תאמרו עתה? המשוגע אנכי? האם לא מראש היגדתי כי אלה אשר ימלאו היום פיהם שחוק על חלומותי ילבשו מחר בושתי?"..

הציור "שני דמיונות" הוא חיקוי בלתי מוצלח ל"מסע בארץ ישראל בשנת ת"ת לאלף השישי" של לווינסקי, אבל ה"התערותא" לכתובתו קיבל פרנהוף מ"מדינת היהודים", והוא מקדיש לו טורים מלאי התפעלות. השורות שהבאתי למעלה הן אופייניות ליחס ההערצה של יהודי גאליציה להרצל, שבראשית הופעתו כבר כבש את ליבם, בעת כותבו את "שני דמיונות" עדיין לא תורגם "מדינת היהודים" לעברית. הוא קרא את המחברת בגרמנית ומשום זה יקרא אותה בשם "מדינת ישראל".

ביצרון, אב-אלול תש"ו, שנה ז, חוברת (82), עמ' 283-291

נחום סוקולוב, 1929. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית.
הצלם: קלוגר זולטן

הוא ה"חג הטוב", שראשיתו מצערה לעומת אחריתו, שהיא הגאולה השלימה. שהגואל, ברוך הוא, ישגיא אותה למעלה, מעלה מהטבע!

הגיון לב, קעשנוב, תרפ"ט, עמ' רפט-רצב, יצא לאור מחדש ע"י הרב מנחם חכם, בני ברק, תשל"ג

המחבר היה רבה של בוקרשט ושימש כיו"ר הכנסיות הגדולות של אגודת ישראל, וציר בפרלמנט הרומני.

החלטת סאן רימו

נתקבלה ביום 2 אייר, תר"פ (25 באפריל 1920). שני הצדדים בעלי החוזה הסכימו למסור את הנהלת ארץ ישראל בתורת מנדט לממשלה שתיבחר על ידי ממשלות הבריית. הממשלה בעלת המנדט תהיה אחראית להגשמת ההצהרה שממשלת בריטניה פירסמה ביום 2 בנובמבר 1917 ושנתקבלה על ידי ממשלות ההסכמה האחרות לטובת יסוד "בית לאומי" לעם היהודי בארץ ישראל מתוך הנחה, שלא ייעשה שום דבר שיפגע בזכויותיהן הדתיות והאזרחיות של העדות הבלתי יהודיות בארץ ישראל או בזכויותיהם ובמעמדם המדיני של היהודים בכל ארץ אחרת. עפ"י סעיף 22 של ספר הדעות של חבר הלאומיים, 24.7.1922

הכרזת בלפור: העברית לשון רשמית

אליעזר מאיר ליפשיץ

מעשה התחייה לא היה שלם כל עוד לא באה הכרזת בלפור לתת זכות לשון רשמית לעברית: הכתב העברי על תוי דואר ועל מטבעות ושטרי כסף, הכתובת העברית על קרונות הרכבת ועל מדי פקידים, הפקודה העברית, המשא והמתן העברי בערכאות, חוקים ועיתון הממשלה בלשון העברית - הם ציוני דרך אל השלטת העברית בכל החיים בכוח אשר ניתן רק לממשלת ארץ ישראל. עוד גדולות השאיפות ורבות הדרישות לתחיית הלשון, וחובתה מוטלת על כל איש ואיש, שדיבורו מחיה אותה. ועל כל איש הוטל לשפר ולהיטיב, לתקן, ולהרחיב, להעשיר ולהעמיק את הלשון העברית אשר בפיו ובנפשו. איש איש ירד אל מקורות הלשון בתורה ובספרות. משם תבין נפשו לנפש הלשון, משם ישאב רוח עברית מן המבוע. כתבים, עמ' רס

והחוק הזה הוא קול הקורא, שנשמע מסוף העולם ועד סופו, שהוציאה ממשלת אנגליה האדירה והנאורה לאמר: "כל ממלכת ארץ פלשתינא נתן לי ה' א-לוהי השמים, לכן היה תהיה לבית לאומי לבעליה הקדמונים - לישראל סבא".

מבשר ואומר אפוא החוק הזה: הארץ היפהפיה, המתעתדת לשוב ולזוב חלב ודבש, ארץ אבות העולם והנביאים, היא עם כל הכבודה: עם יער הלבנון, הדר הכרמל, השרון וחבצלותיו, עמק יזרעאל עם פרחיו השונים והנפלאים, הירדן עם מימיו, הלוחשים סודות עולמים - הכל, הכל ישוב כעת לרשות אסיר התקוה, לרשות ישראל!

וישראל הנה עושה שם חיל: שם תתפתח ותפרח כשושנה שפתו הנאדרה בקודש, אשר החלה זה עתה להתעורר לתחייה, שם ישגשג ככה רוחו הכביר, עד היותו לצפירת תפארה לאנושיות כולה.

אכן חדשה נהייתה בדורנו, כי על דורשי ציון הרבנים הגאונים ר' צבי הירש קאלישער, ר' אליהו מגריידינג, ר' שמואל מוהליבר ור' נתן פרידלענדער נלוו גם גדולי החופשים, כמו המבקר משה העס, הרופא המהולל פינסקער הדוקטור הערצל ועוד, שבכל חום ליבם הרימו דגל השאיפה הציונית, שנתפתחה היום בתור תנועה חזקה בעלת זרמים שונים.

בְּהִקְפָּא אפוא השמחה את כל חללו של העולם היהודי, הנני מתכבד להביע לכם לכם כל הנאספים פה בלי הבדל מפלגות: "חג טוב!"

אבל בל תדמו, אחים, כי זו היא הברכה התדירה, שאנו רגילים לברך איש את רעהו בחגים; לא - חדשה היא, ראשונה היא לנו בכל תקופת גלותנו: תמיד מביעים אנו אותה בצאתנו מבית הכנסת אל הרחוב, והיום - הַנֶּה משונה לגמרי בתכונתה, בהביענו אותה בכניסתנו מהרחוב אל בית הכנסת. הסיבה לזה היא: מקודם לא היה לנו במלוא העולם רחוב שלנו: בהרחוב הזר לנו היו משסים בנו את הכלבים ומעפרים עלינו בעפר. מדינתנו היחידה אפוא היה בית הכנסת; לכן בצאתנו ממדינתנו, מבית הכנסת, היינו זקוקים להשאיר שם את ה"חג הטוב", שאין לו כל מקום ברחוב הרדיפות. לא כן כעת. בשעה שיש לנו שם, שם במזרח, רחוב שלנו, ב"ארץ הלאומית" שלנו, הלא ישורר ה"חג הטוב" ברחוב שהוא שלנו, לכן אנו מכניסים אותו לבית הכנסת מהרחוב ההוא הארצי-ישראלי.

פלא תחיית העברית

ארנולד טוינבי

מופת של עתיקות לשונית ב"חברה הגדולה" של ימינו הוא החזרת העברית לשפה מדוברת של חיי יום יום על שפתותיהם ובאוזניהם של היהודים הציונים מן הפזורה, שהתיישבו בארץ ישראל: זהו מאורע נפלא ביותר... למעלה מעשרים ושלוש מאות שנים עברו מעת אשר נדחה הדיבור העברי על ידי הארמית בארץ ישראל גופה.

...תחילה נעשה הדבר בעיתונות יומית ב"תחום המושב" שבאירופה המזרחית, ובזמן מאוחר בבתי ספר ובבתי הקיבוץ היהודי בפלשתינה. שם ילידיהם של עולים דוברי אידית מאירופה דוברי אנגלית מאמריקה, ושל מהגרים דוברי ערבית מבוכארה, מתחנכים יחד לדבר בשפה המשותפת, שפה שלא נשמעה על שפתי ילדים בפלשתינה מימות נחמיה.

Arnold J. Toynbee: A Study of History, IV, Oxford University Press, 1939

ימי הודיה

הרב שמואל כ"ץ

הרב קוק חיבר תפילות מיוחדות כהודיה לקב"ה. ב-ח באייר תר"פ (1920), התקיימה בבית הכנסת ה"חורבה" בעיר העתיקה, עצרת צום ותפילה בעיקבות הפרעות ביהודי ירושלים. באמצע העצרת התקבלה הידיעה, שיומיים קודם החליטה ועידת סאן רימו – לקבל את הצהרת בלפור, ולתת לבריטניה את המנדט על ארץ ישראל. הרב קוק קם מיד, נאם על גודל המאורע והחל לומר פרקי הודיה: תהילים ק, קיא, קכו. מיד ניתנה הוראה לבטל את הצום, ובמקומו לקיים יום חג ותפילת הודיה. טו בתמוז תר"פ (1920) – היום בו נכנס לתפקידו הנציב העליון הראשון הרברט סמואל היהודי – הוכרז על ידי משרד הרבנות [כנראה ביחמת הרב קוק], כיום שמחה בו אין לומר "תחנון" בתפילת שחרית ומנחה. עם כיבוש הארץ על ידי הבריטים, במשך שנים חגגו בארץ, בפרט בירושלים, שתי חגיגות. מספר פעמים פירסמה הרבנות הראשית קריאה לציבור, להשתתף בהן ולקיים תפילת הודיה. בחלק מהן השתתפו גם הרבנים הראשיים, שנאמו על

גדולת היום. החגיגה הראשונה הייתה – "יום שביתת הנשק" במלחמת העולם הראשונה, ב-כו בחשוון תרע"ח (1917). בשנת תרפ"ו (1925) ותרפ"ז (1926), חיברה הרבנות הראשית תפילה מיוחדת לכבוד היום. הרב קוק חיבר, בשנת תרפ"ח (1927), תפילה מיוחדת למאורע זה. חגיגה נוספת הייתה – "יום כיבוש ירושלים" על ידי הגנרל אלנבי הבריטי, בערב חנוכה תרע"ח (1917). הרב קוק חיבר בשנת תרפ"א (1920), תפילה מיוחדת לכבוד היום.

ב-ל בכסלו תרפ"ו (1925), הוכנס דגל הגדוד העברי השלישי (40) של קלעי המלך [נוסד בשנת תרע"ח (1918)], למשמרת בבית הכנסת ה"חורבה" בעיר העתיקה. הרב קוק חיבר תפילה מיוחדת לאירוע זה, ונאם בטקס על מהות וגדולת המאורע. תושבי הארץ חגגו בתאריך חשוב נוסף, והוא – היום בו ניתנה הצהרת בלפור, ב-יז בכסלו תרע"ח (1917). את המאורע הזה הגדיר הרב עוזיאל כ"אתחלתא דגאולה". במכתב לנשיא הסתדרות הציונית העולמית, ד"ר ח' ויצמן, הוא כתב: "זכות גדולה והיסטורית ניתנה לך מאת ההשגחה העליונה להביא לעם ישראל את הצהרת בלפור שהיא אתחלתא דגאולה, כמו ששמעתי מפין בעלייתך הראשונה לארץ בנשיאות ועד הצירים".

א' ורהפטיג ושי' כ"ץ, עורכים, הרבנות הראשית לישראל, עמ' 827

הרב אברהם יצחק הכהן קוק בחצר ביתו. באדיבות "בית הרב".

המשך החאבוק

התנ"ך הוא המנדט שלנו

דוד בן גוריון

העם היהודי זכאי להיות ולחיות חופשי למענו ובזכותנו הוא. זכותנו לארץ ישראל נובעת לא מהמנדט הבריטי ולא מהצהרת בלפור, היא קודמת להם. היושב ראש של הוועדה המלכותית או אחד מחבריו אמר באחת הישיבות, שהמנדט על ארץ ישראל הוא ה"בייבל" של הציונות. אני יכול לומר בשם העם היהודי את ההיפך: התנ"ך הוא המנדט שלנו.

מתוך דברים בפני וועדת פיל, ה שבט תרצ"ז

רוצים אנו לחיות

הרב יצחק הלוי הרצוג

בניינה של ציון יש בו כדי להחזיר לנו מאלוהים את בית ולתמיד את מעמדו של העם האחד, שהוא בן בלי בית ובן בלי ארץ עלי אדמות. אצבע א-לוהים מראה בבירור ובאופן שאינו משתמע לשתי פנים, על ארץ ישראל כפתרון היחיד של בעיית ישראל. המיליונים שהלכו לתאי הגאז, ועל שפתיהם המצומקות קריאת אמונת ישראל ושירת ציון, ידעו והרגישו זאת בחוש. אל תנסו להחזיר לאחור את יד ההשגחה העליונה, כי בדברי משורר התהילים אנו אומרים: "לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יי". רוצים אנו לחיות, וחיה נחיה כאן, בארץ ישראל, ברוח אמונתנו הקדושה, כדי להגשים כאן את ייעודנו ההיסטורי לטובת כל האדם! תרגום מאנגלית. נאומים ועדויות, ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית לענין א"י, ערך עזריאל קרליבך, תל-אביב, תש"ו

ה' הבטיח

חיים ויצמן

איני מדבר כאחד מאנשי המזרח, אלא כאדם בעל הרגשה דתית עמוקה, אף אם אינו מקיים את מנהגי הדת הרשמיים. אני מבדיל תכלית הבדלה בין המציאות ובין הייעוד המשיחי, שכולנו מאמינים בו שהוא חלק מיישותנו, שנשמר וטופח על ידי המסורת הלאומית ושנתקדש על ידי ייסורי קדושים במשך אלפי שנים.

יעוד זה לא יוכל עם לשכוח מבלי לחדול מהיות עם. אמרתי זאת לחברי הוועדה: "ה' הבטיח את ארץ ישראל ליהודים, והבטחה זאת היא מסמכנו החשוב ביותר".

במשך כל אלפיים השנים האחרונות לא הוטלה עלינו אחריות כבדה כזו שמוטלת עלינו היום. אין לנו לא חוכמה מספיקה ולא כוח מספיק לשאת באחריות הזאת; אבל ההיסטוריה הטילה זאת עלינו.

דברים בקונגרס הציוני העשירי, 1937, מתוך: אברהם הרצברג, הרעיון הציוני, הוצאת כתר, ירושלים, 1970, עמ' 450

מיז בכסלו (כט בנובמבר) עד ה בא"ר תש"ח

הרב שמואל כ"ץ

החלטת האו"ם - (כט בנובמבר)

שבת פרשת "וישלח", טז בכסלו תש"ח (1947), הייתה גורלית בחיי היישוב היהודי בארץ-ישראל. המדינות החברות באו"ם עמדו להצביע ביום זה - אם תקום מדינה יהודית לאחר אלפיים שנות גלות. ההתרגשות הייתה עצומה, אך גם חששות כבדים היו בלב, שמא ידן של האומות המתנגדות לכך תהיה על העליונה. כבר בראשיתו של אותו שבוע, ב-יא בכסלו, פנתה הרבנות הראשית אל הרבנים וגבאי בתי הכנסת בארץ ובתפוצות - לומר בכל יום עד ערב שבת, לאחר תפילת שחרית, את פרק כ בתהילים שבע פעמים, כדי שהאו"ם יחליט על הקמת מדינה יהודית. כמו כן, היא פנתה לאומות העולם ברגע היסטורי זה - להשיב את ארץ ישראל לעם ישראל. לרבנים הראשיים, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, כבר בימים אלו הייתה דעה ברורה לגבי אירוע זה: "וכל שידי וליבו לא-ל אמונה, רואה בו אצבע א-לוהים לקראת אתחלתא דגאולה". למחרת, ב-יב בכסלו, הם קראו לכל הבחורים הצעירים בארץ להתגייס לצבא; לכל יהודי - לתרום מכספו למגבית "לביטחון העם". ביום חמישי, יד בכסלו, התפרסם בחוצות ירושלים כרוז מטעם הרבנות הראשית, בו היא ביקשה מתושבי העיר - להרבות ביום שישי בתפילה ליד הכותל המערבי, מהבוקר ועד סמוך להדלקת נרות שבת, קרוב למועד ההצבעה באו"ם. אלפים, מכל החוגים, נענו לקריאת הרבנות הראשית ובאו לכותל המערבי, בין הבאים היו גם הרבנים הראשיים. במקום נאמרה תפילה מיוחדת שחיבר הרב הרצוג, בה נאמר בין השאר: "שלח נא

הוסיפו בפסוקי דזימרה את "נשמת כל חי" ולא אמרו "תחנון". ללא הוראה מגבוה, על פי תחושת הלב, היו בתי כנסת שאמרו בהם הלל.

הרבנים הראשיים חשו היטב את גודל הרגע ההיסטורי. באותו בוקר, הם כינסו ישיבה מיוחדת של מועצת הרבנות הראשית [השתתפו רק חלק מחבריה], בה היא הוכיחה שהיא יכולה ליזום ולהוליך מהלך רב משמעות. לאחר קבלת ברכות נרגשות מראשי "המזרחי" דיון קצר, הציע הרב הרצוג שלוש הצעות:

א. להכריז על תפילת הודייה בכל העולם, שתכלול אמירת הלל ללא ברכה ו"נשמת כל חי".

ב. לקבוע את יום יז בכסלו ליום הודייה ושמחה לדורות.

ג. להוסיף בהפטרות חנוכה את דברי זכריה ח, א-ג. חברי המועצה קיבלו את ההצעה הראשונה, וקבעו את יום שלישי, יז בכסלו, כיום תפילה והודייה בארץ ובתפוצות, וכן:

מסכימים להצעה ב, לקבוע את יז כסלו תש"ח ליום הודייה ושמחה לדורות!

את הדיון על ההצעה השלישית הם דחו לשיבת מועצת הרבנות הראשית המורחבת. שתי ההחלטות החשובות הנ"ל הועברו לידיעת הוועד הלאומי. יש לשים לב, מבלי להתיעץ עם המוסדות הרשמיים של היישוב בארץ, לקחה הרבנות הראשית סמכות לעצמה וקבעה יום הודייה לדורות! ברבנות הראשית ובבית

אורך ואמיתך אל שליחי האומות היושבים היום כסאות למשפט, וכיכרו צדקת ישראל". רבים מתושבי ירושלים הפסיקו את מלאכתם כדי להשתתף בתפילה מיוחדת זו, שנאמרה גם בבתי הכנסת בעיר. הרבנות הראשית פנתה לכל מערכות העיתונים בדרישה – לא להדפיס הוצאות מיוחדות ביום השבת, עם היוודע תוצאות ההצבעה באו"מ.

ההצבעה, שהתקיימה במוצאי שבת בחצות, הייתה דרמטית ביותר. 33 מדינות הצביעו בעד, 13 נגד, 10 נמנעו ו-1 נעדרה; פירוש הדבר – תקום מדינה יהודית! השמחה הספונטאנית סחפה את כל חלקי העם, בארץ ובתפוצות, המונים יצאו לחגוג ולרקוד ברחובות הערים. גם הציבור החרדי חגג בריקודים ובברכת מזל טוב, בהבינו שזהו רגע היסטורי. אלפים התאספו, ב-1:30 בלילה בבית הכנסת הגדול בתל-אביב, לתפילת הודייה ספונטאנית, שכללה ברכות ותפילות מיוחדות. ב-4:00 לפנות בוקר הגיע הרב עוזיאל לחצר הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים. בדבריו בפני ההמון החוגג הוא אמר: "שחר גאולת ישראל הגיע!"¹ לפנות בוקר ערך הרב עוזיאל סעודת חג בביתו, בה בירך ברכת "שהחיינו" בשם ובמלכות. הרב הרצוג, שסבב במכוניתו בחוצות עיר, השיב לשואליו: "הנה שחרה של גאולת ישראל מתחיל ועולה!"² האדמו"ר מגור [ה"אמרי אמת"] העביר מסר ביד בנו לרב הרצוג: "כך היא גאולתם של ישראל – קמעא קמעא!"³ למחרת בבוקר, בבתי הכנסת, ואפילו בשכונות מאה שערים,

1 הרב ח' פרדס העיר, שגם תושבי ירושלים החרדים יצאו בבגדי שבת חבושים בשטריימל ורקדו ברחובות העיר שעות רבות. הרב הראשי לשעבר וראש ישיבת "מרכז הרב" הרב אברהם שפירא [צ"ל] מסר לי, שבחורים מכל הישיבות, מלבד מ"נטורי-קרתא", יצאו לרחובות העיר לשמוח עם כל הציבור.

2 באותם ימים הבהיר הרב הרצוג לכל: "כבר אנו בשלבים הרבה יותר גבוהים, כבר אנו באתחלתא דגאולה, חבלי משיח הם כבר מאחורינו ועתה אנו בראשית צמיחת הגאולה". למחרת יום ההכרזה באו"מ התכנס הוועד הפועל העולמי של אגודת ישראל, בסיכום הישיבה נאמר: "הכרזת המדינה היהודית היא תופעה היסטורית ואין ספק שזוהי השגחה פרטית למעלה מדרך הטבע. בודאי שאין בזה מהגאולה המקווה, אבל יש בזה פקידה ואתחלתא דגאולה" על ברכתו של הרבי מלובביץ', ר"י שניאורסון, הצלחת המאבק באו"מ, ראה: ז' שזר, בתוך: ספר הבעש"ט, ירושלים תש"ך, עמ' קו.

3 כבר בחול המועד סוכות הכריז ראש ישיב פוניבז' ר"ש כהנמן: "היו מוכנים לכך, כי ביום שהאנגלים יעזבו את הארץ, באותו יום עצמו תקום ותניוסד פה מלוכה של יהודים... זוהי עובדה, אי אפשר אחרת", מובא אצל א' סורסקי, הרב מפוניבז', ג, בני-ברק תשנ"ט, עמ' קג. האדמו"ר מהוסיאטין אמר, בג בחשון, בהילולה של האדמו"ר מרוז'ין: "חוששני שהמשיח יבוא בדרך הטבע!" קול תורה, ב (חשון תש"ח), עמ' כג.

4 למחרת ההצבעה, ביז בכסלו, התכנסה הנהלת הסוכנות היהודית לשיבה מיוחדת. הרב עוזיאל, שהגיע לשיבה בראש משלחת העדה הספרדית, בירך את ההנהלה ואת העם היהודי לרגל ההחלטה ההיסטורית, גם הנהלת הוועד הלאומי התכנסה לשיבה מיוחדת באותו היום, בה הועלתה ההצעה לחוג את "יום התקומה" ביום הראשון של חנוכה. בסיום הדיון סוכם להביא בפני המוסדות המוסמכים את שאלת קביעת "יום התקומה" לדורות. למחרת, בישיבה נוספת, הוחלט לקיים בירור בנושא זה עם הנהלת הסוכנות היהודית והרבנות הראשית, מפרוטוקול הישיבה, שם, 7268-1. בבירורים שהתקיימו על כך סוכם לציין דווקא את היום בו תקום המדינה.

למחרת ההצבעה באו"מ שלח הרב ר' כ"ץ, רבה של פתח תקוה וחבר מועצת הרבנות הראשית המורחבת, במשלוח אקספרס לרב הרצוג, נוסח מיוחד [שהוא חיבר], לתפילת "הנותן תשועה למלכים" הידועה, אך עם שינויים בהתאם למאורע הגדול: "...הוא יברך... את מלכות ישראל המתכוננת בארץ ישראל ואת כל עם ישראל הנושא בעול הקמתה ובטחונה" וכו'. הרב כ"ץ הציע לו – שהרבנות הראשית תורה לומר תפילה זו בכל העולם היהודי, בכל שבת ושבת, דבר זה יעשה רושם גדול בכל העולם, מה שאין כן באמירת הלל, בו אין כל חידוש.

ב-כג באייר, בישיבת "מינהלת העם" בתל-אביב, הצבעה גורלית. הרוב [6 מול 4], הצביעו בעד הכרזה על הקמת מדינה יהודית וממשלה זמנית למרות הסיכונים והחששות הרבים שהיו בכך. נקבע - שם המדינה יהיה "מדינת ישראל", טקס ההכרזה יהיה ביום שישי ה באייר בצהריים, מקום ושעת הטקס יישמרו בסוד. גם ניסוח מגילת העצמאות לווח בוויכוחים ובקשיים רבים. יום לפני ההכרזה, ב-ד באייר, התכנסה "מינהלת העם" לישיבתה האחרונה, כדי לדון בנוסח של הכרזת העצמאות. בדיון זה דחו נציג "המזרחי" הרב י"ל פישמן ונציג "הפועל המזרחי" מ' שפירא את תביעת א' ציזלינג ממפ"ם, למחוק את הרמז היחידי לשם שמים - "צור ישראל" - ודרשו להוסיף מילה אחת: "צור ישראל וגואלו", על פי הצעת ד' בן-גוריון נשאר הנוסח המקורי.⁵

והפטיג וכ"ץ, עורכים, הרבנות הראשית לישראל, עמ' 812-818

5 הרב הרצוג נהג להשתמש רבות בביטוי "צור ישראל וגואלו". מצאתי אותו לראשונה בנאום שנשא, בשבט תרצ"ט, לפני צאתו לוועידת "השולחן העגול" בלונדון, וכך כתב גם במכתב ששלח לחיילי צה"ל, בכד באלול תש"ח (1948) לקראת השנה החדשה: "... חזקו והתחזקו והישענו בצור ישראל וגואלו אשר יצווה לכם מלאכיו לשמורכם ולהושיעכם מאויבינו ועטרת ניצחון יעטרכם." מן הראוי להוסיף, שבביטוי "צור ישראל וגואלו" השתמש כבר הראי"ה קוק, בתפילה שערך בשנת תרפ"א (1920), לכבוד חגיגת "יום שביתת הנשק" במלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ח (1917). בברכתו לשנת העשור [אייר תשי"ח (1958)], כתב בן גוריון: "ואולם נפגוש העשור השני באמונה בצור ישראל".

חובתנו לעזר לעם היהודי

אנדר' גרומיקו

קיימת שאלה שעל ועדת החקירה להביאה בחשבון: כשישה מיליוני יהודים הושמדו... מספר רב של יהודים ששרדו הם ללא מדינה וללא מולדת וללא כל אמצעי קיום. הם נודדים מארץ לארץ. חובתנו לעזור לעם אומלל זה שסבל הרבה כל כך בימי המלחמה... העובדה, שאף מדינה לא הייתה מסוגלת לערוב להגנת הזכויות האלמנטריות של העם היהודי או לפצותו על האלימות שסבל מידי התליינים הפשיסטיים, מסבירה את שאיפת היהודים ליצירת מדינה משלהם. יהיה זה בלתי צודק לא להביא זאת בחשבון ולשלול את זכות העם היהודי להגשמת שאיפה כזו.

מתוך דברי ראש המשלחת הסובייטית בעצרת האו"מ, שהחליטה לשגר לארץ ישראל ועדת חקירה מיוחדת מטעם או"מ לשם דיון בענייני ארץ ישראל (15.4.47)

הרב הרצוג התקבלו מברקי ברכה רבים ממוסדות ואישים מכל העולם. משלחות של ראשי היישוב, ראשי העדה הספרדית, ראשי ישיבות, רבנים ותלמידים ביקרו בבית הרב הרצוג ומסרו לו את איחוליהם למאורע הגדול. ההחלטה על יום הודייה לדורות לא פורסמה בציבור. לעומת זאת, כעבור ארבעה ימים, ב-כא בכסלו פורסמה הרבנות הראשית בשם המועצה המורחבת את הכרזתה - השבת הקרובה, פרשת "וישב", תהיה שבת של הלל והודייה בארץ ובעולם כולו [ולא ב-יט בכסלו כפי שנקבע בישיבה המיוחדת]. היא קבעה - בשבת בבוקר, לאחר חזרת הש"ץ של שחרית, יש לומר: א. הלל פסוק בפסוק ללא ברכות. ב. תפילה מיוחדת [שחיבר הרב הרצוג] לקב"ה, שיברך את האומות שהצביעו למען הקמת מדינה לעם היהודי. כל רב יעורר בדרשתו את הקהל על ערכה של השעה הגדולה, והחובה לבנות את המדינה על אדני התורה. את הכרוז סיימו הרבנים הראשיים במילים הבאות:

וכאשר היה ה' אתנו באתחלתא דגאולה כן יהיה נועמו עלינו להצליח את דרכו של ישראל לאדמתו ואת מעמדו במדינתו.

הרב הרצוג שלח מברקי ברכה ותודה לנשיא ארה"ב הנרי טרומן - על תמיכת ארה"ב בהחלטת האו"מ; לד"ר חיים וייצמן, משה שרת ולרב זאב גולד - על פועלם לקבלת ההחלטה באו"מ; וכן לרבה הראשי של מוסקבה - ממנו ביקש למסור את ברכתו והוקרתו לממשלה הסובייטית על שעמדה באו"מ לצד עם ישראל במאבקו ההיסטורי. בנוסף לכך, ב-כב בכסלו, יצאו הרבנים הראשיים בקריאה לעמי האיסלם - לשלום ואחוזה בשם תורת ה', לשכנות טובה והפרחת הארץ כולה לטובת כל תושביה, אך כידוע קריאה זו לא נענתה. למחרת קבלת ההחלטה באו"מ פרצה מלחמת השחרור. הרבנות הראשית עודדה וחיזקה את רוח העם, וקראה מספר פעמים לציבור הרחב לומר תפילות מיוחדות ופרקי תהילים, עקב המצב הקשה ששרר בארץ לאחר הפרעות של הערבים, בהם נהרגו מאות יהודים.

ההכרזה על הקמת מדינת ישראל - ה באייר

עם התקרב מועד סיום המנדט הבריטי בחצות ליל שבת פרשת "אמור", ו באייר תש"ח (1948), החלו הדיונים והוויכוחים בהנהלת "מועצת העם" אם להכריז על הקמת מדינה יהודית. לאחר לבטים וויכוחים קשים התקיימה

ה באייר תש"ח - ההכרזה

ההכרזה

אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית
בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

...מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית
ולקיבוץ גלויות, תשקוד על פיתוח הארץ
לסובת כל תושביה, תהא מושתתה על יסודות
החרות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי
ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני
גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין;
תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות.

...אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות
להתלכד סביב היישוב, בעלייה ובבניין ולעמוד
לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת
הדורות לגאולת ישראל.

מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים
בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב
מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת,
בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת,
ה אייר תש"ח.

להקשיב, לראות ולספוג

ק' א' ברתיני

ותאזין כל האומה לקול הרם:
מעמק הירדן ועד גדות הים,
מקצה חניתה עד דורות ועד ניר עם

מבוקרשט ורומא וניו יורק
יגיח ישראל לכרוז הדרור,
יפתח את נפשו לספוג את האור.

וקמו גם אחינו מקברם:
הם שש מאות ריבוא טבוחי אדם
עלי אדמת אירופה עקובה מדם

להקשיב לקול הפדות הזוהרה,
אשר לשמה עלו על המדורה
ונרצחו ביד של קשע ארורה.

שואה ומדינה

אהרון צייטלין

מדינת ישראל היא היא הקץ
כי קם ישראל אחר הרצחו
ויכרז על ארצו וחיי נצחו

רוח ממצולה, המנון, הוצאת יבנה, תשל"ה, עמ' 389

כל העליונים לה מחכים,
למדינה בארץ כי תוקם,
זה הוא, זה הוא, זהו הנקם!

בין האש והישע, פואמה דרמטית, תשל"ז, עמ' 209

אש שחורה על לבנה בי מתלקחת
מאפר ששת מיליוני
בי גיטו-ורשה קם למרד היוקד,
אשר לא יישקט

והנה קמה בי מדינה ואני נושא אותה - לאן?
רוח ממצולה, כל אלה, שם, עמ' 403

חזיון ההשמדה וחזיון העצמאות ואתחלתא דגאולה

משה סנה

התולדה הישראלית ייסרה את דורנו בהווייה הנוראה
ביותר מאז חורבן הבית השני, בכליון יהדות אירופה,
- והיא זיכתה את דורנו בהווייה הנפלאה ביותר מאז
גלינו מארצנו, - באתחלתא דגאולה, בבשורת המדינה
העברית. חזיון ההשמדה העמיד את דורנו לפני תהום
פעורה; חזיון העצמאות המתחדשת פתח לפנינו אופק
נרחב. שני החזיונות גם יחד מחייבים אדם מישראל
לחשבון נפש, מחייבים אותנו גם להציץ לעומק
התהום, עד לתחתית השאול וגם לשים את עינינו
במרחקי האופק החדש.

על המשמר, 30.1.48

האומץ להכריז

הרב צבי יהודה הכהן קוק

הרב צבי יהודה הכהן קוק, ראש ישיבת 'מרכז הרב', בשיחתו בישיבה בשנת תשי"א, ציין כנס ופלא לא את התשועה הצבאית בלבד, אלא אף את עצם ההכרזה על הקמת המדינה.

נס הניסים ופלא הפלאות, היסוד והשורש של כל אלה אשר הראנו ה', הלא הוא עניינו של היום הזה: הכרזת ההחלטה כי קמה ותהי מדינת ישראל... אומץ הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי ציבוריותנו, אשר נתכנסו ביום ה' אייר בבית המשכיות בתל-אביב והודיעו אל מרחבי העולם כולו וממשלותיו כי יש מדינת ישראל, ואלה סברו וקיבלו ברצון ובחיוב... אחד הוא עם רוח הגבורה הנשגבה של גיבורי צבאותינו לכל פלגותיהם, מוסרי נפשותיהם הטהורות על קדושת ה', ועמו ותורתו..

"לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו", לנתיבות ישראל: קבוצת מאמרים, חלק א, תשל"ט, עמ' קפב-קפג

אילו היה בידי...

ש"י עגנון

אם היו אומרים לי, היום מכריזים על ייסודה של המדינה, הייתי אומר, מוטב שנמתין עוד עשרים, שלושים שנה. כל זה כלפי עצמי אני אומר. דוד בן גוריון לא המתין, אלא עמד ועשה, וה' עמו, שכבר קודם למעשה הסכים המקום עמו, שכיוון דוד בן גוריון את השעה שמיועדת הייתה מן ההשגחה הא-לוהית לחדש את מדינת ישראל. הוא שכתבתי על ספרי לדוד בן גוריון שנבחר על ידי ההשגחה הא-לוהית לייסד את מדינת ישראל...

חכמים וסופרים גדולים וטובים, גיבורים אנשי מעשה קדושים וטהורים ביקשו לעשות את מדינת ישראל אלא ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו. מכולם בחר ה' בדוד בן גוריון שכיוון את השעה ועשה את המדינה.

מעצמי אל עצמי, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, תשל"ו, עמ' 315

וקמו חללינו שלחמו באון.
מימי תל-חי עד דן וגוש עציון
ויקדשו שם המולדת בגאון -

לראות בעיין פשר החזות,
לשמוע קול שופר העצמאות,
אשר הוקמה, לנצח לא תמוט!

הפועל הצעיר, 14 במאי 1948

הכרזה שיצרה מדינה

ד"ר בנימין אקצין

במידה שאפשר להצביע על מסמך כלשהו כעל מסמך המעיד על הפעולה הקונסטרוקטיבית שהקימה את המדינה, יש לומר זאת על ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, שנתקבלה פה אחד ונחתמה ביום ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948, על ידי חברי הגוף, שתוך פעולה זה הפך מ"מועצת העם" להיות "מועצת-המדינה הזמנית", ופורסמה באותו יום בגיליון הראשון של העיתון הרשמי. אפשר להתווכח, אם יש לייחס להכרזה אופי קונסטרוטיבי או הצהרתי. יש להוסיף, שאילמלא היה היישוב היהודי בארץ מראה נכונות להיות מודרך על ידי הגופים והנורמות של המדינה כפי שהוקמו על יסוד ההכרזה, ואילמלא היו גופים אלה מצליחים להתגבר על מכשולים חיצוניים, לא הייתה ההכרזה כשלעצמה מספיקה לקביעת קיום המדינה; אבל בצירוף לעובדות הללו, שהמציאו בדיעבד אופי של מציאותיות ואפקטיביות למיבנה שהוצהר בהכרזה, אפשר לומר שהמדינה הוקמה עם מתן ההכרזה.

החותמים על ההכרזה ידעו והרגישו שעל הקמת המדינה מכריז, ואת ראשית מיבנה המדינה קובע, חבר אנשים שלא נבחר לשם כך, ושכל כולו מורכב מנציגי מפלגות, שנבחרו למוסדות אחרים ולצרכים אחרים. על כן, עז היה רצונם לשוות למדינה אופי דמוקרטי טהור, על יסוד בחירות, במהירות המאקסימלית. ספר היוכל לפנחס רוזן, תשכ"ב, ערך חיים כהן, עמ' 52-65

שהחיינו, בעז"ה ואמן

גאולה בת יהודה

לניסוח אחרון של מגילת העצמאות נבחרה ועדה בה ארבעה חברים: בן-גוריון, הרב מימון, ציזלינג ושרת. הוסכם, לפי בקשתו של הרב מימון, שלאחר ההכרזה תיאמר ברכת "שהחיינו".

ויהי ערב ויהי בוקר יום שישי – הוא היום הגדול, יום חלום הדורות. אותו בוקר נתכנסה ועדת הארבעה לדון בנוסח המתוקן של ההכרזה שעביד בן גוריון.

הגיע הרגע. בן גוריון מקיש בפטיש, הכל קמים ומן הגרונות פורצת שירת "התקוה" לא "לפי התוכנית". בן גוריון קורא את "מגילת היסוד", פיסקה אחר פיסקה. כשהוא מגיע למשפט: "אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל" – קם הקהל ופורץ בתשואות ממושכות. בן גוריון ממשיך לקרוא "מתוך ביטחון בצור ישראל" ובסיימו, הוא אומר: נקבל את מגילת היסוד למדינת היהודים בעמידה.

הרב מימון קם רועד מהתרגשות והדמעות חונקות את גרונו, הוא מברך בשם ובמלכות "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". קריאות "אמן" של הקהל מהדהדת באוויר.

בזה אחר זה ניגשו חברי מועצת העם, לפי סדר הא"ב, וחתמו שמותיהם על מגילת הקלף. הרב מימון הוסיף ליד חתימתו את ראשי התיבות: בעז"ה. כך צירף את שם ה' מפורשות למגילת העצמאות. בנגינת "התקוה" תם הטקס.

קמה מדינת ישראל!

הרב מימון בדורותיו, עמ' 570-571

הרב יהודה לייב הכהן מימון בחצר ביתו. באדיבות גאולה בת יהודה

אמן מהדהד

הרב מרדכי הכהן

מיד עלו נבחרי העם בזה אחר זה וחתמו שמותיהם במגילה; לפי סדר אלף בית חתמו, כדי שלא לחלוק כבוד לחותמים, אלא לכ"ב אותיות. קם רבי יהודה הכהן איש התורה, נשא עיניו כלפי מעלה, והיה מהדר ומנצח בברכה: ברוך אתה ה'... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. והיה הקול הולך מסוף הארץ ועד סופה וכל העם מדן ועד באר שבע מאזינים ברדיו ושומעים ועונים אחריו: אמן, אמן. אמרו: אותה שעה היו פצצות מתפוצצות בראשי גגות... ולא נשמע קול הפצצות מקול העם העונים אמן, שהיה מהלך ומהדהד, מהלך ומתגבר.

אגדת זה היום: לכבוד יום העצמאות לישראל, הוצאת ספרים אורות, תש"ז, עמ' יב

1 הוא הרב יהודה לייב הכהן מימון, מחותמי מגילת העצמאות.

The Almighty God

ד"ר יעקב רוטשילד

הויכוח על משמעות ההכרזה רמוז כבר בנוסח מגילת העצמאות: אין במגילה איזכור מפורש של שם ה', אך מצוי בסופה הביטוי "מתוך ביטחון בצור ישראל"; ומנגד ידועה התוספת בעה"י [=בעזרת ה' יתברך] שהוסיף הרב יהודה לייב מימון לחתימתו על המגילה, וברכת "שהחיינו" שבירך מיד בתום ההכרזה על הקמת המדינה.

... ניכרת המגמה להתחמק מהזכרת מליאה ובלתי מסוייגת של שם שמים... אמנם מובלעת... נוסחה קלושה: "מתוך ביטחון בצור ישראל". ואף כאן אין שם שמים נזכר בפירוש! מוזר עוד יותר שבתרגום האנגלי הרשמי של המגילה מופיע במקום המלה "צור ישראל" The Almighty God. כאילו היה צריך להפגין את הזכרת שם שמים כלפי אומות העולם ולהעלימה כלפי פנים. בוודאי פעל גם רגש כמוס של בושה נוכח תימהון העמים, שעם התנ"ך לא ידגיש בעת תקומתו הלאומית את קשר המאורע עם קורא הדורות מראש. "מגילת העצמאות", מעינות ה, עורך חיים חמיאל, תש"ך, עמ' 266

החוויות

ובכל זאת, מזל טוב!

הרב צבי יהודה הכהן קוק

באותו לילה מפורסם, בהגיע ארצה החלטתם החיובית של מושלי אומות העולם לתקומת מדינת ישראל, כשכל העם נהר לחוצות לחוג ברבים את רגשי שמחתו לא יכולתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בדד וְאָדָם כי נטל עלי. באותן שעות ראשונות לא יכולתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים דבר ה' בנבואה בתרי-עשר – "ואת ארצי חילקו!" איפה חברון שלנו – אנחנו שוכחים את זה? ואיפה שכם שלנו – אנחנו שוכחים את זה? ואיפה יריחו שלנו – אנחנו שוכחים את זה? ואיפה עבר הירדן שלנו? איפה כל רגב ורגב? כל חלק וחלק, של ארבע אמות של ארץ ה', הבידינו לוותר על איזה מילימטר מהם? חלילה וחס ושלום!

באותו מצב מזועזע בכל גופי, פצוע כולי וחתוך לגזרים – לא יכולתי אז לשמוח. כך היה המצב לפני י"ט שנים, באותו לילה ובאותן שעות. למחרת בא אל ביתנו איש ברית קודשנו, הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל – היה לו צורך לבוא וכלום ייתכן שלא היה בא? התיחדנו אז שנינו, רגעים אחדים, באותו חדר קטן ומקודש שב"בית הרב" – ולאן יבוא אז אם לא לשם? מזועזעים ישבנו ודמומים. לבסוף התאוששנו ואמרנו שנינו כאחד: "מאת ה' הייתה זאת, היא נפלאות בעינינו". נקבעה החותמת!

"מזמור יט למדינה", גואל ישראל, עמ' 299-300

בני אתה, אני היום ילידתך

ד"ר ישעיהו אביעד (וולפסברג)

יום בשורה לנו. התולדה פתחה לפנינו את שעריה ושבה והכניסה לתחומה עם מלומד בייסורים, שגורש והוגלה ממנה זה דורות מרובים.

"וגילו ברעדה" – עולים בליבנו דברי נעים זמירות ישראל. מי לא ירגיש באווירה המשיחית הנסוכה על פרק ב זה של ספר תהלים? איזה דור בכל הדורות היה מסוגל להבין לרוחו הסוער של המשורר האלוהי ששאל: למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק? שתפס את

ההחמצה

הרב צבי מרקוביץ

במקום לכרוע ברך ולהביע תודה לה' א-לוהי ישראל שהגיענו והביאנו עד הלום ולכרות ברית אמנה על קיום התורה והמצוה בחיי המדינה – ישבו מנהיגי הציבור והתווכחו אם להזכיר במפורש שם שמים במגילת העצמאות. וכך, במקום לקלוט את קריאת השעה ההיסטורית הגדולה ולחולל מיפנה רוחני בעם, ליצור תנועת המונים נלהבת לשיבה אל מקורות הקדושה הישראלים ולכוננות לקראת מימוש תקוות הדורות וחזון הגאולה, השתררה מאז הרגשה של סוף פסוק, של הגשמת המטרה ובעקבותיה בא רפיון המתח והתפרקות מהמשימה. הוחמצה ההזדמנות ההיסטורית הנדירה, שהייתה הפעם מיוחדת במינה.

בנתיבות האמונה, תשכ"ז, עמ' רכז

הרב צבי מרקוביץ, רבה של רמת גן וראש ישיבת קרלין בירושלים

שליחות ישראל והכיר בשנאת הגויים ואת ההתקפה
"על ה' ועל משיחו"?

כיום נוכחו לדעת מה תוכן הקריאה הגדולה: "בני
אתה, אני היום ילידתיך".

בחיק העתיד, עתיד של אומה מתחדשת, טמונים
אוצרות אין שיעור, ולפתחם רובץ המבחן. כל פרט
וכל כלל היודע להתרומם בשעה כזו, שעת הרת עולם,
ניגש אל המראה הגדול כמי שניגש אל הערפל בשעת
גילוי שכינה.

בקעה ועלתה המדינה מתוך סבך הדיונים והוויכוחים.
אין כאן המקום ואין השעה כשרה לציין את תולדות
היצור הזה. יש אומרים שהמדינה נולדה עם יסוד
ההסתדרות הציונית לפני חמישים שנה. יש אומרים,
כי הצהרת בלפור מהווה תחילת ברייתה. יש רגליים
לדבר, שוועדת פיל הולידה; אחרים אומרים שוועדת
או"ם רשאית להתייחס כאב אל הממלכה שלנו. רב
חלקה של אסיפת האומות המאוחדות מאוקטובר ועד
סוף נובמבר 1947, שהכתירה את דיוניה בהחלטתה
המפורסמת. אז באונו ימי ניסיון קשים והשטן היה
מקטרג ומערער. יאוש עמד לחדור לשורותינו וימי
האסיפה המיוחדת הוסיפו סכנה ומהומה. אך מתוך כל
התווה ובוהו נצנץ האור: חבלי לידה קשים באו עלינו,
ולפום צערא אגרא. ככל שגדול הצער והכאב כן זכינו
בסופו של דבר.

הכול יודעים ומרגישים: אין הנעשה דבר של מה בכך.
לא נולדה מדינה חסרת טעם ולא קמה לתחייה אומה
בת בלי שם. ישראל חי מחדש וישראל עושה חיל. ובשם
ישראל קראו את המדינה, שתהיה, לאחר הפסקה של
תקופות היסטוריות, בת המדינה העתיקה שבקרבה
התהלכו נביאי ה', חוזי יה, חכמי עולם, משוררי עד.
ספר התנ"ך הוא קניינו המיוחד של עם זה לפני דורות
רבים וספר זה עדיין חי בידינו. וכן חיה בידינו מסורת
הסופרים, אנשי כנסת הגדולה, דורות של תנאים ושל
התורה שבעל פה.

בינתיים נוצרו ערכים חדשים, רוחניים וחברתיים.
כבשנו עולמות שלימים במדע, במחקר, במחשבה.
בטרם שבנו אל אדמתנו החיינו את השפה, בית קיבול
נערץ זה, מכשירו הקדוש של רוח ישראל. צעירינו חבוקו
זרועות עולם וירדו לסוף סוד החיים המעשי. קריאתו
של רוס: "תשובה לטבע" לא נתקיימה ולא נתאמתה
בשום אומה ולשון כדרך שהגשימה חלוצינו.

פרשת הניסים שקרו לנגד עינינו הוכתרה על ידי הנס
העיקרי. המעט מכל העמים, הנרדף והנעלב, שהונף
עליו הגרזן, השיב לכל שונאיו ועלוביו בהקמת המדינה.
ותוך כדי הכרזה הותקף ועליו לעמוד על נפשו. וכשם
ששמחתנו חרדה, כך דאגתנו מלווה חדווה. בטוחים
אנחנו שכל הכוחות העליונים והתחתונים – שאיפשרו
את לידת המדינה יוסיפו לה עוצמה ואון לחיות,
להתפתח ולהתגונן. צמיחת מדינתנו – קול ההיסטוריה
בגילייה האמיתי. השכינה מדברת מתוך גרונה הפעם.

עינינו לעולם, לאנושות, לעתיד. כוחנו באהבת האדם.
במדינתנו תפעם ההכרה שאין מתפקידה להרבות
קטטה, שקר ויצרים, אלא לעשות שלום בעולם.

עומדים אנחנו על סף תקופה שתביא בהיגיון פנימי
אל הימים שעליהם חלמו החולמים ונתנבאו הנביאים.
ייתכן, שלפנינו עוד דרך הרים ובקעות, דרך סלעים
ומדבריות, אך מכיוון שכבר נכנסנו, נוסף לצעוד
קדימה מלאי אחריות ובטחה, ונמסור לבנינו אחרינו
מדינה בנויה על תילה.

הדואר, גיליון כז, תש"ח

לקראת החזון

מנחם ריבולוב

אנו נאחזים עתה בציצית ראשנו, נעקרים מן המציאות
שאנו חיים בה ונישאים על כנפי דמיון ואמונה
למרומים חדשים, שלא ידענו זה ל"ח יובלות.

וכל המראות וההזיונות, הגדולים והנהדרים, החיים את
חייהם המופלאים והנצחיים בתוך דפי ספרי הקודש
שלנו, כל הנבואות והשירות, כל הכיסופים והגעגועים,
העולים מתוך פסוקי ההוד והשגב של התנ"ך, מתוך
מאמרי החוכמה והאמונה של המשנה והמדרש, מתוך
דברי הרמז והסוד של ספרות המיסתורין, וכן כל
האישים הגדולים, המזהירים באור הקדושה והגבורה
מימי קדם ואחריהם – כולם, כולם קמים עתה לתחייה
ולובשים עור ועצמות, ומתקהלים עלינו ומתייחדים
איתנו ומגדילים את כנסת ישראל החיה, אשר זכתה
להיות המקבלת את המתן הגדול שניתן לה עתה.

העבר והעתיד נתעוררו כאחד ויצאו מתחומם שנועד
להם מראשית הימים ואחריהם, והנה הם צועדים
בקצב ובגאון אחד לקראת השני, ונפגשים יחדיו
על הגבול המפריד ביניהם – הוא ההווה – ונושקים

לדכא עד עפר את האפשרות האחרונה לכוון מלכות ישראל על חוף ים התכלת לאחר שפלותנו ודכוננו כל אותו הזמן הופיע עלינו יום השישי הנזכר והעלנו כמעט עד כוכבי שמים. מזלנו זרח פתאום וההשגחה העליונה זיכתה אותנו בהגשמת חלום הדורות היא שיבת ציון השנית ומדינת ישראל הושבה למכונה.

כעת הוא חג לנו, חג שלא היה לנו כמוהו למעט ניצחון החשמונאים וחנוכת הבית, חג שאומנם לא נוכל לחוגו כראוי לו על אדמת נכר ובגלות החל. אך גם חג זה, יום הגאולה בחמישה באייר, ילך אורו ויגדל משנה לשנה, ילך ערכו ויִעָצֵם מימים ימימה. במשך ימי גלותנו נוספו לנו פה ושם ימי אבל ו"פורימים" מקומיים שונים (שאף הם נשכחו זה כבר) לזכר הצלות ארציות ועירוניות. אולם זאת הפעם הראשונה שייווצר לנו מועד חשוב וקבוע, ששמו ופרטיו ישוכללו במשך הזמן.

שם

למדינת המשיח

הרב יעקב יחיאל ויינברג

יש להיאבק כדי לזכות למשיח: על ידי שנתגבר על עצמנו, על ידי השגת ההכרה האמיתית. ליהודי הדתי אין המשיח אשליה וחלום. ודאות הוא; ודאות של הכרת ה'! זה מזמן הצביעו מביני דבר מוסמכים על כך כי רעיון המשיח אינו אלא מסקנה הגיונית של אמונתנו בא-ל אחד, של המוסר הדתי שלנו. המשיח יבוא, כאשר נהיה מסוגלים להקביל גדולתו הנשגבה בליבותינו. הלא זה אשר הבטיח לנו ה' על ידי נביאיו הקדושים. אם אנו נרצה, הרי יהיה המשיח מציאות. וזה ענייננו, לעשות את המדינה החדשה לחיזיון אדיר שלמדינה יהודית אמיתית, להתגלמות ממשית של האידיאלים היהודי, הגבורה היהודית, הקדושה היהודית והטהרה היהודית. תיבנה המדינה היהודית לפי הנתונים הטבעיים והמבנה הרוחני של היהדות, וכך תהא בבואה חיה של הישות היהודית.

המעייין, תש"ך

זה לזה, ונמזגים זה בזה, ועושים כל הזמנים אחד. במאורע הפלא שקרה עתה, בימינו ובחינו, הוכחה פעם יתירה נצחיותה של ההיסטוריה הישראלית שאין לה תיכלה.

הגלויות השונות לא היו אלא תחנות ביניים, סוכות ארעי, עד יעבור זעם ועד יבוא הקץ, קץ השיעבוד והגלות. קץ הייסורים והרדיפות. ואם גם ארכו הימים וקשו הגלויות ורבו השונאים המזיקים, לא רפו הידיים ולא כשלו הברכיים ולא נס הליח ולא פסה האמונה – ובעקשנות בלתי אנושית ובאמונה בלתי ארצית כמעט ובגאון שלמעלה מטבע האדם ובכוח סבל א-לוהי כמעט הלך עם ישראל בדרכו הארוכה והנפתלה – לקראת היעוד, לקראת החזון, לקראת הגאולה.

שם

פעמי המשיח

דניאל פרסקי

כאשר עדה עלינו הפלא הגדול ביום השישי, ערב שבת, חמישה באייר, שנת תש"ח ליצירה, עלה בדעתי מאליו הפסוק הידוע:

"בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים"

(תהלים קכו, א).

אכן כחולמים היינו, כחולמים. המצב הלאומי שלנו עד יום חמישי הקודם במערכות או"מ היה כמעט בכל רע. כל גויי תבל ישבו על מדין ב"אגם ההצלחה" (ליק סאקסס, אז מקום מושב האו"מ) וחתכו את גורל ציון בסכין פגום, בלב קישוף ובאחזניים אטומות. עתידנו ההיסטורי היה מוטל במאזניים – ולרוב הייתה מכריעה הכף לרעתנו. שמש גאולתנו חשכה בעדנו וצערנו הישראלי העתיק התגבר, התגבר: מי יודע אם לא אבדה תקוותנו לנצח, שאם לא עכשיו – אימת?...

והנה בא יום השישי – ולפתע פתאום הואר לנו. זהו יום הימים, היום המיוחס והיותר מזהיר ונהדר בכל דברי ימי גלותנו והמזוועת. זהו אחד משלושת הימים היותר נפלאים בתולדות ישורון למיום היותו לגוי: זמן יציאת מצרים וזמן שיבת ציון אחר גלות בבל.

לאחר שהושפלו עד שאול תחתייה בכל משך העצרת המיוחדת הזאת של או"מ, שנקראה בכוונה תחילה, כדי

יום העצמאות הראשון

בעצרת האו"ם

ד"ר הלל זיידמן

היה הדבר ביום השישי הגורלי ה' אייר, תש"ח, 14 במאי 1948. הייתי אז בפלאשינג-מידאו, בשעת הוויכוחים בעצרת או"ם. הישיבה נפתחה בארבע אחר הצהריים, בדיון על הסעיפים השונים של הנאמנות על "פאלסטיין".

נציגה של אמריקה ד"ר פיליפ ג'יסופ השקיע אז את כל חריפותו, בעקמומיות המשפטיות והדיפלומטיות של פרופסור מתפלפל, להפריע הגשמת חוזה המלכות שלנו. היה מאיץ ביושב הראש ד"ר ארטשה מארגנטינה (אף הוא לא מידידינו), להחיש את קבלת ההחלטה, בנימוק, כי המנדט הבריטי על פלשתינה עמד להסתיים בשנים עשרה בלילה, ואסור להשאיר חלל ריק; והואיל ובשש לפנות ערב, לפי השעון הניו-יורקי, עתידה להתפרסם הכרזה על מדינה יהודית, יש לקדם את פני הדבר.

אך בינתיים מדברים נואמים, מצהירים דיפלומטים, והנאספים מקשיבים במתיחות. ואין השעון עומד דום. השעה הולכת ומתקרבת, השעה הגורלית באמת.

אולם משהתחילו מחוגי השעון הגדול, בדיוק מול הבמה, מתקרבים לשש, כבר חדל קהל הצירים והמשקיפים להטות אוזן לנואמים, כולם כיוונו מבטיהם אל השעון. והזרקורים של עובדי הסרטים והטלוויזיה הקיפו חצי עיגול מהבמה לעבר השעון. כל הקהל מביט במתיחות: שלוש דקות לפני שש, דקותיים... דקה אחת... והנה לוח השעות הולך ונבקע בקו ישר בדיוק למחצה: שש... אז קם ציר אחד וביקש את רשות הדיבור לסדר היום. הוא מתקרב בצעדים איטיים לבמה, ובעמדו לפני הנאספים הוא מצהיר: "מיסטר טשרמאן, הודיעו כאן שהחלטה בדבר הנאמנות על פלשתינה יש לקבלה לפני 6; אני קובע: השעה היא שתי דקות אחרי שש..."

היור"ר נרכן שמאלה לסגן המזכיר הכללי אנדריו קארדיה, מתלחש עמו משהו, ו— ממשיך לנהל את הישיבה...

אך איש אינו מקשיב עוד לנואמים הבאים... סערה פנימית כאילו מתחוללת בתוך כל אלה שבאולם

הבה נצא לקראת הקב"ה

הרב יוסף כהנמן

הנני רואה בחיזיון שיבת ציון בדורנו גילוי אור ההשגחה העליונה, המחזיקה בידינו ומוליכה אותנו בין המים הזידונים אשר קמו עלינו לבלענו. הננו רואה את השם יתברך בכל צעד וצעד של העם היושב בציון... אנו עם א-לוהים וארצנו ארץ שמיימית... הבה נצא לקראת הקב"ה, הבה נקבל ונתקרב ליד ההשגחה העליונה המושטת לנו, הבה ניפגש עם כל אחינו בני ישראל בנתיבות הנצח של עמנו, תורתו ומצוותיו, לגאולה השלימה במהרה.

מתוך מכתב תשובה לבן גוריון בשאלת "מי הוא יהודי", כז בטבת, תשי"ט

אתחלתא דגאולה?

הרב צבי יהודה הכהן הכהן קוק

מדברים על "אתחלתא דגאולה". לדעתי, זהו כבר אמצע הגאולה. ההתחלה כבר הייתה לפני מאות שנים. אנו כבר נמצאים בטרקלין, ולא בפרוזדור. ברשימת העולים לארץ בימי עזרא ונחמיה כתוב, שכמה משוררים ומשוררות עלו לארץ, ורש"י אומר: כדי להרבות שמחה בישראל. גם כאן צריך להרבות בשמחה בחג העצמאות – בשמחה על גילוי השכינה ושיבת ציון, ובשמחה על מלכות ישראל הנבנית מחדש. זוהי התגדלות מלכות שמים.

"השולחן המרובע", בהנחיית גאולה כהן, מעריב, 8.4.1963

דגל האו"ם

אין אנו יודעים דבר, – באה התשובה. אך פרצופיהם, קודרים נזעמים, מאשרים את הדבר.

יום שישי היום. השעה נעשית מאוחרת. אני חוזר העירה. אני נוסע ב"תחתית", אך איני שומע את רעש גלגליה. אני מאזין למשק כנפי ההיסטוריה: מה נהדר זימזם אז באוזני קול המונו של הכרך הגדול. אני בא לברוקלין. יהודים כבר מתחילים נוהרים לבתי כנסיות, ואיש איש שואל: האמת הדבר? האמת? הייתכן? האין זה חלום? ופניהם מזהירים ועיניהם נוצצות...

ולאחר דאבון לב כל כך (מחמת ההיסוסים והפיתולים של הסטייט דיפרטמנט ושאר שונאי ישראל), גאים שוב היהודים האמריקאניים, והם אסירי תודה: אמריקה שלנו לא בגדה בנו!

הרי עתה אין זה בגדר סוד עוד, כי אך ימים מספר לפני ה-14 במאי 1948, התרה ואיים הגנרל מארשאל, מיניסטר החוץ באותה שעה, במשה שרת, שלא יעזו היהודים להצהיר על עצמאות. ובלב כבד טס שרת אז לתל-אביב.

ועכשיו – מה רב המהלך ברגעים הספורים הללו: כמה דקות לפני 6, כשנציגי האיטי, ליבריה ואל-סאלוואדור עמדו להחליט על זכותנו לחיות כמדינה עצמאית. ואחד עשר רגעים לאחר מכן, לאחר ששלוחי עם ישראל, שהתאספו באולם המוזיאון בתל-אביב, והצהירו את ההחלטה ההיסטורית: המעצמה האדירה ביותר בעולם, ארצות הברית, הייתה הראשונה שהכירה במדינתנו. וכל שעה מביאה עמה מדינות אחרות, גדולות וקטנות, המכירות בנו.

בעומדי באותו ליל שישי, שלא יישכח לעולם, בבית הכנסת הגדול "שומרי אמונה" בבורו פארק שבברוקלין בין הקהל היהודי הקורן והחגיגי בשעת התפילה, הרי לא חשתי מימי שמחה רבה כל כך בשירת ה"לכה דודי", כבאותה שעה. מה רבה הייתה אז תרועת הניצחון בצלצול המלים "מקדש מלך עיר מלוכה... רב לך שבת בעמק הבכא..."

הרב ד"ר שמעון פדרבוש, עורך, תורה ומלוכה, מוסד הרב קוק, תשכ"א, עמ' 243-245

הגדול. כולם, הצירים, הפקידים, המסתכלים, חשיים בהבל נשימה של אירוע נשגב. כנפי ההיסטוריה משיקות בחלל העולם. כנוגה בזק מתוך חשכה יהל מהעיר הצחורה המבריקה באורה מבירתה של מדינה, שאך זה נולדה: תל-אביב...

כל אחד חש, ששם, ולא כאן בפלאשינג-מידאו, מוטלת ההכרעה: עם נטל את גורלו בידיים שלו, וההשגחה הא-לוהית מנחה אותו.

כמה פעמים צילצל באוזני הביטוי השגרתי המזויף "שעון ההיסטוריה תיקתק את השעה..." הפעם הומחש הדבר לעיניי, ושמעתי באוזני תקתוקו של השעון ההיסטורי. תפסתי את השעה של ההשגחה.

ושמא מצויות עוד עיניים ולא יראו. ואוזניים ולא ישמעו, חכו נא רק דקות מספר, 11 דקות ולא עוד. ובינתיים הילוו נא אלי, בחזרה אל האולם הגדול של עזרת אר"מ, בו ממשיך יושב הראש הארגוני לנהל את המושב. ד"ר פיליפ ג'יסופ עומד על הבמה, ומסביר בקולו החד גווני, היבש והקופא סעיף מסעיף האפוטרופסות לארץ ישראל, כאילו לא קרה דבר... "טראסטישיפ": שוב אפוטרופסות זרה ועויינת, על ארצנו ועל עמנו...

אך לפתע קמה תנועה. מנהל העיתונות של הסוכנות היהודית ל' קינן אץ ונכנס בקוצר נשימה, וממלמל דבר באוזני ד"ר אבא הלל סילבר וברנט ג'אנר, חבר הפארלאמנט הבריטי (ששהה אז בניו-יורק), ושניהם כאחד עונים: לא ייתכן... אני אץ ויוצא חיש אל הפרוזדור ושומע את הבשורה: הנשיא טרומאן הכיר במדינה היהודית... אני חוזר אל האולם: ד"ר ג'יסופ עומד על הבמה וממשיך ללעוס פירושיו המשפטיים על אפוטרופסות... מיד קם ד"ר גראנאדוס, ידידנו הגדול מגוומטמאלה ושואל את היושב ראש:

– מה כאן? הנה שומעים אנו, שהנשיא טרומאן הכיר במדינה היהודית, וכאן עומד נציג ארצות הברית ומדבר על אפוטרופסות, כאילו לא קרה ולא כלום...

היושב ראש שרוי במבוכה, אך לא ד"ר ג'יסופ: רשמית אין הוא יודע דבר. וממשיך את נאומו... (כרגיל, במומנטים דראמאטיים מתערבת נעימה של מגוחך...).

הציר ג'אנר ניגש אל סיר אלכסנדר קאדוגאן ואל ג'וסף מארטין מהמשלחת האנגלית ושואל: הנכון הדבר? –

יום בחזית הדרום

פרופ' מאיר שוורץ

הגיעה הוראה, שהקיבוץ (חפץ חיים) חייב לגייס תוך יומיים מחלקה ולשגרה לחזית הדרום על אף היותו יישוב חזית. מגייסים את מי שסדרן העבודה יכול לשחרר – ולא את החיילים המתאימים. הרפתן הוא כמובן חיוני ואין לגייסו! אך מאחר ולא הייתי חיוני – כמובן גוייסי. בערב יום כיפור נסענו 35 חברים לקיבוץ יבנה להתארגן לקראת יציאה לחזית. ישנו על חבילות קש במתבן – בבניין המשמש כיום את השיבה. הביאו לנו רובים ומכונות יריה שהגיעו באותו יום לשדה התעופה תל-נוף באווירון מצ'כיה. על כל הרובים היה צלב קרס. ניקינו את הנשק מהשומן, והתכוננו ל"סעודה מפסקת" בקיבוץ. התפללנו לחוד בכיתת בית-ספר, לאחר שלא היה מקום עבורנו לתפילה בקיבוץ. זכור לי במיוחד ישעיהו שפיצר ז"ל, שעמד בפניה והתפלל בדביקות. אחרי התפילה ניסינו את הנשק החדש וירינו בו. אמרו לנו שמותר לירות כמה שרוצים, יש מספיק כדורים! בלילה נסענו באוטובוסים מוחשכים בדרכים צדדיות לחזית – לג'וליס, ליד מרכז ספיר של היום. היינו שלוש מחלקות, אחת מקיבוץ גבעת ברנר – מקיבוצי מפא"י, אחת מיבנה – מקיבוצי הפועל המזרחי ואנחנו. לא הבנו כיצד קיבוץ גדול כמו גבעת ברנר חייב לגייס אותו מספר חיילים כמונו שהוא קיבוץ קטן. ליד העמדות בג'וליס פגשנו את החיילים שאנו אמורים להחליפם. "מדוע צריך להחליף אתכם?" – שאלנו, והתשובה הייתה, כי מחרתיים הולכים לכבוש את באר-שבע! התמיהה הייתה גדולה "מי צריך את הכפר הזה – באר שבע!" "הלוואי שיתנו לנו מדינה עד ג'וליס!" ו"מה נכנס לראשו של בן גוריון!" ידענו כבר על המספר הגדול של ההרוגים בחזית לטרון, והאשימו את בן גוריון באובדן הרב ואולי המיותר. החשש מקורבנות רבים חדשים היה גדול! השיחה הייתה בצרפתית, כי החיילים שהחלפנו היו אנשי – חי"ל – מח"ל (מתנדבי חוץ לארץ) שלא ידעו עברית, הם גם קיבלו את הפקודות בצרפתית. התמקמנו בעמדות. מאחורי הגבעה הקימונו אוהל למטבח, והממונה עליו היה חברנו, ישעיה שפיצר ז"ל, אדם עדין נפש שלא היה מסוגל להיות חייל ולהרוג. שלושה ימים אחרי כן,

בערב סוכות, נסתיימה ההפוגה. המצרים ישבו כבר באזור אשדוד "מאחורינו" לאורך החוף, הפגז הראשון – פגז "עיוור", שנפל עלינו מאחור, פגע באוהל המטבח וישעיה נהרג.

משאית הקיבוץ באה אחרי הצהריים להביא מזון, וכן את "ארבעת המינים" לסוכות ולקחה איתה את הקורבן שנפל. היה זה הקבר הראשון בקיבוץ. בימים הקרובים נכבשה באר שבע וכן מבואות אשקלון. העבירו אותנו לחזית – לאחור, למובלעת של עירק אל-סואידן, היא משטרת נגבה, שנכבשה חודש לאחר מכן. הרגשה משונה – יש לנו מדינה! קשה להאמין. ביום העצמאות הראשון – שחגגנו אותו כיום חג, אמר אחד החברים הספקנים: "עוד ייתב בהיסטוריה, שקמה ממלכת ישראל בתש"ח ושהייתה קיימת שנה אחת!"

מאיר ומרים שוורץ, מדור לדור, ירושלים, התשס"ה, עמ' 142–144

לפתע התפוצץ פגז

אנשי בארות יצחק

ויהי היום בבארות יצחק בנגב, אשר בשערי עזה העיר, יום שישי בשבוע היה – נתבררנו בשורה: הוכרזה המדינה. עצמאות ישראל חודשה. עוד פָּעַם ורם ליבנו, חרדו העיניים לעבר גבעת המונטאר, מוצב כלי המשחית של האויב. לפתע התפוצץ הפגז הראשון בשטח הנקודה. תמה פרשת בארות יצחק המשק – החלה פרשת בארות יצחק המבצר. אמר האויב להפחיד את אנשינו ולהשמדם ולא יכול להם. באו שבועות של סבל ותלאה ולאנשי בארות יצחק לא היו כימים האלה של גילוי כל הטוב והנעלה שבאדם ובחברה. חלפה תקופת הקרבות ובארות יצחק נשארה שכולה ממיטב חבריה והמקום גל חרבות.

הגדת בארות יצחק, תש"מ

הקיבוץ שוכן כיום ליד לוד. מקומו המקורי היה בנגב הצפוני-מערבי והוא נהרס במלחמת העצמאות.

ממחירת למדינה

מנחם בגין

שלטון צדק

ובמדינתנו פנימה יהיה הצדק השליט העליון, השליט גם על שליטיה. לא תהיה רדנות. יהיו נושאי המשרה משרתי החברה ולא רודים בה. בל תהיה טפילות. בל יהיה ניצול. בל יהיה בביתנו איש, אזרח או גר, רעב ללחם, חסר קורת גג, חשוך בגד או נטול השכלה ראשונית...

דמוקרטיה

למען העקרונות הללו תילחם, במסגרת החוק העברית, במסגרת הדמוקרטיה העברית תנועת החירות שתעלה ממעמקי המחותרת העברית, שתוקם על ידי המשפחה הלוחמת הגדולה, שהתקבצה מכל החוגים, מכל הגלויות, מכל הזרמים – סביב דגלו של הארגון הצבאי הלאומי.

הארגון הצבאי הלאומי נוטש את המחותרת בגבולות המדינה העברית העצמאית. אנחנו ירדנו למחותרת, אנחנו עלינו למחותרת, תחת שלטון דיכוי נכרי כדי להכותו ולסלקו. ואכן הכינו, היטב הכינו, וסילקנוהו. לעולמים סילקנוהו. עתה קם, לפי שעה בחלק של המולדת, שלטון עברי. ובחלק זה של המולדת, בחלק המשוחרר, בחלק שבו ישלוט החוק העברי – והוא החוק היחידי החוקי בארץ זו – אין צורך במחותרת עברית. במדינת ישראל נהיה חיילים ובונים. לחוקיה נישמע, כי חוקינו הם. ואת ממשלתה נכבד, כי ממשלתנו היא...

שחרור המולדת

מדינת ישראל קמה. אך נזכור כי המולדת עדיין לא שוחררה. נמשכת המלחמה... מי שאינו מכיר בזכותנו למולדת כולה, אינו מכיר גם בזכותנו לשטח משטחיה. ואנחנו על זכותנו הטבעית והנצחית לא נוותר. נישא את חזון השחרור המלא. נישא את חזון הגאולה השלימה, ונגשימו. בבוא היום נגשימו... עוד הנף יניפו חיילי ישראל את דגלנו על מגדל דוד; עוד חרוש תחרוש מחרשתנו את שדות הגלעד.

אנו בעיצומו של הקרב.

אזרחי המולדת העברית, חיילי ישראל!
אנו עומדים בעיצומו של הקרב. עוד נכונו לנו ימים

קשים ביותר. דם יקר מכל יקר נשפך ויישפך. חשלו את רצונכם, אחים. שריינו את ליבכם, כי זוהי הדרך – דרך הייסורים והקורבנות – ואחרת אין. לא נקנה את השלום מידי אויבינו במחיר הויתור על עצמאותנו, על ארצנו...

הזרעים בדם - בחירות יקצורו.

ואתם, אחי, בני המשפחה הלוחמת, הזוכרים אתם כיצד התחלנו, במה התחלנו? אבל מתוך אמונה כבירה נלחמתם ולא נכנעתם. עוניתם ולא נכנעתם. הושלכתם לבתי כלא ולא נסוגותם. גורשתם מן המולדת ולא נשברתם. הועליתם לגרדום – ושרתם... הפרס האמיתי שלנו יהיה כשנזכה – אם נשוב חיים מן החזית – לפשוט בערי ארצנו, הריה ועמקיה, ולראות ילדים עבריים משחקים לאין מחריד, ומעל ראשיהם הפעוטים, החביבים מכל חביב, חג אווירון עברי, ומולם בא חייל עברי, ומרוחק משקשקת רכבת עברית. אהה, אחים, היש אושר גדול מאושר זה?

נחשוב על הקרב.

... אל אלוהי ישראל, שמור על חייליך, ותן ברכה לחרבם המחשלת מחדש את הברית שֶׁכָּרַתָּ עִם עַם סְגוּלְתְּךָ וְעַם אֶרֶץ בְּחִירְתְּךָ. גור אריה יהודה. למען עמנו, למען ארצנו, קדימה לקרב, קדימה לניצחון.

מתוך נאום במוצ"ש, 15 במאי 1948, לרגל הכרזת מדינת ישראל, באדיבות מרכז למורשת בגין

מנחם בגין כישראל ססובר, עם אשתו עליזה ובנו בנימין. באדיבות מרכז מורשת בגין.

טו בשבט תש"ט

פתיחת הכנסת הראשונה

הנשיא חיים וייצמן

ברגש של יראת כבוד והדרת קודש אני קם לפתוח את האסיפה המכוננת של מדינת ישראל, את כנסת ישראל הראשונה בימינו, בעיר הנצחית ירושלים.

ברגע הגדול הזה בתולדות עמנו ניתן שיח והודייה לא-לוהי ישראל, שבחסדו זכינו לראות הגאולה לאחר דורות של סבל ויסורים.

בשתי דרכים פעל מאמץ ההגשמה. הראשונה הייתה דרך התעוררות הלבבות, השיבה למקורות הרוח של המסורת היהודית וכינוס כוחות העם הפזורים לאגודה אחת.

הדרך השנייה הייתה דרך המעשה החי והמגשים, בה הלכו אלה שהעפילו לעלות לארץ וחתרו להביא גאולה לעמם בפועל כפיהם ממש, בזיעת אפיהם ובדמם.

דברי הכנסת, טו בשבט תש"ט

למאורעות הימים

ישראל כהן

והנה נתכנסנו נבחרי מדינת ישראל בירושלים, כדי לפתוח את האסיפה המכוננת, שבה נשבעו שבועת אמונים למדינה, ושבה יכול היה נשיא מועצת המדינה הזמנית – שהוא עתה נשיא המדינה – לשאת את המשא הגדול, ולהשקיף על ההיסטוריה הטראגית ורבת היצירה של עם ישראל ולהתוות את דרכה של הכנסת הראשונה למדינת ישראל.

האסיפה המכוננת החליטה להסב את שמה לכנסת הראשונה. ויפה עשתה. השם הזה מחזיר אותנו לראשית ימי הבית השני, ימי יצירת הכנסת הגדולה; השם הזה משלב את דברי ימינו האחרונים ואת מוסדנו הממלכתי בתוך שלשלת הדורות. החוט נקשר במקום שנפסק. לא תינוק בן יומו היא האסיפה המכוננת, אלא מוסד ותיק; ניר ונכד לגזע ישישים. גם על כנסת ראשונה זו יוטל לתקן תקנות והלכות בחיי ישראל, וגם היא תהיה מורה דרכה של האומה. לא מוסד מחוקק ומועתק אנו מקימים, ולא תרגום לשון נדבר בו, אלא הוא יהיה ישראלי ככל האפשר, מקורי ככל האפשר. הוא ידלה את השבח והעלייה ממנהגי העמים, אך

ערב שבת קדושים

הרב פרופ' שמואל ק' מירסקי

יום נשק, שנושקים בו עבר ועתיד, הוא היום. האוזן כאילו קולטת קול דפדוף הדף ההיסטורי החדש. העבר איין, והעתיד עדיין – – – ותחומי הווה מטושטשים.

הכזה הוא יומו של משיח? אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד, אמר שמואל (ברכות לד, ע"ב) והשיעבוד עבר עתה ובטל.

לא בהיסח הדעת ולא כרוכב על ענני שמייים בא, לכך לא זכינו, אלא כעני רוכב על חמור. "הקרן הקיימת לישראל", פרוטותיה, וכל קרנות ישראל ותרומותיהן עם כל אותם עניינים חומריים פעוטים, שהמדינה מורכבת מהם, הביאוהו. וחילינו הלאומי עבר גם הוא דרך גלגול מחילות "מתחת לארץ" עד שהתייצב קוממיות לעינינו. קשי השיעבוד של המשטר הבריטי בעל "הספר הלבן" קירב את הקץ. אם אטלי ובווין לא לשם שמייים נתכוונו, ליבם, שלא יכולנו לחוקרו, בידי שמייים היה.

היום הזה, ה אייר, ערב שבת קדושים, ניצבים כל הקדושים שבכל הדורות, עם ששת המיליונים של דורנו היתום. הם עשו שליחותם. עד כסא הכבוד הגיעו והרעישוהו. שאר ישוב. הדגל שנפל מידו החרוכה של מורד הגיטו הווארשאי הורם בידי מגיני ארץ הַנְּצָלִים. ואתם גיבורי גוש עציון, איך נפלתם חללים על במות הרי חברון? אותיות חברון" כאותיות חורבן, אמר ר' יהודה אלקלעי. על הרים חשופים חרבים אלה עליתם, ואת עיניכם תליתם על הר המוריה ועל גבעת ישיני חברון. הנאהבים והנעימים! נעימתכם העצובה: "אנעים זמירות ושירים אארוג, כי אליך נפשי תערוג" ממלאה אוזניי היום. נידם קולכם עם עלות קול שופר החירות לארצכם החביבה.

הדואר, תש"ח, גיליון כז

עם המדינות הערביות השכנות ועם כל שאר האומות במשפחת האדם.

עם סיום המנדט הבריטי אנו חושבים ברגש של תודה על החזון שבהשראתו קם המנדט. מחשבתנו נתונה גם לכל האומות הגדולות והקטנות אשר תרמו את תרומתן בתוך האומות המאוחדות להכרעה הבינלאומית שאישרה את זכותנו לקיום ממלכתנו. מחשבותיי נתונות ליישוב בשעת גורל זו. תבוא ברכת הא-לוהים (וכך במקור) על כולכם.

הפועל הצעיר, מס' 34, כב בשבט תש"ט, עמ' 4
איגרת שד"ר חיים ווייצמן שלח לדוד בן גוריון בברכו את המדינה היהודית.

שידור ליישוב

דוד בן גוריון

...עלינו להתכונן לקבל בהמוניהם את אחינו הגולים הנידחים והעקורים, אלה שבקפריסין ובשכונות גרמניה ואוסטריה, וכן גם כל שאר הגולים מכל הארצות אשר ינהרו מעכשיו קוממיות אל ארצם המשוחררת.

נקבל אותם באהבת אחים ונדאג באמונה להשתרשותם באדמת המולדת, ולקליטתם במשקינו, בחברתנו, בתרבותנו ובמדינתנו.

מדינת ישראל קוראת לכל אחד מאתנו למלא חובתו באמונה: בהגנה, בבניין, בקליטת עולים. רק במילוי חובתנו נהיה ראויים לשעה זו.

בשידורו הראשון של "קול ישראל" נשא דוד בן גוריון, ראש הממשלה הזמנית, את דברו ליישוב ולעם.

טקס הכרזת יום העצמאות של מדינת ישראל במחיצתו של דוד בן גוריון מקריא את מגילת העצמאות. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית. הצלם: שרשל פרנק

בעיקר ישתה מן הבאר חפרוה דורות רבים בישראל. לא יתומים אנחנו, אב לחכמה היה לנו, אם למסורת הייתה לנו, מהם ינקנו וממנה נינק גם בעתיד.

ומה נכוננו דברי היושב ראש ' שפרינצק: "בפקודת הדורות שחלפו וברצון הדורות שיבואו נטענו היום את האילן הנאה - אילן עצמאות ישראל".

בת קול זו, שיצאה מירושלים בט"ו בשבט תש"ט, מכרזת ואומרת: הקץ לגלות ישראל ולחרפת השיעבוד! עם ישראל שב וחי את חייו המקוריים. הוא יטה שכמו לכל החובות הרובצות עליו ויהיה חבר שווה-ערך במשפחת העמים.

אולם ביום הפתיחה אירע דבר לא לישראל בלבד, אלא לכל העמים.

הפועל הצעיר, מס' 19-20, כב בשבט תש"ט

איגרת ליישוב

חיים ווייצמן

ניו-יורק

ביום בלתי נשכח זה בו קמה המדינה היהודית לאחר אלפיים שנה אני מביע את אהבתי והערצתי לכל חלקי היישוב ואת ברכותי החמות לממשלה היהודית הנכנסת עכשיו בעול האחריות הקשה והמלהיבה, אני משוכנע כי כל אלה שהיו מעכשיו לאזרחי המדינה היהודית וכל העתידים להיות אזרחיה יעשו במיטב יכולתם להיות ראויים להזדמנות החדשה הזאת שההיסטוריה העניקה להם, יעודנו הוא להקים את המוסדות ואת הערכים של חברה חופשית ברוח המסורת הגדולה שלנו אשר כה הרבתה לתרום למחשבה ולרוח של המין האנושי.

ברגע זה אני חושב בהרגשת תודה ואהבה מיוחדת על החלוצים והפועלים שלנו, אשר נשאו על שכמם את נטל הבניין של ארץ ישראל היהודית ואשר נושאים עכשיו במאמץ ובקרבת של הגנתה. לא קל לי לחשוב עכשיו על האיכרים רודפי השלום של נהלל ועין חרוד או על הנוער של ערינו היהודיות כעל חיילים העומדים במלחמה. בימי עזרא עמדו אבותינו כשידם האחת עושה במלאכה והשנייה אוצזת בשלח. כולנו נקראים כיום להחיות את המסורת הזאת.

עמנו רוצה בכל ליבו להקים יחסי ההרמוניה וכבוד הדדי עם האזרחים הערבים של המדינה העברית,

מלחמה ומסירות נפש

תפילות בזמן מלחמת השחרור

מי שברך למגוייסים

(שאומרים בא"י בכל שבת לפני הכנסת ס"ת להיכל)
מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן
דוד ושלמה הוא יברך את כל אחינו ואחיותינו
שהתגייסו לעבודת הגנה בארצנו הקדושה,
העומדים על המשמר יומם ולילה להגן בחרוף נפש
על עמנו ועל ערי א-לוהינו ונלחמים בגבורה לבלי
לתת למשחית לפגוע במושבות ובנקודות היישוב -
בעבור שאנו מתפללים לשלום; הקדוש ברוך הוא
ישמרם מכל צרה וצוקה ומכל פגע ואסון ויפרוש
סוכת שלומו עליהם עם כל בית ישראל אחיהם,
ויזכו לראות בנחמת ציון וקיבוץ גלויות ובגאולה
שלימה. ותקוים במהרה בימינו הבטחת ה' הכתובה
בתורתנו הקדושה "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין
מחריד" כן יהי רצון ונאמר אמן.

תפילה למגינים

(חברה על ידי הרבנים הראשיים לארץ ישראל)
אבינו שבשמיים, הגן בעדנו, עוררה גבורתך לפני
מגיני ישראל ולכה לישועתה לנו, שלח לנו עזרך
מקודש ומציון תסעדנו. חזקנו ואמצנו, והצלחנו
במלחמתנו למען כבוד שמך ולמען עמנו וארצנו.
צוה מלאכך לנו לשומרנו מכל רע. לבלתי תיפקר
ממנו נפש. אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה
נא. השיבנו כולנו למקומותינו בריאים ושלמים
ושמחים בישועתך.

השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך
והחזירנו בתשובה שלימה לפניך סלח נא, מחל
נא, לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי שעויתי
ושפשעתי לפניך. זכנו לגאולת ישראל השלימה
במהרה, במהרה בקרוב. שמע ישראל ה' א-לוהינו
ה' אחד. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
לישועתך קויתי ה'.

ביטאון "בית הכנסת", ניסן תש"ח

שלושה ימי הכנסת

משה סנה

שלושה ימים, שלושת ימי הכנסת הראשונה בירושלים, נשמנו את אווירה של ההיסטוריה היהודית. בדברי ימי עמנו נפתחה תקופה חדשה, תקופת הבית השלישי. בירושלים חגגה את ניצחונה - הציונות, תנועת השחרור הלאומית של עם ישראל. תנועה זו, היחידה במינה בין תנועות השחרור הלאומיות והנועזת מכולן. ואחרי כל הנפתולים האלה נתכנסו בירושלים נבחרים העם המשוחרר למושב ראשון של הכנסת הראשונה. התהליך המהפכני הגדול - כינון המדינה הישראלית המחודשת - הגיע לסימומו. והסיום הוחג - בירושלים הבירה. הונח המסד, ומעתה - יגדל ויאדר הבניין עד הטפחות.

נאום הפתיחה של הד"ר וייצמן נישא בהתרגשות וגרם להתרגשות. הא נתן ביטוי מזוכך של צער האומה הדוויה, של אימת השואה הנוראה. הוא ציין נכוחה את שני נתיבי ההגשמה, את נתיב המאבק המדיני ואת נתיב המעשה החלוצי. הוא העלה ברטט של קדושה את זכר חללינו, שנפלו בהגינם על העם ועל הארץ.

כתבים, ג, עם עובד, עמ' 91, על המשמר, 18.2.49

ד"ר משה סנה, 1951. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית.
הצלם: טדי בראונר

מצוות שבין אדם למדינה

הרב שלמה גורן

...אף על פי שבמקורות המשנה והתלמוד לא מצינו במפורש קטיגוריה שלישית זו, של המצוות שבין אדם לעם ולארץ ולמדינה, הרי בהבחנה הלכתית יסודית ניווכח שתוקפן של מצוות אלו וחומרת האחריות המוטלת על האדם במישור זה של המצוות, עולה במידה מסויימת על שתי הקטיגוריות הראשונות הידועות בהלכה, באשר מצוות עשה המוטלות על האדם, בין אלו המוגדרות כבין אדם למקום ובין אלו המוגדרות כבין אדם לחברו – אף אחת מהן אינה דוחה פיקוח נפש. כלומר, אם קיום מצוות עשה עלול להביא בעיקבותיו קיפוח נפשו של אדם, בין של האדם הנדרש לקיים את המצווה, ובין של אדם אחר – פטורים מלקיים את המצווה, משום הכתוב "וחי בהם" – ולא שימות בהם. כפי שדרש ר' ישמעאל במס' סנהדרין (עד, ע"א).

לעומת זאת בכל הנוגע למישור השלישי – המצוות שבין אדם לעם, לארץ ולמדינה, רובן ככולן דוחות פיקוח נפש. שחייבים לקיימן גם במחיר של סיכון עצמי. כלל זה כוחו יפה, במצוות עשה ובמצוות לא תעשה. מכיוון שעשייתן או אי עשייתן נוגעות לקיומו של העם, ולשחרורה או הגנתה של ארץ ישראל, או חלק ממנה, שלפי ההלכה הן דוחות פיקוח נפש של היחיד.

הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה ליסודה, הרב יצחק גולדברג והרב צבי שינובר, הרבנות הראשית לישראל, ירושלים, תשנ"א, עמ' 170-171

מדמם צמח עץ החיים לעמנו

מנחם בגין

דברים שנשא במבצר עכו ביום ל בסיוון תשי"א, בטקס גילוי לוח הזיכרון שהוצב במבצר לשמנת חיילי האצ"ל שעלו שם לגרדום.

כאן הוא ערש הגבורה העברית בדורנו

בעומדנו במקום הקדוש הזה, בו נשמעה שירת הדרור, התקוה והאמונה יוצאת מפי ההולכים למות; בעומדנו בתא הגרדום והמוות שהיה להיכל הניצחון על המוות – הרינו מרגישים, כי אין אנו ראויים ואין אנו יכולים להקדיש דבר לאלה שמדמם צמח עץ- החיים לעמנו. יכולים אנו רק להפנות ליבנו, בהכנעה, בחרדה ובאהבה אל אלוהינו האחר ישראל בגבורה, ולהתפלל במקום הנורא והקדוש הזה שנהיה ראויים להתקדש בהוד הדממה השולט כאן ולשמוע לקול הבוקע ממנה, קול הגבורה העברית – גבורת החיים, גבורת המלחמה וגבורת המוות – הגבורה המשולשת שכמותה לא הייתה בישראל מדור אחרון לחרות ועד הדור האחרון לשיעבוד. ועם תפילה חרישית זו בלב נגלה את האות הנראה לעין לחיזיון שעין אנוש לא ראתה ואף לא תראה עוד – כמוהו, וְיָדְעוּ בְּנֵינוּ וּבְנֵי בְּנֵינוּ וַיִּוֹדְעוּ בְּגוֹיִים, כי לא יעבור שלטון עברי מעל האדמה שניתנה לאבותינו על ידי אלוהי אברהם יצחק ויעקב למורשת עולם. ואם זדים יפרשו שלטונם על אדמה זו – צפונה או נגבה ימה או קדמה – דמי העריצים המחזיקים בו ודמי המורדים שיקומו למגרו בשם צו האלוהים וצוואת אבות – שטוף ישטפוהו. כי לא תהא נחלתנו לזרים.

הימון "חרות", ב בתמוח תשי"א, מובא ב"האומה", 127, אביב תשנ"ז

הרב הראשי הצבאי שלמה גורן נושא ספר תורה ותוקע בשופר בהר הבית במלחמת ששת הימים, 1967. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית. הצלם: אלי לנדאו

על מסירות הנפש

הרב פרופסור שאול ליברמן

לא החנקתי תפילתי

פרופ' מרדכי בר-און (אל"מ מיל.)

רוצה אני לחזור על סיפור ששמעתי פעם מפי אחד השרים בישראל, שהיה בנעוריו חבר בתנועה הציונית-סוציאליסטית, וכמו רבים מאותו הדור גם הוא נטש את אמונת ילדותו, אמונת בית הוריו, והתפקר; הוא היה תלמיד ישיבה עד גיל 15-16, והתפקרותו הייתה תהליך רצוני, שהיה קשור בהכרעה; בתוך שהיה איש מאמין וקיים מצוות הגיע למסקנה, שדרך הדת איננה נכונה, שיש בה כזב. והנה זמן קצר לאחר שהתפקר פרצה המהפכה הרוסית והאיש הזה נקלע לשדה הקרב. מכל הצדדים ניתכה אש תופת, והוא רץ והסתתר בתוך שוחה שנפערה על ידי אחד הפגזים, ושכב שם כולו רועד מפחד, כמו כולנו במצבים כאלה. והנה הרגיש לפתע שעל לשונו עולה תפילה שהיה רגיל בה מילדותו. אבל ממש ברגע האחרון, כשכבר רצה לומר את התפילה המוכרת הזאת, תפס את עצמו ואמר בלבו: "הפסק! הרף! הרי כאשר לא פחדת, כאשר היית שקט ושלי, החלטת שדרך זו אינה נכונה. עכשיו, כשאתה פוחד, אתה רץ בחזרה כדי לחסות תחת כנפי האמונה?! היה גבר! היה איש! היה אדם השולט, ביצרי ואל תתפללו!" "ואמנם", אמר, "לא התפללתי". כשהוא סיפר לי את הסיפור, סיפרתי לו אני סיפור מחיי; ואני מביא אותו לא משום שאני מתיימר להיות שונה מאחרים, אלא דווקא משום שאני חושב שדברים כאלה קרו בסתר הלב לרבים מבני דורי. זה היה במלחמת השחרור, כשהייתי מפקד מחלקה; יום אחד ערכתי את מחלקתי מול החוד של הצבא המצרי, שהגיע עד אשדוד. המחלקה הייתה עלובה ומסכנה, עם כמה סטנים ועם קצת רימונים, ונערכנו בפרדס ליד בית עובד. היה כמעט מגוחך לחשוב שנוכל לעצור את הטאנקים המצריים, שיכולנו לראותם מולנו במרחק לא גדול. במשך היום, תוך כדי מעשה, לא הרגשתי פחד ולא חשבתי על פחד; הייתי עסוק מדי: כיצד לחפור את השוחות, להוציא פטרולים ולגלות את האויב. אבל כשירדה החשכה, כשהכול היה כבר ערוך ומוכן ואנחנו ציפינו להתקפה שהייתה צריכה לבוא עם שחר, שכבתי לי באחת השוחות של הפרדס והתחלתי מדמיין לעצמי מה יהיה, מה יקרה כשיעלה השחר - ואז נתקפתי בפחד נורא. בדרך כלל לא הייתי פוחד, אך הפעם הרגשתי פחד עד כדי רעד,

ט סיון תשמ"ב (31.5.1982)

לזרז שפירא הנכבד,*

לסאחי זי על שלא אישרתי את קבלת ספרך הנקרא על אהרן: ואשר לעצמי הנני מוסיף אך גופה על גופה, משום שספרך עצום אולי וזימזא אולי שיסור חסוד. לא שישרתי לעצמי את מיצא הזרוד שהייתי שרוד בגוכה בענין בנין הארץ.

החזורים שאני מסרו את נפשם במלחמת השחרור ומלאכיה שו המדינה שקמה מחפש. הם מסרו את נפשם לפני הקמת המדינה במלחמתם בעד הגנת היישוב. מסירות נפש משין זו מצייה אצל כל השמים. אצל השאייה השנייה מיוחצת מדינה היא. בחורים צעירים מוסרים את נפשם לא זרע אחר אלא ככל יום זכך שמה. ובעד מה? בעד הזל שו קצרה שאו הוא שדיין אינו קיים מנצח אוננו יודע בולטא אכר. את ציירת את החיים ככינת באומנת רזה. הכרתי כמה מן החוזרים שו השאייה השנייה מקדוד, והרזה מהם היו מצאי זיאי. ואו קעס לא הזכירו אפילו זרמז את העזר. את זרז קלשטי בעקס ראשונה זמסעדה שו הקופז המרחי זסול שנת הששרים. באומנו זמן הייתי עולה חפש מרוסיה. זרז היה רליו אהתישע על יפי בשואון. חקר אולי על החיים זרוסיה וזל הציונת אמרתי או שזרמתי מרוסיה מפני הסכנה, וזל הציונת איננו יודע כאום. זקיוד לא הכרתי אלו ציוני אחר, זבאונזרטיט קיוד הגרחקתי מן הסטופנטיס היהודים שהיו בעיניי זחלקת קומוניסטיס, מרלזיס ומלשיניס.

עכשיו רזנין את הרוסס שו ספרך שפלע זי באופן אישי. כזר אמרתי שהייתי זטוח שאזם בעל גרזוד צריך ממחילה אהכיר את הקדוד אלויו זיוגר, ולפיכך עמלתי אהכיר ממחילה את היהודים, את הארץ ומלכותיה ואח"כ את החיים שו הלויים. נזמה היה זי שהיכרתי את הארץ מלפני אלפייס שנה (איננו יודע אם רואים את מאמרי 'כך היה וכך יהיה' שנפסם בקגרה), ועכשיו רואים שלא יודעתי כלל מה שהיה זחי ו"גתח חוטמי". זכוד הוא לאדם שיגלה זלקנעו את חולשוטיו ואת חוסר העקזיוד שזלז בה כל חייו. זרקה הוא או, ואו אני עונה כנגדך גמזרכי מן השמים.

עפ"י אביעד הכהן, מדעי היהדות 42, תשס"ג-ד, עמ' 290-292

* המכתב נכתב לפרופ' אניטה שפירא עם הופעת הביוגרפיה שלה "ברל" (ת"א, 1980), על ברל כצנלסון.

ההשתייכות ורגש הבושה הקימו אנשים על רגליהם לשוב ולהסתער או להחזיק מעמד. גם ההכרה שאין לאן לסגת, הפכה בתים למבצרים.
"מעולם לא היה מצבנו כה גרוע – האמנם?" (חוברת בכתובים)

מה היה וינגייט אומר...

לורנה וינגייט*

מה היה וינגייט אומר ברגע זה? אני אבקש לדבר בשמכם אליו ולמסור לו על פעלכם:

אורד וינגייט! האם הנך פה?

חייליך ניצבים ממקורות הירדן ועד לחולות המדבר. אין משתהה. הקשיים שהם עומדים בפניהם הם אותם הקשיים שאתה התגברת עליהם פעמים הרבה. בארץ ישראל, בחבש, בבורמה. בכל אחת ממערכותיך עמד לפניך אויב עדיף במספר ובציוד, ומן העורף – חבלה וצביעות. תגובתך הייתה מיידית: "הטוב נגד הרע" – אמרת בארץ ישראל. "דוד נגד גלית" – אמרת בחבש. "האדם נגד המכונה" – אמרת בבורמה, אתה ניצחת.

היהודים פועלים לפי עקרונותיך. הם יודעים על מה הם לוחמים. הם משתמשים בנשקם ובאומץ. הם מוכיחים, כדוד לפניו כי שריון כבד יכול לכרוע לפני אבן הקלע. אמרת שתחזור – גם בתורת בלתי ליגלי. האם אתה נמצא עכשיו במטה הקרב בירושלים או בהרי הגליל? האם אתה הוא שעמדת ליד האוטו הבוער מול תותחי האויב בגשר? האם אתה הוא שניצבת בשער רמות נפתלי כאשר נסוגו משם הטנקים של האויב? מצביא וידיד! כולנו פה והתייצבנו לפקודה.

מתוך שידור בקול ישראל, מערכות תש"ח

* אלמנתו של אורד וינגייט

חברים בפלוגות הלילה, בפיקודו של הקצין הבריטי צ'ארלס אורד וינגייט, 1938. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית. הצלם: קלוגר זולטן

פחד מעיק ביותר. ואז באיזה שהוא רגע הרגשתי רצון להתפלל, אבל לא ידעתי איך. שום תפילה לא הייתה שגורה על לשוני. אבל בכל זאת התפללתי. התפללתי בלשון פשוטה, כפי שהבנתי. אבל אני זוכר את הרצון שלי אז להתפלל דווקא תפילה שאותה כל היהודים בכל הדורות התפללו – אלא שלא ידעתי שום תפילה כזאת. הניגוד בין שני הדורות האלה, הוא לדעתי סמלי ומעניין.

"פתחים", תשכ"ח

כוחות גנוזים נחשפו

ד"ר יחזקאל כהן

המשורר חיים גורי היה במלחמת השחרור קצין ב"חטיבת הנגב" ולחם בחזית הדרום. לאחר המלחמה כתב ספר – "עד עלות השחר" – שראה אור לראשונה בשנת 1950. הספר יצא לאור שנית בשנת 2000. שמו של הספר לקוח מפסוק בספר בראשית: "וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשַּׁחַר" (בראשית לב, כה). פרקי הספר המתארים את המלחמה בחזית הדרום מתחילים בפסוק זה (מהדורה שנייה, עמ' 55). יעקב נאבק לבדו עד שעולה השחר. יהודי ארץ ישראל, בני יעקב, נאבקים ונלחמים, כמעט לבדם, באויב הערבי במלחמת השחרור ומנצחים.

בפרק "עם הזמן שעבר", שהוא תוספת להוצאה השנייה של הספר לאחר חמישים שנים, כותב המחבר:

גם אני, כשאר בני דורי, גדלתי בתרבות 'הנצורים והצודקים'. מלחמת העצמאות נתפסה בעינינו כמלחמת מגן, שאין צודקת ממנה, כמלחמת קיום, היא עוררה בקרב העם העברי הלוחם כוחות גנוזים, שנחשפו בעיתות מצוקה קשה; היא העניקה את צידוק הדין על הנופלים והפצועים. כבר נאמר שמלחמות מהפכה כאלה נישאות על גלי אמונה ללא גבול בצדקת הדרך ובהכרת האין ברירה. כורח העמידה, שְׁחָבַר לְמִיּוֹשׁ תְּקוּוֹת הַעֲצֵמָאוֹת, בא לידי ביטוי גם ב"פקודות יום", ב"דפים קרביים", ביומני לוחמים, בשפעת מכתבים אישיים... מלחמת העצמאות. גם היא ידעה את הפחד, השכול והיתמות, את העייפות הנוראה, את הלם המפלוא, הקינה על מות הַרְעָע והנעורים הנכרתים. לפחות בראשיתה סבלו כוחותינו ממחסור משווע באמצעי לחימה. לפעמים רק חוש

טוב למות בעד ארצנו

הרב ישכר שלמה טייכטל

זהו מלבד שמחבבין את הארץ ואינם רוצים בארץ אחרת אלא בארץ אבותינו, ומוסרים נפשם עליה, כידוע דכמה וכמה מתו עבור הארץ, כמו ששמענו בזמן הפרעות של הערבים, וכמה מן בני ישראל שעמדו לנגדם ומתו על ידיהם אמרו קודם יציאת נשמתם בזה הלשון:

אין דבר טוב למות בעד ארצנו ועיין חת"ס בתשובה¹, שהביא הגמ' דסנהדרין², דישראל שנהרג ע"י עכו"ם... נקרא קדוש. וכל שכן אלו, שהקירו נפשם למות בעד ארצנו (עיין ספרי זוטא, פרשת "בהעלותך", סי' לג³): "ר' שמעון אומר: בא וראה חיבתה של ארץ ישראל, כמה היא חביבה, שכל מי שהולך למלחמה הרי הוא רץ והולך, כשהוא מגיע למלחמה הרי רגליו משתברות. אבל ישראל אינם כן, אלא כשהיו קרובים לארץ ישראל היו רגליהם נושאות אותם, ואומרים אלו לאלו: אילו אנו נכנסים לארץ ישראל ומתים מיד, אין אנו כדאי שאנו נכנסים אל המקום אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו", עכ"ל. וממש כן עשו אלו הקדושים שנהרגו במלחמות עם הערבים, כדברי ר' שמעון הנ"ל. הכי יש ספק שבני עולם הבא המה?! והכי, לא עדות ברורה הוא, דאע"ג דאיהו לא חזי [= שאף על פי שהוא אינו רואה], אבל נפשם – נפש הישראלית שבקרבם – חזי, ומשתוקקת לחזור למקורה. וכבר אמר⁴: "כל הדר בארץ ישראל דומה שיש לו א-לוה", היינו אפילו אינו יודע ומבין לבקש בפיו את א-לוהים, אבל נפשו בקרבו מרגישה הצורך לזה. ועל זה רמזו בתיבה "דומה" שאמרו, היינו, אף שלפי הנהגתו אינו כן. ועל כן, כיון שמבקשים את ארץ ישראל, הוי ג"כ בכלל "ובקשו את ה' א-לוהיהם ואת דוד מלכם".

אם הבנים שמחה, בודפשט, תש"ג, מהדורה חדשה מתוקנת הוצאת קול מבשר, תשנ"ג, פרק ב, סעיף ט

1 יר"ד סימן שלג

2 דף מז ע"א, בענין הרוגי מלכות והרוגי בית דין

3 במדבר, יג

4 כתובות קי ע"ב

המלחמה היא מולך אכזרי

דוד בן גוריון

המלחמה הוא מולך אכזרי וקנא, שאינו יודע רחם, ואינו סובל שום אליל אחר לפניו. אין אולי איש, אשר יותר ממני – המטפל מטעם התנועה בשנתיים אלו בענייני הביטחון – שונא עכשיו מלחמה. אין דבר איום, מושחת ואכזרי, לא אנושי, לא מוצדק – מן המלחמה. אין לתאר את האסון, את השחיתות שיש בהתמודדות פיסית בין עמים, אסון גם למנצח אולם אנחנו לא רצינו במלחמה זאת, היא הוטלה עלינו וההפוגה לא סילקה אותה, להיפך, החמירה את המצב ועלינו לעשות מאמץ ממושך, ועלינו להביאה לידי הסוף. ואין אויב מסוכן לעם היהודי ולמדינת ישראל, לתקוותנו הלאומית בשעה זו, מאשר התפרקות נפשית, מוסרית, פיסית, חומרית, מאשר אשליה של שלום.

מערכות, תשרי תש"ט

אל תירא עבדי יעקב!

הרב בן ציון פריימן

ז"ה מצ"ש"ק סדר ג' אצות זרכת יעקב!

אסייבא וסכרא היקר זין היקרים!

זר אנו של שמואל ושל שהומא של היגר כסייבא בשעה הקרב, במקום סכרא זין כולאי בית המדרש. זהו המצב שכמה זיני האויב שקם על סם ה' וזינין אכזאב את הספק של המצוה הזאת בזמן פורענות אבי ישראל. הגורם בזולת מצטרפת אלמנט הגורם שאמא משפואים זה, ואורה של גורה זו שאמא אומרים באו היא שמשפוא אכס בשזכב בקרוב זש"ה שלימים וזריאויס. יש פירנת זיישוב אכל המגחש בזולת כמציאה מהמלחמה, אזל לא שמשנן ולא נשמש על זיטול הגורה שנגרם מהמלחמה, רק אנוחן זביא המדרש זינין זר אלה, והכאז זורז, בשטח זה שהוא הפקר לזינין שאויס מי מרגיש את חיוניותה של הגורה אצמס קיומני? והנה מסטובזים קבוצות זני גורה בחזיונות פה ושם זויבס שואל אחזור לגורה. אזל אנו נמצאויס זמנז של פיקוח נפש שדוחה אלמנטה את הכול. והזמר שמוזה אמכס זמפקידכס מביטול גורה, יש או משקל מיוחס זמנין, זשזופט ה'. ויהיה זה לגורס נוטל שגמלאב סמאס של אויזינין בקרוב מהר...

* מכתב לתלמידים במלחמת יום הכיפורים. המחבר שימש אז כר"מ בישיבת הכותל.

הוויכוח על קדושת היום

שרה והסופר - על יום העצמאות

ש"י עגנון

כדי שלא יטעו שאינה שמחה בשמחת המדינה צריכנו להודיעך שהיא [שרה] עושה את יום העצמאות יום משתה ושמחה ואמירת הלל ולבישת בגדי יום טוב ונתינת צדקה ומתנות. וכבר בשנה השנייה לשחרור ישראל קראה לסופר סת"ם שיכתוב לה תפילות ומזמורים לאומרים ביום העצמאות. אעתיק כאן בשילוח שיחת הזקנה והסופר.

אמר לה הסופר, מה ראית לעשות את היום הזה ליום שמחה ואמירת מזמורים והרי כל מעשה המדינה מעשה שטן הוא, שנתכוון להעביר את ישראל על דת קודשנו, כמו שאנו רואים שכל ראשי המדינה חבר פושעים ורשעים יחדיו.

אמרה הזקנה, אם לה' חטאו מעשים טובים שעשו עם ישראל עמו שהצילו אותנו מידי הערביים ונתנו לנו תלוי ראש הם יעמדו להם לעולם הבא ויתכפר להם, ולכשנזכה נראה היאך הם יושבים בגן עדן בראש כל הצדיקים.

אמר הסופר, חכמה שכמותך תאמר דברים שכאלו? היאך את מוציאה רשעים גמורים חייבי גיהנם מן הגיהנם ומכניסה אותם לגן עדן ולא עוד אלא שאת נותנת להם מקום בראש כל הצדיקים. אבל אשאלך שאלה אחרת. וכי מה היה חסר לנו בימי הערביים. צורכי מזון היו בזול, ממש בחצי חנם, ואהבה שהייתה שרויה בין ישראל לישמעאל הרי זכורה לך. לא היה פסח בירושלים שאין אוהב ערבי מביא ליהודי במוצאי פסח מיד אחר ההבדלה סלים מלאים מאכלי חמץ. ואילמלא הציונים שהעלו טינא בלב הערביים היה הדבר נוהג כך עד לביאת הגואל.

אמרה שרה, אתה אומר בפשעי הציונים נשתנו הערביים לרעה ואני סבורה שלא נשתנו אלא חזרו לסורם. הרבה סיפרו לי זקני וזקנותי מה עשו הערביים לישראל, שנהגו בהם כבשבווי חרב והוציאו מהם את דם התמצית, ואילמלא אימת אירופא וכוחם של הציונים היו הערביים נוהגים בנו כדרך שנהגו אבותיהם באבותינו. מקצת מזה ראינו בימים של פרעות כשהתנפלו עלינו והרגו אנשים ונשים וטף

כל הנחלת המידות באורייתא ודרבנן שאמא ערבי אהא והשאלות והסקיקות שמתעוררים... כל זה מצטרף למסכת אחיה מיוחדת במינה, אופיינית אצל ישראל. כשרבי יוחנן בן זכאי צאל לקיומו של עם ישראל, זיקש גן אי יבנה וחכמיה. זה הציו אומען שלא נאמס המקורותינו לם בחטבת הלואיות אמא שייכיים איבנה וחכמיה לם זבת שהותכס שם. זחרתא בזרך הגורה והמסיבות הקשות של עם ישראל איצבן אמכס אשזב אמ ספסל הויאופים, אזל איכס זביה המדרש. גורה מואה אמכס, גורה אלון ומצוי וכו'.

כל השאלות והמתיחות הנזכרות מכאז צורב למה שאירע, אנו נאן אהם זיטוי בגליונותינו ומענה נאן מהארות שזוופאי יאיר אנו ה' יבזר בגור החשיכה שנמצא בה עם ישראל. כמובן כי אהזין בשלימות אמ המסכת הזו אי אופטר טרס יופים גואל צפק, שאז יגבר אור הגורה ויפיע זביה מדרשען רוח הקודש. אז יהיו אנו מפרטים אמכס הקשה הזאת, מסכת המחומות והייסורים של עם ישראל. נאזר זסזאלנת נגזיר אמ ציפייגען אישועת ה' כי זו שזובה זכני סזמה - "ציפית אישועה".

דמאנו של דוד המלך גהיה אנה עיניכס. הוא יסז זביה המדרש וססך בשקיר ושיא ונהה פלאום היה סזיו אשזב אמ הגורה. שאמר סזיה "זווי גורתך שששועי", חלר חרבו ויצא אמסרכוב ישראל באומנה זבגליה. ספרו נאנה מכל המהאכיים האלה שמצאו אומנו. ספר התפילים איגען אל גרבו ממנו זכז סב באיזו מידה שהיא, זכמונו של דוד גלן סזיכס ופל כל חזיו ישראל זכז המסרכוב. והקז"ה יסזיר זמצואות ים כל קטרול סל עם ישראל, וינחס אמ מלו זקרוז ויחזוס אמ סזעינו. "הרובא אשזורי זל ומחזש אשזומס", לא יגען אפאזה סז. כי רזו מכאזינו.

באהבה וזרעו הוקרה מורשה, המחלקה לדור הצעיר במפד"ל בשיתוף המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, חוברת ח, קיץ תשל"ד

סופר ש"י עגנון, חתן פרס נובל לספרות, באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית.

דבר רבני ישראל

בט"ו בשבט שנת תש"ט נפתחה האסיפה המכוננת הראשונה בכנסת במדינת ישראל. לקראת הבחירות הראשונות לכנסת התאחדו כל המפלגות הדתיות תחת אות ב. להלן כרוז מהרבנים הראשיים וראשי בתי דינים וכל רבני ארץ ישראל מכל החוגים, אגודת ישראל ומזרחי, כמאתיים רבנים. שימו לב לשימוש בביטוי "אתחלתא דגאולה" (א' ס').

זקנים וחולים. ואילמלא בחורי ישראל מן החלוצים והציונים שעמדו בפרץ לא נשתיירו משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

אמר הסופר, ומה את אומרת כנגד היראים והשלימים שמחרימים את המדינה ומחרפים ומגדפים את ראשיה ועושים את יום העצמאות יום אבל וצרה בצום ובבכי ובאמירת קינות.

אמרה שרה, איני מחוייבת ליישב מעשיהם של מחרחרי ריב. ולואי שישרים שבהם שכוונתם לשם שמים לא יתפשו ביום הדין דין כל בעלי קנאה שנאה ותחרות.

אמר הסופר, היאך את קוראת לגדולים וטובים מחרחרי ריב בעלי קנאה שנאה ותחרות, והרי את יודעת שכמה מהם עמלים היו עם הציבור באמונה והיו משתדלים לפני שרי האומות לטובת ישראל.

אמרה שרה, זה אחד מן הטעמים שהביא אותם לקטרג על מדינת ישראל ולעשות מעשים שאינם הגונים.

אמר הסופר, אותו הטעם מהו?

אמרה שרה, דבר זה כך הוא. כל זמן שהיו האומות שולטים על ישראל והיו הם משתדלים לפני שרי האומות היו רואים את עצמם חשובים שזכו להיות שתדלנים, עכשיו שבטל שלטונן של האומות על ישראל בטלה השתדלנות והרי הם רואים עצמם מיותרים ועל כגון זה אין כל אדם יכול לוותר. ברם אני לא אשנה את דעתך ואת דעת חבריך ואתה וחבריך לא תשנו את דעתי ודעת כל ישראל. אם תעשה את מלאכתך יפה ותכתוב לי בכתב נאה סדר תפילות ומזמורים ליום העצמאות אשלם לך שכר טוב ותעשה לך ולחבריך סעודת הבראה בבשר ודגים אחר צום יום העצמאות שאתם עושים.

פתחי דברים, עמ' 142-143

יום שישי כ טבת תש"ט

דעת תורה

דבר רבני ישראל אל עם ה' בציון!

נודה לה' על שזכינו ברוב רחמיו וחסדיו לראות את הניצנים הראשונים של האתחלתא דגאולה, עם הקמתה של מדינת ישראל.

מאת ה' הייתה זאת להראות לנו כי הגיעה שעת רצון המחייבת אותנו לבוא לעזרת ה' בגיבורים, כדי שארצנו ומדינתנו תיבנה ותכונן על טהרת הקודש. תורת ישראל חוקתיה ומשפטיה שניתנו לנו בסיני, הם שעמדו לנו בגלותנו והם שיעמדו לנו לקיים את מדינתנו והתמדדתה. ומחובתנו על כן לשמור עליהם ביתר שאת בהליכות חיינו בארצנו הקדושה ונזכה להשכנת שכינת ה' במדינת ישראל ולביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

הבו חיל ל"חזית הדתית המאוחדת" ויד ה' תהי רוממה!

[חתימות הרבנים]

עפ"י הרב מנחם מנדל כשר, התקופה הגדולה, עמ' שעד-שעו

לפי האמונה - ההודיה

הרב צבי יהודה הכהן קוק

**הרבנות הראשית לא תיקנה לומר הלל
בברכה ביום העצמאות כי חלק גדול מן
הציבור שלנו אינו מאמין בגודל מעשה ה'**

אשר לעיצומו של יום, עלינו לברר לעצמנו כמה דברים:

בערב שבת קודם יום העצמאות פנה אלי אדם חשוב אחד ושאלני, מדוע לא יתירו לנו רבותינו לברך על ההלל ביום העצמאות? השיבותי לו, כי הוראת הרבנות הראשית שקולה וצודקת היא. תקנות הרבנות הראשית באות לכל הציבור כולו וכיוון שלצערנו ולחרפתנו חלק גדול מהציבור שלנו איננו מאמין בגודל מעשה ה' המתגלה לנו בכוננות מלכי ישראל, ובהיותו מחוסר אמונה הריהו מחוסר שמחה, ואי אפשר לחייבו בברכה. דוגמת הרואה את חברו ושמח בראייתו החייב לברך, שאם הוא שמח - מברך, ואם איננו שמח - אינו מברך.

הרב מימון, שכל כולו היה קודש לבניין עמו ונחלתו של הקב"ה - הוא היה מלא שמחה של אמונה ולכן קבע שבבית הכנסת שלו יאמרו הלל בברכה. הוא הדין למקומות דומים נוספים - צבא ישראל והקיבוצים הדתיים. אולם הרבנות הכוללת והראשית אינה יכולה לתקן ברכה כהוראה כוללת לכל הציבור, כשזה איננו מוכן לה. בישיבתנו המרכזית נהגנו כפסק הרבנות, כי אין אנו "קלויז" של חוג מיוחד - שייכים אנו לענייניו של כלל ישראל המרוכז בירושלים, ומכיוון שבכללו של הציבור יש לעת עתה, לצערנו, ולבושתנו, עיכובים בשלימות האמונה והשמחה, ומתוך כך - בחיוב הברכה, נכון הוא שננהג אף אנו כהוראת הרבנות לכלל כולו.

**אין במצעד יום העצמאות משום
"כוחי ועוצם ידי"**

אותו אדם טוען לפני טענה נוספת: מדוע לא תאסור הרבנות ללכת לחזות במצעד צה"ל, הרי יש בזה משום "כוחי ועוצם ידי". אולם, אדרבה, אין כל פסול בראיית המצעד, כי כשזוכרים אנו שה' נותן לנו את הכוח הזה לעשות חיל אין זה "כוחי ועוצם ידי" במובנו השלילי, כי אם לימוד וקיום של תורה: לומדים אנו שעלינו

לעשות את המצווה המוטלת עלינו בכוח הזה - כיבושה של הארץ. לא כולם מקיימים את המצווה בייחוד הכוונה האמיתית, לא כולם אומרים "לשם ייחוד". לא תמיד מקיימים מצווה בשלימות הכוונה, אבל בסופו של דבר מתקיימת המצווה. זוהי מצווה, מצוותם של כלל ישראל ומוטלת על כולנו, ומשום כך, כל השייך אליה, כל כלי הנשק למיניהם, מתוצרתנו ומתוצרתם של גויים, כל מה ששייך ליום הזה של קימום מלכות ישראל - הכול הוא קודש!

**ערך יום העצמאות
כאתחלתא דגאולה - מפורש במקורות**

יש גדולים הרואים את ערך יום מדינתנו מצד התשועה וההצלה שבו, ולעומת זאת, ערכו כ"אתחלתא דגאולה" הוא בגדר "כבשי דרחמנא" ו"הנסתרות לה" א-לוהינו". לעומת זה יש להזכיר ולברר שלא כן הוא: ענייני הגאולה של יום מדינתנו אינם בגדר "נסתר" כלל, אלא נגלים ומפורשים הם.

המדינה כהתגשמות חזון הנביאים

ולעומת מה שנאמר: "האם זו המדינה שאותה חזו נביאנו?" אומר אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים. כמובן, אין המדינה בתכלית השלימות, אולם נביאנו ורבותינו, ממשכייהם, אמרו שהמדינה תהיה כזו: זרע אברהם, יצחק ויעקב, ישובו ויקימו בה תקומה יישובית ושלטון מדיני עצמאי. לא נאמר לנו אם יהיו הם צדיקים או שאינם צדיקים. אומר הנביא: "בקבצי את בית ישראל... וישבו על אדמתם... וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים..." (יחזקאל כח, כה-כו) - נטיעת כרמים נאמרה, הקמת ישיבות לא נאמרה... אומנם, מתוך חזרת ישראל אל אדמתם נביא לידי הגדלת התורה והאדרתה, אולם הצעד הראשון - ישראל על אדמתם! כביטוי של ר' אליהו גוטמכר: "ואצלי כבר ברור שאם יקיימו ישראל שיתחילו לעבוד אדמת הקודש בסך ק"ל משפחות - שתהיה התחלת הגאולה, גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך" (נדפס בראש ס' "נפש חיה"). בוודאי, רוצה היה אותו צדיק בהגדלת התורה ויראת השמים, אבל סדרי הגאולה כאלו הם: יישוב חקלאי, קימום המדינה ומתוך כך - להמשך, להעלאה בקודש, להרבצת התורה, להגדלתה ולהאדרתה.

הכפירה במעשי ה' הנגלים לנו היא כפירה בתורה שבכתב, בתורה שבעל פה ובדברי הנביאים

כבר למעלה ציינו, כי לחרפתנו ולצערנו, חלק ניכר מהציבור שלנו איננו מאמין במעשי ה' הנגלים לנו. כן, כדאי לומר פעם אחת דברים ברורים ולא להיות פוסחים על שתי הסעיפים: חוסר אמונה יש כאן, כפירה המתלבשת בלבוש של חרדיות וצדקות, כופרים הקוראים לאחרים בשם זה, וכל הפוסל – במומו פוסל! זוהי כפירה בתורה שבכתב, בדברי נביאינו ובתורה שבע"פ, אשר בארו לנו מהו הקץ המגולה: בשעה שארץ ישראל נותנת פריה בעין יפה ובשפע. כיצד מעיזים הם פניהם ומתחצפים כנגד גדולי ישראל?! האם היה ר' אליהו גוטמכר רמאי ח"ו? אמר מי שאמר כי טיפש הוא מי שחושב שזוהי אתחלתא דגאולה. האם ר' יהושע מקוטנא ("ישועות מלכו" יורה דעה סי' סו) היה טיפש?! כפירה זו במעשי ה' ובחסדיו עמנו, המתלבשת בלבוש של צדקות מרושעות – היא היא המעכבת את דבר ה' מלבוא ומלהתגלות בעולם. גם בחוגים שלנו ישנם כאלו המהססים, החוששים מליפול בספיקות. אך עלינו לזכור: אמונה איננה ספיקות – "הוודאי שמו כן תהילתו". כשישראל משעבדים את ליבם לאביהם שבשמים – ישנה גאולה שלימה.

גאולת ישראל היא עובדה מציאותית הנמשכת, גם אם לא מכירים בכך בהכרה שלימה של אמונה

זה י"ט שנה ועד עתה ישנה התפתחות. יום ליום יביע אומר. זוכים אנו לחזות בנפלאות ה' ובסודותיו – בבניין, בחקלאות, במדיניות, בביטחון, בגשמיות וברוחניות. אמיתיות העניין הא-לוהי הזה איננה

משתנית ומתערערת, בין אם העוסקים בכך מכירים בזה בהכרה שלימה של אמונה, ובין אם אינם מכירים בזה. ישראל קדמו לעולם, עומדים הם באמצע הרקיע ומכריזים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". "מזמור י"ט למדינת ישראל", לנתיבות ישראל: קבוצת מאמרים, חלק ב, תשל"ט, עמ' קנז-קס

קריאה בתורה ביום העצמאות בכרות, כשחל ביום ה' הרב שלום יצחק הלוי*

ידוע כי קריאה בתורה ביום שני וחמישי מתקנת משרע"ה [= משה רבנו עליו השלום] כמבואר בגמ' בבא קמא פב, ורמב"ם פי"ב מהל' תפילה ה"א ועוד. וטעמה ונימוקה עמה. ובנידון דידן:

א. מעיקרא דדינא הוא לקרוא בתורה מטעם שלא יעברו שלושה ימים בלא תורה. וגם לא הוזכר בעצם התקנה באיזה מקום שיהיה בתורה. א"כ לעניות דעתי נראה שאפשר לקרות ביום זה בתורה באותה הפרשה (במדבר י) שכבר חלק ממנה קבעו הרבנים הראשיים לקריאה ביום העצמאות.

ב. כיון דיום זה חג לאומי לכל עם ישראל הרי הוא כיום מועד ואפשר לקרוא בו אפילו ביותר משלושה לדעת ריב"א [= ר' יצחק בר אברהם (הריצב"א)] המובא בהרב"י [= בהרב בית יוסף] (טור אורח חיים סי' קלה) בשם המרדכי בדין חתנים וכו' וכן פסק הרמ"א בשולחן ערוך סי' קלה, א. ונראה לי דאף בזה יתדו החולקים כיוון דביום זה העם כולו בטל ממלאכה. אך תעמוד השאלה מה יהיה בשנים הבאות שיום העצמאות חל ביום שאין קוראין בתורה. אם לא שתהיה תקנה כללית לכל השנים. שאם לא כן יהא הדבר תמוה בעיני העם. שו"ת יום העצמאות ויום ירושלים, עמ' שטו.

* המחבר, מגדולי רבני תימן שימש כאב בית דין בתל-אביב

הלכות יום העצמאות

אריה סטריקובסקי

הופעת קובץ שו"ת "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים" בערב יום העצמאות הכ"ה היווה לציבור התורני אירוע נכבד.

עטיפה של הספר "גואל ישראל" המכיל דברי הגות וסדרי התפילות ליום העצמאות ויום ירושלים. באדיבות המוציאה לאור, ישיבת ההסדר רמת גן.

מלבד תרומה חשובה בבירורים הלכתיים יש לפנינו גם ניתוחים היסטוריוסופיים של אירועים בעבר ובהווה. הנתונים ההיסטוריוסופיים הללו מתייחסים לבירור ההלכתי באותה הדרך שמתייחסת בחירת הנתונים המוכנסים למחשב לפעילות של עיבודם. בעוד שקביעת הנתונים ההיסטוריוסופיים היא סובייקטיבית הרי הבירור ההלכתי שנעשה על בסיס הנתונים הללו הוא אובייקטיבי. לפיכך השוואה הלכתית בין פוסקים בנושא זה תהיה משמעותית רק אם אילו יהיו בעלי השקפות היסטוריות זהות. כהדגמה נביא שני ויכוחים מרתקים שבקובץ זה, האחד בין הרבנים נריה וגורן אודות אמירת ברכת "שהחיינו" ביום העצמאות והשני בין הרב אמסעל, עורך "המאור", ששלל נמרצות את יום העצמאות לבין שני משיגים הרב נ"צ פרידמן והרב ב' פוסקאוויטש. הויכוח הראשון היה הלכתי וענייני כי משתתפיו עמדו על אותו המישור המחשבתי, אך בוויכוח שבין הרב אמסעל ומשיגיו עמדו המתווכחים במישורים מחשבתיים שונים לחלוטין. אומנם המשיגים טענו נגד הרב אמסעל במישור ההלכתי בלבד אך ברור שמחלוקתם התמקדה בנתונים ההיסטוריים של יום העצמאות ועיקר היה חסר מדבריהם. כפתיחה לכך, חשוב שנדע אודות הגישות המחשבתיות של הפוסקים הללו.

התקדימים ההלכתיים ליום העצמאות היו החגים שאינם מזכרים בתורה. אלו כוללים את פורים, חנוכה, ט"ו באב, הימים הטובים שבמגילת תענית ומאות המועדים הזוטרים שנקראו פורים שני.

הדרך הקלה ביותר מבחינת הפסיקה הייתה לסווג את יום העצמאות ויום ירושלים בין חגי פורים שני, כי על כך כמעט ואין מגבלות הלכתיות, קיימים על כך תקדימים לרוב מכל קהילות ישראל וגם אין צורך במסכת היסטוריוסופית מסובכת כי די בקביעה שהייתה כאן סייעתא דשמיא והרי קיימת רשות ומצוה להודות לה' על כך. המגרעת העיקרית בדרך זו כי המסגרת של פורים שני מגבילה את מימדי החג. ואכן שני הרבנים שבחרו בדרך זו, הרב עובדיה הדאיה והרב שריה דבליצקי¹ הורו לומר הלל בלי ברכה. הרב הדאיה אף לא התיר לומר הלל זה מיד לאחר העמידה אלא בסוף התפילה. ההגבלה של ימי העצמאות

וירושלים למסגרת של פורים שני היא פרי הגישה המחשבתית שאין ימי העצמאות וירושלים אירועים דתיים ממלכתיים בעלי משקל לאומי אלא ניסים וחסדי ה'. הרב הדאיה אף מצא חסרונות בקביעת ה' אייר כיום העצמאות, כי ביום זה לא התרחש נס צבאי או מדיני אלא אדרבא, שונאינו התקיפנו ופוגרומים פגעו ביהודי ערב.

הסיווג של יום העצמאות עם מועדי מגילת תענית שנחגגו לזכר הצלחות צבאיות וניסים אחרים בתקופת הבית השני מעורר בעיה מסוג אחר. הגמ' מסכמת שאין להוסיף על חגי מגילת תענית (כ"ה, יח, ב). רבי חזקיה די סילוה בעל ה"פרי חדש" פירש את האיסור כפשוטו, דהיינו שאין להוסיף מועדים נוספים והרב משה סופר בעל ה"חתם סופר" צימצם איסור זה אך ורק לימים טובים שנקבעו בקשר עם בית המקדש.² חלק הגון מתשובות הקובץ דנות בבטיחה זו. הרב רגנשברג הכריע כפרי חדש, הרבנים ראטה ואונטרמן הסתמכו על החתם סופר מבלי להתנחץ עם הפרי חדש (וכן הרב הדאיה שהסתמך על מהר"ם אלשאקאר³ הרבנים גרשוני ונריה דחו בפלפולם את דברי הפרי חדש והכריעו בכך כחתם סופר, הרבנים פרידמן וגורן טענו שאף הפרי חדש שיש לחגוג את יום העצמאות העולה בחשיבותו על חגי מגילת תענית. הרב אמסעל טען ההיפך, שאף החתם סופר לא הזכיר אמירת הלל אלא "יום מועד" (אף כי הרב אמסעל אינו מוכן להעניק ליום העצמאות כל חגיגות שהיא). ההשוואה והניגוד של יום העצמאות עם פורים וחנוכה יוצרים מתח העובר ברבות מהתשובות, מחייבו של יום העצמאות מדגישים את הגאולה הפיזית שבחנוכה ובפורים ואילו שוללי יום העצמאות מדגישים אך ורק את הצד הדתי הרוחני שבחגים אלו. לפי המסופר בתלמוד, החכמים אישרו את המעמד של חג הפורים או של מגילת אסתר רק אחרי שמצאו לכך אסמכתאות בתורה או סברות וקל וחומר. האם יפה כוח הנימוקים שאיפשר את חגיגת הפורים לגבי יום העצמאות?

הרבנים ראטה, גרשוני, אונטרמן, פרידמן, שטערן (בפסקו מתש"ד וכנראה גם גורן ואהרנברג) קובעים ששקול יום העצמאות כנגד חנוכה ופורים. הרבנים

2 זוהי גם דעת ר"י עמדין בספרו מור וקציעה.

3 החת"ס פסק כמהר"ם אלשאקאר שהעניק לראשי העדה סמכות לקביעת ימים ל טובי העיר לתקן בענייני מסחר.

1 מאמרו של הרב דבליצקי על יום ירושלים עורר סערה בקרב החוגים החרדיים של בני ברק.

האתחלתא דגאולתה ובתקוות הרב פרידמן שפרסום ניסי ה' יביאו למהפכה הרוחנית.

הויכוח האידיאולוגי הכרוך ביום העצמאות גלש לא במעט לתחומים נוספים. הרב רגנשברג פותח את מאמרו בקביעת עובדה שהיום נקבע ע"י הממשלה ומאחר וגדולי התורה הם כנגד חגיגת יום זה. אין לו בסיס הלכתי. על ידי כך נוצר מעגל קסמים: גדול התורה הרב רגנשברג לא יפסוק למען חגיגת יום זה כי גדולי תורה אינם תומכים בו,⁸ אך אם כל גדול תורה יימנע בגלל זה מלתמוך בחגיגת יום העצמאות יחסר הבסיס ההלכתי הזה מהחג. קביעתו זו של הרב רגנשברג גם מפקיעה ממועצת הרבנות הראשית לישראל את המעמד של גדולי תורה ובית דין.⁹ הרב רגנשברג מסיים את מאמרו במובאה מדברי ה"חזון איש" שהתנגד בחריפות לקבוע יום צום מיוחד לשואה.

אפשר להבחין בפסיקות במספר מגמות. פסקי הרבנות הראשית לגבי יום ירושלים הם הרבה יותר מחייבים מאשר לגבי יום העצמאות. כ"כ היו חכמים שקראו לחגוג את יום ירושלים ולא כתבו זאת לגבי יום העצמאות. הסיבה נעוצה ב"חסרונות" יום העצמאות שאינם קיימים לגבי יום ירושלים. הראשון חל בימי ספירת העומר ממש ואילו השני חל לאחר ל"ג בעומר המפקיע לפי כמה מנהגים את מנהגי האבלות. לראשון הייתה תחרות עם תאריכי ניסים אחרים שאירעו במלחמת השחרור (כגון החלטת האו"ם עבור מדינה יהודית, וניצחונות צבאיים על ארצות ערב) ואילו לשני לא הייתה תחרות מעין זה. הנס הצבאי של מלחמת ששת הימים היה הרבה יותר מרשים מזה של מלחמת השחרור, הן באבידות והן בניצחון המהיר.

8 הרב רגנשברג מתפלפל בבעיה התיאורטית: אילו חכמי ארץ ישראל יסכימו על יום העצמאות, האם יהיה העובר על דבריהם עובר על הלאו "לא תסור". הרב אונטרמן בפסקו על יום ירושלים קבע שהעובר על חגיגת יום ירושלים לא יהיה עבריין.

9 למותר לומר שמחייבי יום העצמאות העניקו לרבנות הראשית ולעצמם תוקף של ב"ד. השווה לדברי הרב י"ד סולוביצ'יק: "בענייני הלכה מסר הקב"ה לחכמי ישראל את האוטוריטה לפסוק טמא – טהור, חייב – פטור, אסור – מותר. אולם בשאלות היסטוריות... שנוגעות... לגורלו של עם הנצח, פוסק הקב"ה בעצמו הלכה כדברי מי... בימינו פסק בורא העולם, כי ההלכה כיעקב של תרס"ב (דהיינו, חזי הציונות הדתית). ספר וסיף, חמש דרשות.

אומנם הרב סולוביצ'יק לא דן בהלכות יום העצמאות, אך אם קביעתו, בדבר התלות של הלכות היום בהיסטוריוסופיה של היום, בעינה עומדת, יש בכך תשובה לדברי הרב רגנשברג.

הדאיה ושטערן (בפסקו השני)⁴ מסבירים באריכות את נחיתות יום העצמאות מחנוכה ומפורים בגלל חוסר ההשראה הדתית שביום העצמאות.⁵ חיסרון אחר ביום העצמאות מוצאים הרבנים גליקמן, ברון והדאיה שמחשיבים את עניין יום העצמאות לנס נסתר, אלא שברון מרשה לומר מזמורי שבח והודיה לחפץ בכך והשניים האחרים מורים לכתחילה לעשות כן בלי ברכה.

שני רבנים – גורן ונריה – מסכימים על המוטיבים המשיחיים של יום העצמאות, אלא שאליבא דהרב גורן על ידי שיבוץ החג בדפוסי המסורת נבטיח את קיומו הנצחי ואליבא דהרב נריה דווקא משום שיום זה הינו בגדר אתחלתא דגאולתא איננו יכולים לקבעו כיום טוב לדורות עד שתהיה בו התעוררות דתית מלאה.

כמה מהמתדיינים עברו גם לתחום המיטפיזי, האם ההלכה מצריכה סמכות נבואית לקביעת חג חדש, ואם נדרשת סמכות זו האם מחייבת את יום העצמאות. הרב רגנשברג קובע שבשנת תש"ח לא הייתה כל סמכות כזאת, הרב אהרנברג מוצא אותה בנביאי העבר והרב כשר (לא בהקשר זה) מצביע על חישובי הקץ שבספר "קול התור" המיוחס לתלמידי הגר"א כמקור נבואי למחצה המחייב חג זה. כדאי לציין שהרב קוק ז"ל כתב שמתהלכים בקרבינו חזי גאולה⁷ ולפי שיחה שהייתה לי עם ר' דוד הכהן, הנזיר הירושלמי, הרב קוק וכן הנזיר עצמו נפגשו עם חזי גאולה אילו. אומנם לא המורה ולא התלמיד ייחסו לזה סמכות וגיבוי לענייני הלכה.

את הניגוד לטענת הרב אמסעל שהמדינה העבירה רבים על דתם אפשר למצוא בקביעת הרב אונטרמן שפירסומי ניסא ביום העצמאות הוא בגדר מצוות קידוש השם, בדברי הרב גרשוני שמצוה לפרסם את

4 פסקו הראשון של הרב שטערן נדפס ב"אור המזרח", תשי"ד. ופסקי השני ב"המאור" תשי"ח. הקשר בין הבמות לתוכן המאמרים אינו מקרי שכן "אור המזרח" שייך לחוגים הדתיים הלאומיים ו"המאור" לחוגי סאטמר.

5 לדברי הרב הדאיה היה יותר מתאים לחוג את יום העצמאות בתאריך של החלטת האו"ם על החלוקה או בתאריך של שבתת הנשק. הרב גורן משתמש בסברה דומה בכדי לחוג בג אייר את חגיגות יום העצמאות כאשר ה אייר חל בשבת.

6 התקופה הגדולה, ובסופו ספר קול התור מאת ר' הלל משקלוב, בעריכת מ"מ כשר ירושלים תשכ"ט.

7 "ספיחי נבואות הנה צומחות ובני נביאים מתעוררים..." (חכמת הקדוש, קנ"ז) הנזיר שח לי שהוא השמיט ממאמר זה כמה שורות שהכילו פרטים נוספים על חוויותיו הנבואיות של הרא"ה.

גם העובדה שזכינו במלחמת ששת הימים לבעלות על המקומות הקדושים עזרה ליום ירושלים. לגבי סוג מסויים של חכמים שהסתייגו מהמדינה וממוסדותיה, היווה יום העצמאות בעיה שכן אין לך ביום זה אלא ציון של הכרזת המדינה, ואם אינך שמח על מציאות המדינה החילונית למה שתשמח על ייסודה. אך יום ירושלים יכול להיחשב לנס טהור ללא כל התחייבות לגבי המדינה.

הבדל אחר הבולט לעין הוא היחס ההלכתי להלל ולשהחינו ביום העצמאות. בניגוד למספר הרב יחסית של מחייבי הלל תמכו רק שני רבנים באמירת שהחינו. העניין נעוץ במבנה ההלכתי המיוחד של ברכת שהחינו. אמנם ברכת שהחינו נאמרת על כל פרי או מלבוש חדש; אבל כאשר ברכת שהחינו נאמרת על יום חגיגי מסויים, קיימות דרישות מוגדרות לגבי טיבה של קדושת אותו היום או עשיית מצוה הקשורה ליום. בין המחייבים בהסתייגות את יום העצמאות קיימות שתי מגמות. האחת של חברי הרבנות הראשית לישראל הגורסים ריבוי באמירות חגיגות באופן שלא תגרומנה כל בעיות הלכתיות. והשנייה של רבנים מסוגו של ברוך המוכנים להניח לנפשם של אילו האומרים הלל בלא ברכה אך יפסקו לגבי עצמם בגישה של "שב ואל תעשה". חלק הגון של היהדות החרדית המתונה שייך לגוש שותק זה. עם זאת, חלו תמורות ביהדות החרדית. ביום העצמאות הראשון השמחה גרפה את בני ברק וירושלים בישיבת חברון אמרו הלל. עוד בשנות החמישים חגגו את יום העצמאות בתלמודי התורה ובבתי הספר של "בית יעקב" שבבני ברק. הנושא עדיין טעון בירור.

מורשה, המחלקה לדור הצעיר במפד"ל בשיתוף המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, חוברת ח, קיץ תשל"ד, עמ' 39-45

תפילות יום הזיכרון

ד"ר ישראל רוזנסון

בשורות הבאות ננסה לבחון את מעמדו של יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל (להלן יום הזיכרון) בעולם הדתי. כאן ראוי להביא שני קטעים המתחייחים לגורמים הקשורים ברב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל וישיבת מרכז הרב שהעמידה דפוסים דתיים חשובים ביותר של יחס לממלכתיות הישראלית. אחד מהם, דברים של הרב

שלמה אבינר, שהתפרסמו באינטרנט (היה להם הד רב גם בתקשורת). הדברים יובאו כלשונם:

רבים קובלים על הסמיכות שבין יום הזיכרון ליום העצמאות. מה עמדתך בנידון?

מבחינה הלכתית אין דבר כזה כלל. אין ימי זיכרון לאומיים ביחס למלחמות ישראל. דבר כזה לא קיים. לא היה יום זיכרון לחללי מלחמת כיבוש הארץ בימי יהושע, או לחללי

הרב שלמה אבינר

מלחמת החשמונאים. זו אינה סיבה להתאבל אבל לאומי, זה אבל יחיד ולא אבל לאום. אָבֵל לאומי יש על גלות וחורבן, למשל תשעה באב וכדומה, אָבֵל על מלחמות אין אָבֵל. האבל שובר את הלב וממס אותנו במלחמה.

אז מה אתה מציע, לבטל את יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל?

כן, זה מה שאני אומר, שעל פי ההלכה אין מקום לדבר כזה. ההלכה אומרת שצריך 'זכור', כמו שעושים, אבל בשביל זה לא צריך יום נוסף. הרי 'זכור' אומרים גם בשמחת תורה, אבל כיוון שאנשי האומה אינם יכולים לומר 'זכור' ביום העצמאות, כיוון שאינם בנויים נפשית בשביל כך, אז שיהיה כך. האידיאל הוא מה שאמרנו עכשיו. מאחר שצריך להתחשב במציאות זה כמו פורים, שקודם יש תענית אסתר לתשובה, ואחר כך יש פורים. אז שיהיה גם כאן דבר דומה.

עצם זה שיש יום זיכרון לחללי מערכות ישראל גורם למשפחות השכולות לחוש הזדהות ושותפות גורל מצד שאר העם. יום שכזה מחזק אותן.

זה למי שקשה לו באופן פרטי. גם אבל פרטי לא צריך 'לסחוב' שנים. מתאבלים שנה ולא לנצח. אי אפשר לחיות לנצח באבל. גם מה שנקרא 'יום השנה' זה בחיי הפרט ולא בחיי הציבור. אבל אין זה משנה. חילקתי את הנושא לשני חלקים: קודם אמרתי מה היה צריך להיות באופן אידיאלי, עכשיו למעשה איך שסידרו, לאור המציאות, זה טוב מאוד.

מי שקורא את הדברים עלול לחשוב שהיית מגלה יותר רגישות מספיק לו אתה עצמך היית מאבד קרוב משפחה במלחמה.

שיחשוב מה שהוא רוצה. אמרתי שאבל צריך להיות ברמת היחיד ולא ברמת הציבור. לא אמרתי שלא צריך להיות אבל. אבל לאומי לא צריך להיות.

מצוות היום

שירים ופיוטים ליום העצמאות

ד"ר אהרון ארנד

ככל החגים, זכה אף יום העצמאות לשירים ופיוטים. כאן נתייחס לשירים בעלי גוון דתי שנתחברו במיוחד ליום זה (ולא סתם לשירים שנוהגים לשיר בו). עדיין לא הוקדש ספר האוסף אל מקום אחד שירים ופיוטים. מחברי השירים מקרב הרבנים הינם בעיקר כאלה ממוצא מזרחי. כך למשל, הרב יוסף משאש, שהיה רבה של חיפה, חיבר פיוט ליום העצמאות שנוהגים לאמרו במספר בתי כנסת בירושלים ובחיפה בערב אחר תפילת העמידה. תוכנו הודאה לה' על קץ שיעבוד הבריטים ועל הניצחון נגד ארצות ערב. הרי קטעים אחדים ממנו:

אתן הודאות ללובש גאות עֶשֶׂה פלאות בחג עצמאות / ... יום הקץ השלים שיעבוד אנגלים, יצאו גאולים נפשות נכאות / ... מושיע ורב ריבנו הוא רב, הכה ערב רב מכות מַפְלְאוֹת / ... חמשה באייר יהיה מִצְרַיִם, תושב וְתִירְבו הודאות.

פיוט אחד ארוך הוא משל הרב צדוק יצהרי, ושמך 'יקר רוח', והוא שיר הלל לכבודו של דוד בן גוריון. מ' יצהרי מעיר כי השיר נכתב בשנת תש"י לבן גוריון, בצירוף מכתב תלונה על לחץ אנטי דתי במחנות העולים. בשיר זה מציג המשורר את מפעליו של בן גוריון, מברך אותו ומבקש ממנו שיחזק את קיום המצוות בישראל. הרי קטע אחד ממנו (עמ' 404):

יצו אדון לחוקק חוק	שמירת דת ומסורת
ואל נהיה לבח ושחוק	ודת תהיה מְנַפְקָת
ראה כל גוי אשר ירתוק	לדת עמו בשרשרת
כבא כוח אני לצעוק	לחזק דת במשמרת
הלא אתה גבירנו,	תמוך תורת א-לוהינו
שהיא צביון לכולנו.	
ומי חיים דְלָה נְשֶׁק	לרוות את נטיעת
ומְחַזְקָה וְגַם מְשֹׁק	וְשָׁקֵל תן תרומתי.

טענת אי הזכרת שם ה' ב'התקוה', כבר הועלתה על ידי הרב משה אביגדור עמיאל, רבה של תל-אביב. דב ספן השיב על כך כי בבית שלפני האחרון כתוב: "כי ירחמנו א-ל זועם". ומורי פרופ' יעקב ש' שפיגל הציע בפניי, שהואיל ו'התקוה' אושרה ונתקבלה על ידי יהודים שאינם דתיים, שספק אם יכבדו כראוי את

לעומתם, דברי הרב עודד וולנסקי:

היום הזה יום הזיכרון עומד למעלה מכל סדר רגיל. כל החשבונות הקטנוניים ביחס ליום הזה, כל הסברות והפלפולים, אינם משנים מאומה באמיתת שגב ערכו. אי אפשר לתפוס ולהבין את גדולת הגדולות שביסוד נוראותו בקטנות ובמוגבלות.

...מי שרוצה לראות ולחוש בדבר ילך ויעמוד בתוך קהל עדת ישראל, עת מתקבצים הם ועולים לפקוד את קברי הצדיקים הנופלים במערכות ישראל. הלא זה דבר מופלא ביותר. כי לא רק מי שיקיריהם נפלו במערכה פוקדים את הקברים אלא המונים, רבים מבני עמנו מפסיקים מלאכתם ומתקבצים בבתי העלמין בכל קצות הארץ להתייחד עם נשמות הנופלים. ובהינתן האות, בהישמע הצפירה, נעשים כל ישראל, נשמותיהם ושורשי נשמותיהם, מחוברים ומדובקים ממש מן העולם ועד העולם במחיצת עליון שאין כל בריה יכולה לעמוד בה. שתי דקות אלו עושות אותנו מרוכזים ומחוברים כאחד, בדבוקה אחת הנמשכת מן העולם ועם העולם...

לכאורה, דעות שונות לפנינו. דברים מפורשים כדברי הרב אבינר השוללים מעמד דתי כלשהו מיום הזיכרון, מדברים בעד עצמם, ולדעתנו אינם מנותקים מהגישה המשתקפת בסידור 'המקדש' המתעלם מיום הזיכרון, ומהפיחות הכללי במעמדו הדתי בפלחים מסוימים של הציבור הציוני-דתי. לעומת זאת, דברי הרב וולנסקי מקדשים את יום הזיכרון ומעבירים לכאורה מסר הפוך. עם זאת בל נטעה, גם בדברים אלו מרכז הכובד של יום הזיכרון הוא ה'חוי' - בית הקברות הצבאי והדרך שבה נעצרים לצורך הצפירה. גם לדידו, אין קידוש של היום מתחולל בכוח ההתרחשויות בבית הכנסת! עם זאת, מתקיים בציבור הציוני-דתי תהליך שונה ואולי אף הפוך, הקשור לבית הכנסת וראוי למחקר. אסתפק במסגרת זו בהצבעה על הכיוון. בבתי כנסת רבים הקשורים לזרם הציוני דתי התגבש טקס זיכרון קהילתי. תיעדתי מספר טקסים כאלו, שבהם בית הכנסת משמש לא רק כמקום כינוס קהילתי, אלא גם כמכוון אופיים של הטקסים וכמעניק להם ממד מקודש - למצער בעיני בני הקהילה - בכוח היותו מקדש מעט. האם כזה יהיה קלסתרן של יום הזיכרון הדתי בעתיד? פתחנו בשאלה ונסיים בה.

ידע עם, תשס"ו, כרך ל-לא, מס' 65-66, עמ' 177-187

ר' אריה לזין ביום העצמאות

שמחה רז

מספר ד"ר הלל זיידמאן:

הייתה זו שנה ראשונה לאחר קום המדינה. הגעתי מארה"ב לביקור בירושלים, כדי לחגוג יחד עם ישראל את יום העצמאות. בליל יום העצמאות, יצאתי עם רעייתי לרחובות ירושלים, כדי לצפות בקהל החוגגים. הופתעתי שעה שפגשתי בר' אריה כשהוא מרקד עם בני הנוער בחוצות העיר. פניו מלאות שמחה והוא מחולל מתוך חרדת קודש... משהבחין בי אמר לי: לאחר ים של דמעות, ומבול של צרות שתקפו את אחינו בני ישראל בשואה, זוכים אנו לראות את ילדי ישראל כשהם רוקדים ומפזזים ושמחה בלבבם. אמור לי אתה, וכי על כך בלבד אין חייבים אנו בשבח והודייה לריבונו של עולם?

צדיק יסוד עולם, ירושלים, תשנ"ו, עמ' 326

בהר ציון

אורי צבי גרינברג

מן הדין הוא, שחג העצמאות שלנו יהא מוכרז בהר ציון, כל זמן שאין בידינו הר הבית. ובאו השרים לבושי חג והדליק הנשיא את נר התמיד במנורת המאור המיוחדת לכך בקבר המלך דוד: ושרה מקהלת מזמרים נאה: "לדוד מזמור" ו"שיר מזמור לבני קורח". אילו הייתה מחשבתנו למגמה ארצית, כפי מסורת הכיסופים של כל הדורות, שראשית עצמאותנו המצומצמת בשטח הקרקעי אינה אלא ראשית חידושה של מלכות בית דוד.

ידיעות רמת גן, תשכ"ב

המשורר והסופר אורי צבי גרינברג בביתו ברמת גן, 1976. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית. הצלם: יעקב סער

שם ה', אפשר שעדיף שלא ייזכר בה שם ה'. וכמו מה שכותב ר' אברהם אבן עזרא בהקדמתו למגילת אסתר, ששם ה' אינו נזכר במגילה מחמת שהיא הגיעה לידי הפרסיים, ומרדכי חשש שהם יחללו את שם ה' ולכן לא הזכיר בה את שם ה', "והנה כבוד השם שלא זכרנו מרדכי במגילה". ואילו ישראל רזנסון טען, כי שיר דתי אינו מצריך ששם ה' יופיע בו. 'התקוה' הוא שיר דתי מסיבות אחדות, אחת מהן: שהוא נתקבל בעדות דתיות אחדות אשר שילבוהו במסגרת פיוטיהן.¹

ואכן, בשני כתבי יד מצפון אפריקה מהמאה העשרים, מצאנו את 'התקוה' עם קבוצת פיוטים. באחד מובא השיר תחת כותרת 'פיוט נאה', לצד פיוטי כמיהה לירושלים ולקיבוץ גלויות. ובשני, מהעיר קזבלנקה, מובא הוא תחת הכותרת 'התקוה' לצד שירים רבים, ביניהם גם 'שאו ציונה נס ודגל'. מקור נוסף בו משולב השיר עם פיוטים, הוא סידורו של מ' ידי. אגב, בשלושת המקורות הללו לא נמצא המשפט "התקוה שנות אלפיים להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים". משפט זה אכן לא היה קיים בשיר המקורי, והוא הוכנה על ידי יהודה לייב מטמון כהן בשנת 1905. במקור היה כתוב: "התקוה הנושנה לשוב לארץ אבותינו לעיר בה דוד חנה". כך הוא גם בכתב היד הראשון. נוסח דומה נמצא גם בכתב היד השני אך כתוספת, וללא הסיום "לעיר בה דוד חנה". ההבדל בין שני הניסוחים ברור: המקורי מבליט את השיבה לארץ אבות והוא כולו מסורתי; המאוחר בעל קונוטציה חילונית, שכן המושג 'עם חופשי' איננו יהודי ואולי הוא אף מנוגד ליהדות.³

פרקי מחקר ליום העצמעות לשכת רב הקמפוס של אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשנ"ח, עמ' 35-44

1. להשוואה בין 'התקוה' לשיר 'האמונה' של ראי"ה קוק ראה ג' שטראוס, 'שיר האמונה להרב קוק לעומת 'התקוה'', בתוך: מנחה לאי"ש (עורך: א' ורפהטיג), ירושלים תשנ"א, עמ' 413-410. כבר בשנות השלושים רצה הרב ש"ב שולמן להמיר את 'התקוה' ב'האמונה'.

2. כתב יד בן צבי 844 (ס' 38243), דף 26 ע"א; כתב יד בן צבי 2076 (ס' 37972), עמ' 29.

3. השירות הבלאי הקדיש בשנת תשל"ח בול לרגל מאה שנה ל'התקוה'. אופייני הוא שדווקא הניסוח המאוחר (שאינו בן מאה) 'להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים' הוא שנבחר מתוך כל ההימנון להופיע בבול. ר"ח רבי, עבד ה', חולון תשנ"ד, עמ' קעב, כותב, שבמקום לשיר "להיות עם חופשי בארצנו", שמשמעו "להיות עם חופשי מתורה ומצוות, ח"ו, - היה רצוי מאוד לטהר את ניגון 'התקוה' עם המלים האלה: 'ארץ ישראל בלי תורה כגוף בלי נשמה'. תודתי לבעז שפיגל שהפנינו לספר זה.

עליות

פרק בעליית ילדים מגרמניה

פרופ' מאיר שוורץ

"הנה, זהו בית הספר שלכם", אמר לנו בגרמנית, והצביע על בית לא כל כך מרשים שעמד במקום די מבודד. התאריך – ר"ח אב תרצ"ט (יולי 1939). אנחנו בדרך למקום המגורים שלנו בקריית סמואל (קריית סמואל), בבית מזוס (היום רחוב האר"י) בירושלים. זו הייתה תחילתה של פנימיית "חורב".

הבוקר הגענו באוניית "פלשתינה" לפלשתינה ולנמל תל-אביב. בנמל יפו לא נתנו לנו לרדת, כי הדרך מיפו לתל-אביב הייתה בחזקת סכנה. היינו 12 בנים ובנות מגרמניה ומאוסטריה, בגיל 13-14, עבורם נתקבלו "סרטיפיקטים" (אשרות עלייה) מ"עליית הנוער" ל"אגודה" ולפנימיית "חורב".

בנמל קיבל את פנינו ד"ר יונה כהן (שהיה מנהל בי"ס חורב). הוא חבש כובע טרופי, כמקובל באותם הימים, ודאג לסידורים הפורמליים ולקבלת הזריקות. הוא הביא לנו שתייה, ולראשונה שמעתי על נושא "הפרשת תרומות ומעשרות".

את חבריי לפנימייה הכרתי לראשונה על האונייה. מצב כולנו היה קשה, ואילו מצבי היה קשה יותר – הייתי יתום מאב. לא דובר על "ליל הבדולח" שכולנו עברנו את מוראותיו, ולכל אחד היה הסיפור שלו. הסיפור שלי לבטח לא עניין את חבריי. המבוגרים לא שאלו, או מחמת חוסר עניין או מחשש לפתוח פצע שטרם הגליד מילדים אלה שהיו כה רחוקים מבתם. אולי גם היה מסוכן לספר. הדבר עלול להזיק למשפחה שנתרה בגרמניה. הייתי הילד היחידי מנירנברג שנבחר לפנימיית "חורב". במה זכיתי לכך? – אינני יודע! אולי ריחמו עלי, כיוון שיתום אני וכיוון שאמי ז"ל מאושפזת בבית חולים בפירט.

ההכנות לעלייתי

גברת מ"עליית הנוער" ראינה אותי בפירט, העיר השכנה, כחודש לפני נסיעתי, אך לא יכלה לספר לי דבר על הפנימייה העתידה. בשבילי היה רק דבר אחד חשוב: לצאת מגרמניה הארורה. לטרנספורטים (משלוחים) של ילדים שנסעו לאנגליה לא נתקבלתי. כי השפה השנייה בבית הספר שלנו בפירט הייתה צרפתית. בעוד שהם העדיפו ילדים שלמדו אנגלית כשפה שנייה.

החינוך בבית היה עלייה לארץ ישראל, אף על פי שלא היו שייכים לתנועה הציונית ואף התנגדו לה. כך גם חינכוני בתנועת הנוער "עזרא", ששמה היה "עזרא – נוער אגודתי". ריח המלחמה העתידה שרר באוויר. המצב בבית – שהיה עתה בית הרוס – היה קשה; האוכל היה בצמצום ובבית לא היה מי שיבשל. בית הספר הריאלי היהודי בפירט, בו למדתי עד "ליל הבדולח", היה סגור, והעבירוני לבית ספר יהודי זמני בנירנברג, בו המורה לא התעניין רבות בתלמידים. שמחנו, והיינו מלאי קנאה, כאשר ילד נוסף אחד בכיתה, הצליח לנסוע לחו"ל. לרוב ידענו על כך רק ביום האחרון שלפני נסיעתו. לפני נסיעתי קיבלתי תעודה בה צוין: "התלמיד מהגר", וכל הציונים היו "טוב". סתם נייר, וכולו שקר!

בדיקתי הרפואית גילתה שתמונת הדם הייתה מאוד לא תקינה, שהיו בעיות חולשה חריפות, אך הרופא כתב ש"אני בריא בכל הסעיפים". הכול שקר!

ההכנה לנסיעה לארץ הייתה צריכה להתבצע תוך שמונה ימים. היינו חייבים להביא לפלשתינה הטרופית ציוד מסויים שכלל כילה נגד יתושים – והיכן ניתן היה להשיג את הדברים הללו? בכל החנויות כבר ניתלו שלטים: "ליהודים הכניסה אסורה". כאשר ניגשנו לדלת האחורית של אחת החנויות אחרי סגירת החנות, עדיין יכולנו להשיג חליפה – גדולה ממידותיי. מניין היה הכסף? לא ברור לי, הרי את כל הרכוש כבר לקחו מאיתנו וסגרו את חשבונות הבנק, את החסכונות ואת ניירות הערך. היינו צריכים לשלם סכום עתק על מנת לקבל עבורי רשות לצאת מגרמניה – "מס בריחה" מהרייך, וכן תשלום של 100% על כל הפריטים שלקחתי איתי ותשלום של 1000% על "דברי מותרות". לבר-המצווה שלי שנחוג אחרי "ליל הבדולח" ובאווירה קשה וקודרת קיבלתי במתנה מצלמת "אגפא" שמחירה היה 4 מרקים גרמניים, ועבורה שילמתי מכס בגובה של 40 מרקים גרמניים. תמונות אחדות המלוות את הספרון הנוכחי, צולמו במצלמה זו.

ביקרתי את אימא בבית החולים בפירט – זו הפעם האחרונה שראיתייה. לפני כן ערכתי ביקור קצר אצל הוריה של יהודית הלמן (כיום אנסבכר), שגם היא נסעה לפנימיית "חורב". היא מבוגרת ממני, וכמה מוזר – אמה ביקשה ממני שאשמור עליה... איך עושים

– ומה בדבר סרטיפיקאט?
– בה, גם זה לך עניין לענות בו. ידעתי שאם ארצה להגיע ואאמין שאני מוכרח להגיע לארץ ישראל, אזכה בסייעתא דשמיא להגיע אליה. ואכן פעם אחת גנבתי את הגבול בסוריה. תפשוני האנגלים ושילחוני חזרה.
– ולאחר מכן השגת סרטיפיקאט?
– לא מיניה ולא מקצתיה. ידעתי שהיה פגם באמונתי, שלא האמנתי בכל הלב, ולכן לא הצלחתי לגנוב את הגבול. ישבתי בבית המדרש ועבדתי על האמונה. לפעם אחרת שוב ניסיתי ושוב תפשוני. חזרתי מחדש לבית המדרש לחזק את אמונתי ובטחוני. וכשחשבתי שאני מאמין בכל ליבי ואני משתוקק בכל ההשתוקקות שבלב להגיע לארץ ישראל, ידעתי שהקדוש ברוך יסייע בעדי. ניסיתי בשלישית – ועתה האמנתי כמו שצריכים להאמין והריני כאן.

מעריב

תפילה למען יהודי רוסיה

הרב איסר יהודה אונטרמן

(לאומרה בראש השנה לפני תקיעת שופר ובליל יום הכיפורים, לפני תפילת מעריב)
אבינו שבשמים, צור ישראל ומושיעו, באנו ביום קדוש זה לחלותך בנפש מרה, בשם אחינו רבבות אלפי ישראל, הנמצאים במקומות שונים במדינות רוסיה ובמדינות ערב, ולהפיל תחינתנו לפניך, שתרחם עליהם ועל משפחותיהם, להוציאם ממצוקתם.
ואם אין ביכולתם לשפוך שיח לפניך ולערוך תפילה ותחנון בציבור, בסדר שקבעו חכמינו בדורות הקודמים, אתה ברוב חסדיך תסלח להם, כי מצבם קשה מאוד, באין בתי כנסת לתפילה ובחוסר רועים נאמנים להורותם דרך התורה והמצווה ולהכין ליבם לעבודתך. הילדים שם גדלים ללא תורה וללא דעת א-לוהים בארץ, בלי מדריכים ומורים, להנחותם על מבועי תורה ויראה. גזירות שונות מתחדשות כנגדם ושרויים הם בפחד מפני השטנה והקטרוג שיצא כנגדם, שגרמו לעלילות שווא ולעונשים חמורים.
אנא א-לוהי ישענו, חוס ורחם עליהם וסתום פיות משטיניהם ומקטרגיהם. חזק נא ליבם ואמץ רוחם לעובדך בלב שלם, חלצם ממשגרים והחש ישע ופדות להם ולמשפחותיהם, לבל יאבדו בגויים.

זאת? בביתנו לא היו בנות. אך מה אומרים לאם הבוכה בפני בפתח ביתה?

בתחנת הרכבת במינכן פגשתי בשני ילדים נוספים שנסעו ל"פנימייה": את יוסף סוקל ודבורה (כיום צרנוביצקי), שניהם מפרנקפורט. הם באו בגפם ואילו אני – נלווה אלי אחי הגדול, שהיה אז בן 17. במינכן נפרדתי מאחי הי"ד, ועכשיו נותרתי גם אני לבד. בקרון הרכבת הנוסעת לטריאסט הייתי בבחינת אורח לא רצוי. שתי משפחות מהגרים תפסו את כל המקומות. בתחנת הרכבת בגבול, סייע לי מישהו להוריד את המזוודה הכבדה לביקורת קפדנית. סוף סוף יצאנו מגרמניה. קשה להאמין, שוב אין דגלים בצלבי קרס! היינו קבוצת ילדים בודדים, הנוסעים לפנימיית "חורב". היו בידי 11 מרקים גרמניים – עשרה מרקים שמתור היה להוציא מגרמניה ומרק אחד אותו נתנה לי הדודה בתחנת הרכבת בנירנברג כשליח מצווה – עבור צדקה בארץ ישראל.

באנייה אכלתי לראשונה בשר – אחרי שש שנים (בגרמניה היה איסור שחיטה), וכן זיתים ירוקים אף אותם אכלתי בפעם הראשונה. ברם, כל אלה לא טעמו לחיכי.
בנמל תל-אביב, פגשנו לראשונה את האחראי עלינו. צעיר (דומני שהיה זה פריץ [שלמה] גולדשמיט ז"ל) וצעירה ליוונו לירושלים. אותיות עבריות בשלטי החנויות – כמה יפה! את השפה בה דיברו לא הבנתי. נסענו ביום חם לירושלים, באוטובוס מרושת של אגד (ההגנה בפני זורקי רימונים ואבנים), בדרכנו לביתנו החדש – פנימיית "חורב".

מאיר ומרים שוורץ, מדור לדור, ירושלים התשס"ה, עמ' 45-48

ככוח אמונה

מאיר חובב

חסיד זקן היה בירושלים מחסידי ברסלב. אותו חסיד בא לירושלים מרוסיה בסוף שנות העשרים כששערי רוסיה חתומים ושערי ארץ ישראל נעולים.
סיפר לי מו"ר הרב אלימלך בר שאול נבג"מ [נפשו בגנזי מרומים].

פעם אחת ביקש לדעת כיצד עלה בידי אותו חסיד להבקיע גבולות ולהגיע ארצה. השיב אותו חסיד:
– מה פירוש איך הגעתי, ידעתי שיהודי צריך לבוא לארץ ישראל, רציתי להגיע והגעתי.

מחל נא עוונותיהם וחטאותיהם וכתבם בספר החיים והשלום, הראם חסדיך וקיים הבטחתך לאבותינו, להביא זרעם מרחוק ולטעת אותם בארץ אבותינו, "ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד". יהיו לרצון אמרי פיננו והגיון ליבנו לפניך, ה' צורנו וגואלנו. אמן ואמן.

הצופה, כט באלול תשכ"ז,

עפ"י הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לקיומה

פרק בעליית תימן

ציון מנצורה

הרב שלום בן יעיש מנצורה, נולד בשנת תרע"ו (1916) בצנעא שבתימן. למד תורה מפי גדולי רבני תימן, הרה"ג יחיא אלקאפח והרה"ג יחיא אבינ' זצ"ל והוסמך על ידם.

אביו, ר' יעיש מנצורה ז"ל, עסק בייצור אלכוהול ושיתף את בנו בעסקי היינות ומי הוורדים. בשל כמות הייצור ואספקת האלכוהול לבית המלוכה, נוצרו קשרים הדוקים בין משפחת מנצורה למשפחת האימאם והם היו מבאי ביתו.

את פעילותו הציבורית, החל עוד בצעירותו בתימן, בייצוג בעלי דין בפני השלטונות והוכר כ"ואקיל", או בשפתינו היום, עורך דין.

ידידותו עם נסיכי תימן ובפרט עם יורש העצר, אחמד, אשר הפך לימים לאימאם של תימן, סייעה בידו להציל יהודים רבים משמד. יתומים שהיו מובאים לבתי ספר של המוסלמים, היו מוברחים ע"י הרב מנצורה לעדן ומשם לארץ ישראל.

בעת הקמת מדינת ישראל, הפך מצבם של יהודי ארצות ערב לקשה יותר והליגה הערבית אסרה על מדינות ערב להתיר את יציאת היהודים לארץ ישראל. המופתי הירושלמי דאז, חאג' אמין אל חוסייני, נסע לתימן כדי לבקש מהאימאם לאסור על יציאת היהודים.

לאחר רצח האימאם יחיא, בח' באדר תש"ח (17.2.1948), מצב היהודים נעשה קשה יותר. פוגרום ועלילות דם נעשו ביהודי צנעא, עליית היהודים נעצרה כמעט כליל, מנהיגי רבני הקהילה נאסרו. כמו כן, הרבנים הרב עמרם קורח וכן הרב שלום קורח, היו קשישים וחלשים מבחינה גופנית. סיבות אלו ונוספות, גרמו למעשה לשיתוק חלקי של ההנהגה ולאי נקיטת

יזמות פעילות. הרב שלום מנצורה נאסר למשך 9 חודשים, בשל בקשתו להיתר יציאה למספר יהודים לעלות לא"י, ע"י מושל צנעא אלחסן, שהיה ידוע כקנאי מוסלמי. לאחר שיחרורו מהכלא, בחודש ניסן תש"ט (אפריל 1949), חגג עם משפחתו את חג הפסח ומיד לאחר החג נסע שוב לאימאם אחמד בעיר תעיז, כדי לבקש ממנו היתר ליציאת היהודים מתימן. בשל הידידות הקרובה שהייתה לרב מנצורה עם האימאם, שלח לו האימאם מכונית להסיעו מאמצע הדרך עד תעיז. בהגיעו למשכן האימאם, פגש בקבוצה של יהודים מאזור אלחוגרייה, מוכי רעב וחולי, אשר התדפקו על שערי הארמון ויחלו לשחר את פני האימאם, לבקש היתר יציאה. הרב מנצורה הרגיעם והבטיח להם שיביא את בקשתם לפני האימאם. למזלם, למחרת יצא האימאם לקבל קהל, הרב מנצורה עם קבוצת היהודים ניגש לברך את האימאם ולשטוח את בקשתו להיתר יציאה. הדיאלוג ביניהם נמשך כשלוש שעות, ובין היתר אמר האימאם, כי הוא מעדיף שהיהודים יישארו תחת חסותו והוא ישמור עליהם בחרבו, אך הרב מנצורה אמר לו, שלמרות אהדתו ליהודים, אין ביטחון יותר ליהודים בתימן כפי שהיה בזמן אביו והגיעה שעתם לעלות לארצם.

האימאם אחמד, שהיה מוסלמי מאמין ואוהב היהודים, שוכנע ונתן באותו מעמד היתר יציאה לכל יהודי אשר ירצה לעזוב את תימן. כמו כן ביקש מהרב מנצורה לשבת בארמונו, לכתוב ולפרסם ליהודים בכל מקומות מושבותיהם על רשיון הנסיעה לכל יהודי תימן.

יתירה מזאת, האימאם ביקש מהרב מנצורה לצאת מיד לעדן עם קבוצת היהודים, שמנתה 207 נפש, כדי לדבר עם שליחי ממשלת ישראל והסוכנות, כדי להסדיר את היציאה ואף ביקש להודיע להם שיהיה מוכן לאפשר כניסת מכוניות משא לתימן, לקחת את היהודים מכל עיר וכפר והוא אף הבטיח שישלח שני חיילים לכל מכונית, כדי לשמור על חיי הנוסעים.

כאשר הגיע הרב מנצורה עם קבוצת היהודים לעדן, באייר-סיון תש"ט (מאי 1949) ובישר לשליח ממשלת ישראל והסוכנות, הרב יעקב שרייבום ז"ל, על פתיחת שערי תימן ליהודים, ראה בו הרב שרייבום כשליח ה' וביקשו לחזור לארמון האימאם ולהזעיק את היהודים לעלות.

הרב מנצורה, אשר הבין את גודל השעה, לא התמהמה, ישב בארמון האימאם כשישה חודשים והזעיק את

גם מבניכם יזכו לעלות

הנשיא יצחק בן צבי

לא ננוח ולא נשקוט*

מנחם בגין

אכזב

ראשי עדת בית ישראל בחזש

אוסמרה

אחינו היקרים,

שמחתי לקבל את ברכתכם היקרה אטנה חדשה מאת אחינו הנדחים מעבר לנהרי כוש. מיטנה שמחה הייתה לי לשמוע את עדותכם על פסולתו של ידידי, הרב ש' בארי, בחתימת ראשי בני עמנו בחזש. ולאחינו בית ישראל אשר בחזש גמסור אכואס את ברכתי:

חלקו ואומצו באמונתכם והלזירו את ידיעת השוין העברית ובעצרת השס גצ'יחו אדחות אחור את אנשי המצימה ומפילגי אצור ישראל שלם מניכס יכבו אפולו והעצרו לזניין המוצפת ונכה כולנו אראות בהרמת קרן ישראל, ויקוימו בנן דברי הנביא: הנה אני אוקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם וקיבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם, וששיתי אותם אליו אחז בארץ בהרי ישראל.

יצחק בן צבי

שם, עמ' 246-247

אכזב

יצחק גורזאן

בית מס' 130/2

מרכז קייטה עתליא

ידידים יקרים,

הריני מודה לכם על מכתבכם מה-16.3.82 שהגיש אשכנעו 2-21 זו.

קראתי את דבריכם בהגלגשות עמוקה, אשרנן שלכינו איום זו יכולנו להציבכם מן העצמות ולהבאכם ארצה ישראל אחיי כבוד וחרות הנני מזכיר אתכם בכל איבי אשוכס אמוצת כבודו עשה גפולות ונצרות אמסן שמור על הלחלת של עמנו בארץ נכר ועל כך נענה או גופענו.

אם אוכל, אבקר ברצון בביטו אבזל לפי שעה קשה אי אנסוע מחמת שבירת רגלי. אומנס, כפי שאני אומר ידידי - שברתי רגל אך זרכי לא כרעה. "מרדכי היהודי לא יכרע ולא ישגחוהו" - זמיוחוד שאנן חיים לא בארץ פרס ומדי אלא במוצגנו שלנו, של אזובנינו מקדס ושל בנינו אחרינו.

אל נא יחשוב כבודו על המוות יחיה בארץ ישראל עד מאה וששנים שנה ויראה בטוב ירושלים. אני מקווה ומאמין כי עוד יזכה אראות אלפים נוספים של אחינו הפלאושים נצולים ע"י בנינו האמיצים והיקרים, ושבים אציון. לא ננוח ולא נשקוט עד אשר, בעצרת ה', האחרון בהם ישוב הביתה.

כל טוב אכזבו, לבני ביתו ולכל שבי ציון היקרים.

בברכת חל פסח כשר ושמח,

מ. בלין

* יצחק גורזאן הידוע כאבא יצחק היה זקן כהני העדה האתיופית בישראל.

הדולרים שהצילו

הם הקשיבו, בכו והתחייבו

גולדה מאיר

הופעתי הראשונה ב-1948 בפני יהדות אמריקה לא נקבעה מראש, לא הוכנה, ומובן שלא הכריזו עליה. אני גם לא הייתי ידועה כלל לאנשים שאליהם פניתי בדבריי. הייתי בשיקאגו ב-21 בינואר, באסיפה הכללית של מועצת ההסתדרויות וקרנות הסעד היהודיות, ארגונים בלתי-ציוניים. לאמיתו של דבר, ארץ ישראל לא עמדה כלל על סדר היום. אבל זאת הייתה אסיפה של אוספי-כספים מקצועיים, של האנשים המנסים והקשוחים ששלטו על המכונה היהודית לאיסוף כספים בארצות הברית, ואני ידעתי שאם אוכל למצוא מסילות לליבם הרי יהיה סיכוי מסוים להשיג את הכסף שהיה המפתח לכושר ההתגוננות שלנו. לא הארכתי בדיבור, אבל אמרתי כל מה שהיה בליבי. תיארתי את המצב כמו שהיה ביום שעזבתי את ארץ ישראל, ואחר כך אמרתי:

היישוב העברי בארץ ישראל יילחם עד הסוף ממש. אם יהיה לנו נשק להילחם בו, נילחם בו. אם לא, נילחם באבנים בידינו.

אני רוצה שתאמינו לי כשאני אומרת שבאתי בשליחות המיוחדת הזאת לארצות הברית היום לא כדי להציל 700,000 יהודים. העם היהודי איבד בשנים האחרונות שישה מיליוני יהודים, ותהיה זו העזה מצדנו להטריד יהודים ברחבי העולם כולו מפני שעוד כמה מאות אלפי יהודים נמצאים בסכנה.

לא זה העניין. העניין הוא שאם 700,000 היהודים האלה בארץ ישראל יוכלו להישאר בחיים הרי העם היהודי כמו שהוא נשאר בחיים והעצמאות היהודית מובטחת. אם ייטבחו 700,000 אלה, הרי לדורי דורות הקיץ קץ על החלום של עם יהודי ומולדת יהודית.

ידידי, אנו נמצאים במלחמה. בארץ ישראל אין אף יהודי אחד שאינו מאמין שבסופו של דבר נצא מנצחים. זאת הרוח של הארץ... אבל הרוח הגיבורה הזאת לבדה איננה יכולה לעמוד בפני רובים ומקלעים. רובים ומקלעים בלי רוח אינם שווים הרבה מאד, אבל רוח בלי נשק יכולה במשך הזמן להישבר עם הגוף.

הבעיה שלנו היא זמן... השאלה היא מה נוכל להשיג מיד. וכשאני אומרת מיד, אינני רוצה לומר, בחודש

לשתפם בכנין ארצנו הקדושה

הרב עובדיה יוסף

לאחר שמנהיגי הפלשים פנו אלי בבקשה להתחבר עם אחינו בית ישראל ברוח התורה וההלכה, תורה שבכתב ושבעל פה, ללא כל סייג, ולקיים כל מצוות התורה הקדושה, עפ"י הוראות רבותינו ז"ל אשר מפיהם אנו חיים, והחלטתי כי לעניות דעתי הפלשים הם יהודים שחייבים להצילם מטמיעה ומהתבוללות, ולהחיש עלייתם ארצה, ולחנכם ברוח תורתנו הקדושה, ולשתפם בבנין ארצנו הקדושה. ושבו בנים לגבולם. בטוחני שמוסדות הממשלה והסוכנות היהודית, וארגונים בישראל ובתפוצות הגולה, יסייעו לנו כמיטב יכולתם במשימה קדושה זו, שקיבל כבודו על עצמו, שהיא מצוות הצלת נפשות אחינו, לבלתי ידח ממנו נדח, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא.

ויהי רצון שבמהרה יקויים: ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם. והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית לקנות את שאר עמו אשר יישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים, ונשא נס לגויים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ. ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים.

ז אדר א תשל"ג (3.2.1973)
שם, עמ' 276

ראש הממשלה גולדה מאיר במסיבת עיתונאים בירושלים, 1969. באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית. הצלם: פריץ כהן

צריך לקבל את ההחלטה הזאת במהירות, בתוך שעות, בתוך ימים.

ואני מבקשת מכם – אל תאחרו יותר מדי. אל תצטערו מרה בעוד שלושה חודשים על מה שלא עשיתם היום. הזמן הוא עכשיו.

הם הקשיבו והם בכו והם התחייבו על כספים בסכומים ששום קהילה לא נתנה כמוהם לפני כן מעולם. נשארתי בארצות הברית כל זמן שיכולתי להשלים בנפשי להיות מחוץ לבית – כשישה שבועות – והיהודים בכל רחבי הארץ הקשיבו בכו ונתנו כסף. וכשהיו צריכים לקחו הלוואות מבנקים לכסות את התחייבויותיהם.

חיי, ספרית מעריב, 1975

האיש שהציל את מפעל הבונדס

אריה סטריקובסקי

שמעתי מהרב שמעון פדרבוש זצ"ל:

היה זה בראשית תקופת המדינה. מדינת ישראל הנפיקה איגרות חוב דולריות ופנתה לציבור היהודי בתפוצות לרכוש אותן. הציבור היהודי גיחך. האם המדינונית המרוששת תפדה אותן? האיגרות שכבו כאבן שאין לה הופכין.

אליהו מזור, איש עסקים מלודז, שהונו נאמד בכמה עשרות מיליוני דולרים, עשה מעשה. הוא פירסם מודעה ענק בניו יורק טיימס על עמוד שלם והצהיר שהוא מעניק ערבות אישית למפעל הבונדס.

הציבור השתכנע ורכש.

מצווה גוררת מצווה. במלחמת ששת הימים נקלעה המדינה למצוקה קיומית. באותו זמן, 'צ'ייס מנהטן בנק', שהיה בשליטת משפחת רוקפלר, קיבל זיכיון למכירת הבונדס. בשעה גורלית זו העניק הבנק לממשלת ישראל הלוואה בסך 500 מיליון דולר על חשבון מכירות עתידיות של הבונדס. מסתבר שזה עזר.

הבא. אינני רוצה לומר, בעוד חודשיים. אני רוצה לומר, עכשיו...

באתי הנה כדי לנסות להעמיד את היהודים בארצות הברית על העובדה שבתוך זמן קצר מאד, שבוע-שבועיים, מן ההכרח שיהיו לנו במזומנים בין עשרים-וחמישה לשלושים מיליון דולר. במשך השבועיים או שלושת השבועות הקרובים נוכל להתבסס. בזה אנו משוכנעים.

ממשלת מצרים יכולה להקציב תקציב לעזרת יריבינו. כך יכולה לעשות גם ממשלת סוריה. לנו אין ממשלות. אבל יש לנו מיליוני יהודים בגולה, ובדיוק כמו שאנו מאמינים בנוער שלנו בארץ ישראל כך אני מאמינה ביהודי ארצות הברית; אני מאמינה שהם יבינו את הסכנה שבמצבנו ויעשו את המוטל עליהם.

אני יודעת שהדבר שאנו מבקשים איננו קל. אני עצמי השתתפתי לא פעם בהתרמות ובאיסוף כספים, ואני יודעת שלאסוף בבת אחת סכום כמו זה שאני מבקשת איננו דבר פשוט. אבל אני ראיתי את האנשים שלנו בארץ. ראיתי אותם באים מן המשרדים למרפאות כאשר פנינו אל הציבור לתת מדמו בשביל בנק דם לטיפול בפצועים. ראיתי אותם עומדים בתור שעות על שעות ומחכים כדי שאפשר יהיה להוסיף קצת מן הדם שלהם לבנק הזה. בארץ-ישראל, נותנים דם נוסף לכסף...

אין אנו גזע טוב יותר; אין אנו מיטב היהודים שבעם היהודי, במקרה אנו שם ואתם כאן. אני בטוחה שאילו הייתם בארץ ישראל ואנו היינו בארצות הברית הייתם אתם עושים מה שאנו עושים שם, והייתם מבקשים אותנו כאן לעשות מה שיהיה עליכם לעשות.

אני רוצה לסיים בשינוי גירסה על אחד הנאומים הגדולים ביותר שנשמעו במלחמת העולם השנייה – דבריו של צ'רצ'יל. אינני מגזימה כשאני אומרת שהיישוב בארץ ישראל יילחם בנגב ויילחם בגליל ויילחם בפרוורי ירושלים ממש עד הסוף.

אתם אינכם יכולים להחליט אם אנו צריכים להילחם או לא. אנו נילחם. היישוב העברי בארץ ישראל לא ירים דגל לבן בשביל המופתי. ההחלטה הזאת נתקבלה. איש לא יוכל לשנותה. אתם יכולים להחליט רק דבר אחד: אם נצא מנצחים מן הקרב הזה, או אם ינצח המופתי. על זה יכולים יהודי אמריקה להחליט.

**מדינת ישראל והציונות
בעיני חכמים ספרדים
מזרחים בכירים**

ד"ר צבי זוהר

בשלהי התקופה העות'מאנית ובתקופת המנדט הבריטי עשרות שנים לפני הקמת התנועה הציונית ההרצליאנית הועלו רעיונות מעין ציוניים על ידי הוגים ספרדים, חלק ניכר מהם – חכמי תורה. אישים אלו הציעו עלייה לארץ וכינון יישוב יהודי יצרני בה, אגב תיאום עם אומות העולם ותמיכה מצדן, כצעד ראוי וחיובי מבחינה יהודית.

במכתב גלוי לקאלישר בשנת 1863 כתב בכיר חכמי הספרדים בארץ, הראשון לציון חיים דוד חזן כי כל חכמי הספרדים בארץ תומכים בגישה זו:

כל רבני הספרדים הי"ו אשר פעה"ק [=פה עיר הקודש] ושאר אה"ק וב"כ [=ארצות הקודש ובאי כוחם] הנם מסכימים ומצפים לישועת ה' אשר במהרה תצמח על ידי חברה ק' [דושה] זאת [חברת יישוב ארץ ישראל מיסודו של קאלישר]... ואני ראשון לציון כותב וחותרם בשם כל חו"ר [חכמי ורבני] וגאוני הספרדים הי"ו אשר בכל אה"ק וב"כ מדאתברר לי שהם מסכימים בכל אות נפשם, לא נשאר בהם עד אחד שלא הסכימו לדבר הגדול והקדוש הזה.¹

עם התקרבות שנת השמיטה תרמ"ט הבינו מתיישבי העלייה הראשונה, שמצבם הכלכלי כבר היה גבולי בלאו הכי, שלא יוכלו לשרוד אם יצטרכו לאבד יבולים של שנה שלימה. לכך נמצא פתרון הלכתי בדמות 'היתר מכירה', מנסח ה"היתר" היה הרב יעקב שאול אלישר, הבולט שבקרב חכמי הספרדים בירושלים, והיא זכתה להסכמתו של הראשון לציון הרב רפאל פאנז'יל הישיש. הרב פאנז'יל אף נתן את ברכתו לחברת שפה ברורה, שנועדה להחיות את העברית כשפת דיבור בעבור כל היישוב היהודי בארץ, וכתב: 'ראיתי את כל הכתוב למעלה [=מטורת החברה], שכוונתו להחזיר עטרה ליושנה ללמד לדבר בלשון הקודש בשפה ברורה. הא ודאי דבר גדול. והלוואי ששיגו את המטרה הזאת, ועל ידי זה נהיו כולנו שפה אחת ודברים אחדים. והנני

מסכים בהיווסדות החברה הנזכרת.² יש לשים לב לגוון אסקטולוגי המובהק של מטבעות הלשון שנוקט המחבר: 'להחזיר עטרה ליושנה' הוא ביטוי הרומז לימות המשיח, וכך גם התקווה להיות 'שפה אחת ודברים אחדים'. עם מייסדי חברה זו נמנו כמה ספרדים; הבולט שבהם היה החכם הצעיר יעקב מאיר. הרב מאיר הסביר שהוא תומך בהחייאת השפה העברית משום שהיא בעיניו אמצעי לאחדות כלל יהודית; הבחירה במילים 'שפה ברורה', המרמזת לאחרית הימים, ודאי לא הייתה מקרית.

כאשר יזם הרב יעקב מאיר פגישה עם הרצל בעת שהלה ביקר בירושלים היה ברור לו שהרצל חילוני,³ וכאשר התיר הרב יעקב שאול אלישר להספיד את הרצל בבית הכנסת הספרדי הראשי של ירושלים, הוא ידע היטב שהיישוב הישן האשכנזי מתנגד להספיד את הרצל ולבכותו.⁴

בשנת תרפ"א נבחר הרב יעקב מאיר לראשון לציון ולרב הראשי הספרדי לארץ ישראל.

בשעה שכיהן הרב יעקב מאיר כראשון לציון, שימש הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל כרבה הראשי הספרדי של תל-אביב. לאחר פטירת הרב מאיר נתמנה הרב עוזיאל בשנת 1939 למשרת ראשון לציון, ובשנת 1942 נבחר במקומו לרב ראשי של תל-אביב הרב יעקב משה טולידאנו. הרבנים עוזיאל וטולידאנו נולדו באותה שנה (1880), בירושלים ובטבריה בהתאמה; שניהם היו בני היישוב הספרדי הארץ ישראלי הוותיק ושניהם היו ציונים בלב ונפש.

הרב יצחק נסים

שנתיים לאחר פטירת הרב עוזיאל, ב-1953, נבחר הרב יצחק נסים למשרת ראשון לציון. הרב נסים נולד בבגדד בשנת תרנ"ו (1896), ומשנת תרפ"ו (1926) קבע את דירתו בירושלים. כדרכם של לא מעטים מחכמי המזרח, לא ביקש לעשות את התורה קרדום לחפור בה והתפרנס ממסחר – עד ששוכנע והסכים להיבחר לראשון לציון בשנת 1955. את נאום ההכתרה שלו נשא הרב נסים בבית הכנסת ישורון בירושלים,

2 הצבי (כה אלול תר"ן)
3 הרב י' מאיר, 'ביקור אצל ד"ר הרצל', א' ורדי (עורן), מלכי בציון, תל אביב תרצ"א, עמ' 162-163
4 על ההספד להרצל בבית כנסת ע"ש רבן יוחנן בן זכאי, ראו א' אלישר, לחיות עם יהודים, ירושלים תשמ"א, עמ' 615.

ובמסגרתו נתן ביטוי להשקפותיו בענייני המדינה והציונות:

...דורנו זה זכה לחזות בבניינה של ארץ ישראל, בקיבוץ הגלויות לתוכה, והרחבת יישובה ובפיתוחה... אותם החזיונות שחזו נביאי ישראל, נביאי האמת והצדק, ואשר לפי ההיסטוריה והנסיונות מן העמים האחרים היו צריכים להיראות, חלילה, כחזון שוא – החלו להתגשם בימינו ולעינינו בעזרת צור ישראל וגואלו.

הרב עובדיה הדאיה

הרב עובדיה הדאיה נחשב לאחד מבכירי חכמי ההלכה הספרדים המזרחים בישראל ולגדול שבהם בתחום הקבלה. נולד בחלב שבסוריה בשנת תר"ן (1890) ועלה ארצה עם הוריו בגיל חמש. למד במוסדות התורניים של היישוב הישן הספרדי בירושלים, ומגיל צעיר יחסית שילב עיסוק בתלמוד והלכה עם עיסוק בקבלה ותורת הנסתר. בשנת תרפ"ג (1923) נתמנה לסגל ההוראה של ישיבת פורת יוסף, ושם נתן שיעורים בתלמוד ובהלכה; בו בזמן היה פעיל בישיבת עוז והדר המסונפת לפורת יוסף, ששם עסקו בקבלה והתפללו על פי 'כוונות האר"י'. בשנת תרצ"ט (1939) נבחר הרב הדאיה למשרת הרב הספרדי הראשי של פתח תקווה, וכיהן בה עד לשנת תשי"א (1951) – עת חזר לירושלים כחבר בית הדין הרבני הגדול בירושלים וכחבר מועצת הרבנות הראשית. בתפקידים אלו כיהן עד לפטירתו בשנת תשכ"ט (1969).

בשנת תשי"ח פרסם את הכרך החמישי של שו"ת 'ישכיל עבדי'. במבוא לכרך נכלל מסמך חשוב מבחינתנו, שבפתיחתו הרב הדאיה מספר כי נתבקש 'לחוות דיעה בדבר הקמת המדינה בלכתחילה, והגברת העלייה, אם יש לה איזה יסוד בתורת הקבלה'.⁵

הרב פותח את תשובתו בתימצות התפיסה הדתית החרדית האנטי-ציונית, המבוססת על 'שלוש השבועות', הנזכרות במדרש המובא בבבלי, כתובות קיא ע"א, ולפיהן אסור ליהודים לעלות כחומה, למרוד באומות ולדחוק את הקץ. אולם הוא שולל גישה זאת מכמה טעמים: ראשית, מכיוון שמשמע ממנה שמדינת ישראל קמה בניגוד לרצונו של האל.

5 הרב ע' הדאיה, שו"ת ישכיל עבדי, ה, ירושלים תשי"ח [להלן: הדאיה], עמ' 4. הכרך הקודם של שו"ת ישכיל עבדי ראה אור לפני מלחמת השחרור.

לדעתו, עמדת השוללים נוגדת את התפיסה היהודית המסורתית המאמינה כי העולם וכל אשר בו הם פועלו של האל, ובפרט סותרת עמדתם את האמור במדרש לגבי המציאות הפוליטית האנושית: 'הראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ומנהיגיו'.⁶ על יסוד ההנחה הבסיסית כי המתרחש בעולם מקורו ברצון האל, קל וחומר באשר להנהגה הפוליטית היהודית, קובע הרב הדאיה:

בוודאי דגם הקמת מדינת ישראל ומנהיגיה, הכל הראה הקב"ה לאדם הראשון ו[משמעות הדבר היא ש]משמיא אוקמוה [משמים הקימוה = את המדינה ומנהיגיה]. ואין להרהר אחר מידותיו יתברך ויתעלה... ואיני יודע מה להם כי יזעקו, אחרי כי כך גזרה חוכמתו יתברך, כאמור כי אפילו ממונה על סדרי השקיה, משמים הקימוהו. [בבלי, בבא בתרא צא ע"ב] וכל שכן מדינה שלימה עם שרים ורזנים!

הרב הדאיה מתפלמס כאן עם הטענה החרדית שלפיה מדינת ישראל היא מעשה ידי הסטרא-אחרא, היינו, הצד האפל של ההוויה, המנוגד לקדושה. הוא טוען שהמאמין באל אחד ובהשגחתו, חייב להאמין שהמתרחש בעולם עולה בקנה אחד עם רצון האל; וכך הדבר גם באשר לתחום הפוליטי. בהתאמה, חייבים שלומי אמוני ישראל להסכים שתקומת מדינת ישראל – 'מדינה שלימה עם שרים ורזנים' – היא ביטוי לרצון האל. שנית, הרב הדאיה שולל את גישת החרדים הקובעת שדברי התלמוד על אודות שלוש השבועות תקפים בהווה. כדי לסתור את דעת החרדים בעניין זה נעזר הרב בשליטתו המלאה במקורות הקבלה, וכך הוא כותב: אם נתבונן קצת בספרי הראשונים שקדמונו נמצא כי בזמנינו זה, שהוא בבחינת עקבתא דמשיחא, אין מקום לכל השבועות הללו. והא לך דברי הקדוש מהרח"ו ז"ל [מורינו הרב רבי חיים ויטאל זכרונו לברכה] בהקדמתו הנפלאה בספר 'עץ חיים':

'השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו' – פירוש הדברים, כי הנה הייתה שבועה גדולה לאלוהים, שלא יעוררו את הגאולה עד שאותה האהבה תהיה בחפץ ורצון טוב וכו'. וכבר אמרו רז"ל כי זמן השבועה היא עד אלף שנים [לאחר החורבן].

הרב חיים יוסף דוד אזולאי נודע בבקיאותו הן בקבלה והן בהלכה. הרב הדאיה כותב שהחיד"א קיבל את

קביעת הרב ויטאל, שלפיה תוקף שלוש השבועות הוא למשך אלף שנים ולא יותר. החיד"א הסביר עוד כי יש הבדל עמוק בין אותן אלף שנים לבין התקופה שלאחריהן. בתקופה הראשונה לא היה הקב"ה מביא את המשיח, אלא אם כן חזרו כל ישראל כולם בתשובה; ואילו לאחר מכן, אפילו אם עשו תשובה רק ראשי קהילה אחת או (בני) קהילה אחת, בזכותה נתקבץ כל הגולה.⁷ אם כך – כותב הרב הדאיה – 'הרי לך דבזמנינו זה, שהוא אחרי אלף הראשון של החורבן, ואפילו אין רק בית כנסת אחת חוזרת בתשובה, יש בה היכולת להחיש הגאולה.

הקביעה שדי בתשובה של מיעוט קטן כדי להחיש את הגאולה, היא מצע נוח לרב הדאיה להבעת עמדתו. החיד"א הסביר שלפי האר"י, הכוחות הרוחניים השליליים שמנעו משך ההיסטוריה האנושית את מימוש הגאולה הותשו בזכות הסבל והרדיפות שבהם נתנסה עם ישראל. תשישות זאת היא המאפשרת לפעולות של קהילה אחת, או אפילו של אדם פשוט, לעורר תגובות א-לוהיות חיוביות יותר משיכלו חכמים ואנשי מעלה לעורר בעבר. בו בזמן הכוחות השליליים הללו חשים כי סופם קרב, והדבר מעורר אותם למאבק אחרון... יוצא שמסקנתו של הרב הדאיה עומדת בניגוד גמור לדעות החרדיות המניחות כי התגברות החילוניות מוכיחה שאין זמננו זמן הגאולה; אדרבה, התגברות זאת היא עצמה ראייה להיותנו עומדים על סף העידן המשיחי ממש. ואלו דבריו:

יוצא מכל זה, כי חס וחלילה להגיד על אלה שהשתדלו נמרצות עם מלכי העולם להקמת המדינה וכן אותם המטפלים בהגברת העלייה, כאילו חס וחלילה עושים נגד השבועות הנ"ל... ואדרבה, בימינו אלה מצווה עלינו לעשות כל מיני השתדלויות להחשת הגאולה ולהגברת העלייה, בבחינת 'בונה ירושלים' נדחי ישראל יקבץ [צ"ל: יכנס. תהלים קמז ב], היינו גאולת הארץ וגאולת עם ישראל לארצו ולנחלתו.

מנהיגי התנועה הציונית, שפעלו למען הקמת המדינה והגברת העלייה, קיימו אפוא מצווה גדולה העולה בקנה אחד עם המתבקש מתורת הקבלה – ופועלם הוא מימוש פעילות אלוהית בזירה האנושית: 'בונה ירושלים' ה".

הצלחת המפעל הציוני התאפשרה בעיקר על ידי עולם התורה (הלא ציוני, ברובו) המשגשג בארץ ישראל בהווה. הרב הדאיה מוסיף ומצביע על יסוד נוסף המעצים את זכותם של החיים בארץ: 'אין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין תפילה כתפילת ארץ ישראל. וטובה תפילה אחת בארץ ישראל מכל אלפי שעות בחו"ל. כי כאן בארץ ישראל, ארץ ישראל התחנתונה מכוונת כנגד ארץ ישראל העליונה, וכאן שער השמים'.

ועל כן כל יהודי – תיכף שנכנס לארץ ישראל, אותו השורש של נשמתו השקוע בארץ ישראל מתעורר... ועל ידי אותו הזכות שזכה האדם הזה לברר את ניצוץ נשמתו שהיה שקוע בתוך הדומם, זוכה לעולם הבא. נמצא, כי כל מה שהעלייה הולכת ומתגברת, הולכת ומתקרבת הגאולה, על ידי אותם התיקונים של שורש נשמת עם ישראל הבא לארץ ישראל.⁸

יש לשים לב לכך שקביעה זאת תקיפה בלא תלות במידת דתיותם של אותם אנשים העולים ארצה וחיים בה. ואומנם, הרב הדאיה קושר לדברים אלו היגד של המקובל רבי אברהם אזולאי בן המאה השבע עשרה, שקבע כי 'כל הדר בארץ ישראל נקרא צדיק, הגם שאינו צדיק כפי הנראה לעינינו, כי אם לא היה צדיק הייתה הארץ מקיאה אותו... וכיוון שהארץ אינה מקיאה אותו, בהכרח שהוא נקרא צדיק, ואפילו שהוא בחזקת רשע [על פי מעשיו הגלויים לעינינו].⁹ היוצא מכך הוא –

דעצם המצווה של העלייה לארץ ישראל לשם חיבת ארץ ישראל, הרי על ידי כוונה זו, זוכה לברר בהליכתו אפילו רק ארבע אמות, להעלות את חלקי ניצוצותיו הטמונים באדמת ארץ ישראל, ותיקון זה עצמו יש בו כדי לכפר עליו להיות לו חלק לעולם הבא. ובפרט, לפי מה ששמעתי מעט"ר אאמו"ר זצוק"ל [=מעטרת ראשי, אדוני אבי ומורי, זכר צדיק וקדוש לברכה], כי כל העולים עתה לארץ ישראל לשם חיבת ארץ ישראל, הרי בזה מתקנים עוון המרגלים שהוציאו דיבה על ארץ ישראל; והרי תיקון זה עצמו של עוון המרגלים יש בו כדי שלא תקיא אותם הארץ, ולהתייחס ביחס צדיק.

מסקנת הרב עובדיה הדאיה מתייחסת במפורש לערכם

8 הדאיה, עמ' 6

9 את דברי הרב אזולאי מצטט מחברנו מתוך הרב א' אזולאי, חסד לאברהם, חלק 'על הנהרות', מעיון ג, נהר יב. הרב אזולאי נולד בפאס בשנת 1570, עלה ארצה בשנת 1615, וחיו בחברון עד לפטירתו בשנת 1644.

7 דברי החיד"א מצוטטים מחיבורו – שם הגדולים, מערכת א, אות ריט. החיד"א עצמו מסתמך על פייסקא מתוך 'זוהר חדש'.

של יהודים חילונים אלו בעיני האל, והוא כותב: ולכן, עם שאנו רואים בחוש לכמה מהמתפרצים והפושעים בארץ ישראל, הרי מצוה זו של חיבת הארץ, וריבוי הישוב שמתרבה על ידם, בהחייאת השממה, וריבוי הבניינים... הרי מצוה זו כדאה להגן עליהם להיות להם שארית בארץ... ובפרט, כאשר הולכים למלחמה נגד האוייב להגן על הארץ ועל יושביה, הרי אין לך מצוה יותר גדולה מזו, ויש בה כדי להכריע את הכף לטובה. וזה תלוי בשיקול אל דעות, שלפעמים מצוה אחת מכריעה נגד כמה אלפי עבירות. ולכן, כל שאנו רואים שהארץ לא הקיאה את אלה המוחזקים לעינינו כרשעים, עלינו לומר כי בודאי שיש להם איזה מצוות גדולות ששקולים נגד כמה אלפי עבירות, שיש בהם כדי להכריע את הכף לזכותם. וזה תלוי בשיקול אל דעות, ואנחנו לא נדע.

הרב עמרם אבורביע

הרב עמרם אבורביע היה צעיר בשנתיים מן הרב עובדיה הדאיה; מוצאו מפאתי מערב. הוא נולד בטוואן שבמרוקו בשנת תרנ"ב (1892), ובהיותו בגיל 14 עלה ארצה עם סבו, הרב יוסף אבורביע, ולמד במוסדות תורניים של העדה המערבית בירושלים. משך שנים רבות התפרנס ממסחר. בהמשך נתקבל לסגל ישיבת פורת יוסף ואחר כך לימד בישיבת שערי ציון שייסד הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל. הוא כיהן גם כדיין בבית הדין של העדה המערבית בירושלים עד לשנת תשי"א, ובאותה שנה נתמנה לרבה של פתח תקווה, במקום הרב הדאיה שנתמנה אז לחבר בבית הדין הרבני הגדול. במשרה זאת שירת עד לפטירתו בטבת תשכ"ז (דצמבר 1966).

בדרשה שנשא ביום העצמאות תשכ"ה, שנתיים לפני פטירתו, סיפר הרב אבורביע את סיפור הקשר בין עם ישראל לארצו, מן התנ"ך דרך הציונות המדינית ועד ליום העצמאות:

ארץ ישראל נְתַנָּה א-לוהי ישראל בברית עולם לעם ישראל, ככתוב בתורת ישראל... ארץ ישראל היא מולדתנו, שאלהינו קשורים בעבותות כל ינותקו שיסודם מראש אומתנו אברהם אבינו, ובה התנחלנו ובנינו בה בית נאמן. וגם כאשר גלינו מארצנו שמה נקרא עלינו 'ארץ ישראל', בתוקף הזכות הנצחית של ההשגחה העליונה וייעודה. ועם ההצהרה הידועה

הצהרת בלפור, קיבלה זכות זו הנצחית את אישורה מפי חסידי אומות העולם. וכה היה דברו של המלך ג'ורג' החמישי אל ד"ר ויצמן: 'מובטח בתורת ישראל שעם ישראל עתיד לשוב לארץ ישראל. אני תקוה שמעשה עליון זה יתגשם על ידי מלכותי... ובעבור 'שלושים לכוח'¹⁰ מהצהרה זו, ירשנו את הארץ בדמים, תרתי משמע. וזה לנו שבע עשרה שנה שאנו חוגגים בהוד ותפארת יום העצמאות של מדינת ישראל, והוקבע ליום תפלה והודיה על הנס הגלוי שנעשה לנו בתקופה כה מזהירה ומאירה.¹¹

דברים אלו עולים בקנה אחד עם דגשים המצויים בדרשה ליום העצמאות שנשא הרב אבורביע כמה שנים קודם לכן, בשנות החמישים או בראשית שנות השישים. בפתח הדרשה אמר הרב אבורביע את הדברים האלה:

דוד המלך צפה ברוח הקודש על יום חג העצמאות, ועליו אמר הפסוק הזה: 'זה היום וכו' [תהלים קיח, כד], שהתכוון במלים האלה על הפסוק הכתוב בתורה: 'היום הזה נהיית לעם' [דברים כז, ט]. ומצווה אותנו לגיל ולשמוח בו. שזו היא מחובתנו להודות ולשבח לה' שזיכנו לראות במו עינינו חסדים גדולים שהפליא לעשות לעמו ולארצו: תכנון המדינה וביסוסה, ומימוש חזון התקוה שפעם בלב כל יהודי בכל שנות חייו ובכל תקופות נסיונותיו [הדגשה שלי, צ"ז].

דברים אלו ראויים לעיון. אם דוד המלך צפה ברוח הקודש את יום העצמאות, משמע שעצמאות ישראל בתש"ח לא היה אירוע היסטורי מותנה, אלא יום שנועד לגדולה ולקדושה מקדמת דנא ומתגלה כאותו אירוע שאליו התייחס ה'הלל' מראשיתו.

הרב אליהו פרדס

הרב אליהו פרדס היה צעיר בשנה מהרב אבורביע: הוא נולד בירושלים בשנת תרנ"ג (1893). חינוכו היה בבתי המדרש הספרדיים בירושלים, אולם בשונה מן החכמים שבהם עסקו עד כה, הוא רכש גם השכלה

10 במשנה, אבות ה, כא, מאפיין רבי יהודה בין תימא גילים שונים של האדם; על גיל שלושים הוא אומר 'בן שלושים לכוה'. מחברנו משתמש בביטוי זה כאן כדי להתייחס למה שאירע שלושים שנה לאחר הצהרת בלפור, היינו, הקמת מדינת ישראל. יש לזכור שעל פי הלוח העברי ניתנה הצהרת בלפור בשנת תרע"ח, שלושים שנה לפני תש"ח.

11 הרב ע' אבורביע, נתיבי עם, ב, ירושלים תשכ"ו, עמ' שיח

זו הוראה לעתיד גם כן, ובעיקר לימינו אנו: כיבוש ארץ ישראל מיד הכובשים הזרים צריכה להיות בדרך הטבע, בדרכי משא ומתן, וגם בדרך של מלחמה. אך כל הדרכים האלה מלווים שרשרת של ניסים גלויים ונסתרים, שבלעדם לא היינו יכולים להצליח להדביר את האויבים מארצנו הקדושה ולעמוד עמידה איתנה נגד כל מיליוני האויבים הסובבים אותנו מעל כנף.

יש לשים לב שהרב פרדס הוא הראשון מהרבנים שראינו, המתייחס לדרך של משא ומתן; כל השאר הניחו כמובן מאליהם שאין מנוס מדרך המלחמה. ואפשר שעוצמת מודעותו לייסורים הכרוכים במלחמות ישראל היא התורמת להכרה בערך של משא ומתן.

שני עברי הגשר, ערכו מרדכי בר און, צבי צמרת, יד בן צבי, תשס"ו, עמ' 320-342. הומלץ ע"י ר' יהודה כהן.

שהחינו

הרב חיים טשרנוביץ (רב צעיר)

כל אחד מישראל מברך ברכת שהחינו על הגאולה של מלכות ישראל ועל הגבורות, התשועות והמלחמות שנעשו בימינו בזמן הזה.

מה טיבה של ברכה זו ומה פירושה?

...עם ישראל נכנס לתקופה חדשה בהיסטוריה שלו. לא של תקופת מעבר מגלות לגלות, ממדינה למדינה, ואף לא קפיצה מתרבות לתרבות, אלא תקופה של התחדשות ימי הנעורים, של חדש ימינו כקדם, כמעט כבריאה חדשה, מין גלגול שני. אנו חוזרים לחיי תקופת בית ראשון או תקופת בית שני. בוודאי יהיו בינינו מי שידרשו להעביר קו על חיי הגלות של אלפיים שנה ולהתחיל למנות תקופות ומזלות ישר מימי הבית. ובלי ספק עורק החיים ידרוש את תפקידו בחזקה לשנות את דרכנו ולקבל עלינו ערכי חיים חדשים אחרים. כדי "להגיע לזמן הזה". כבר נכנסנו במזל מלחמה ובמערבולת של האומות המאוחדות תיכף כשיצאנו לאוויר העולם, טרם הספקנו כמעט להוציא את ראשנו כילוד. בוודאי נהיה נדחים בזרוע לרשות הרבים למרות שאיפתנו להתכנס ברשות היחיד ובד' אמות שלנו. השקפות ושאיפות שהיו זרות לרוחנו זה אלפיים שנה חוזרות וניעורות אצלנו. אנו חוזרים לימי יהושע, גדעון, יפתח ושמשון. אנו נלחמים לא מלחמתה של תורה, ולא על ידי בעלי תריסין בהלכה

כללית: הוא למד בבית המדרש לרבנים ולמורים של חברת 'עזרה' בירושלים, ולימים נרשם כתלמיד המחזור הראשון של האוניברסיטה העברית, למד מקרא ותלמוד וקיבל תעודת הוראה. בשנות המנדט העדיף לפעול בתחום החינוך מאשר לכהן כרב, אולם בשנת תשי"ג (1953) הסכים להתמנות לרבה של רמת-גן, ובשנת תשכ"א (1961) נתמנה לרבה הספרדי של ירושלים, תפקיד שכהן בו עד לפטירתו בתשל"ב (1972).

בדברים על אודות 'זכותנו על ארץ ישראל' שנכתבו ככל הנראה בשנים שלפני מלחמת ששת הימים, מתחיל הרב פרדס את סיפורו מהבטחת הארץ לאברהם ומברית בין הבתרים. אולם בשונה מן הרב אבורביע, אין הוא מבליע את יסודות המאבק והסבל שנכרכו ביחסי עם ישראל וארץ ישראל. אדרבה, הוא מדגיש כי 'למרות כל ההבטחות לתת את הארץ לעם ישראל, אמרו חז"ל: "ארץ ישראל אינה נקנית אלא בייסורין"...

המאפיינים הבסיסיים של תקופתנו אינם הניסים, אלא הייסורים. הבזקי הניסים המתרחשים לעתים הם בבחינת זריקת עידוד, המעניקה לעם יכולת פסיכולוגית להתמיד במאבקו על הארץ ולהתמודד עם ייסוריו. מתבקשת השאלה: מדוע אין מנוס מייסורים אלו? מדוע אין הכול יכול להתנהל על דרך הנס? הרב פרדס מסביר שהמקרה הפרדיגמטי לעניין זה הוא יציאת מצרים, גם שם אירע גילוי שכינה שתכליתו דומה: גילוי שכינה מעין זה היה בהתגלות הקב"ה אל משה 'בלבת אש מתוך הסנה' (שמות ג.ב). הסנה הוא סמל לייסורים, אך 'הסנה איננו אָקָל'. הייסורים נמשכים זמן רב ואינם כלים, ואז בא הציווי אל משה 'ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים' (שם י). זה גילוי הנס בתוך הייסורים... למרות שכל שליחותו של משה ויציאת ישראל ממצרים הייתה בלי ספק בדרך נס, עם כל זאת הנס היה מלווה בדרך של טבע, על ידי שליחת משה רבנו עליו השלום אל פרעה לשכנעו, כביכול, שיסכים לשלוח את ישראל.

פעולתו של משה כרוכה בהיבט טבעי, שכן אין הוא מניף את ידו ומוציא את כל העם ממצרים על מרבד קסמים, אלא פונה לפרעה ומנסה לשכנעו שיתיר לעם לצאת מארצו. לתקדים זה, לדברי הרב פרדס, משמעויות הנוגעות להווה:

התפקיד הגדול של דור התחייה שזכה לגאולה והגיע "לזמן הזה" יהיה לקשר את הזמן הזה עם קיום הדורות של העבר, שלא יתחיל מ"בראשית" ושלא ישליך את העבר אחרי גוו. אם יהיה כקטן שנולד, יהיה קטן בגויים. אומה קטנה בת שניים שלושה מיליונים נפש היושבת על שטח של אלפי קילומטרים אחדים, מה כוחה כי תייחל לגדולות ומה גבורתה כי תתחשב בין הגוים? אולם אם עם ישראל יבוא אל העמים בסבל הירושה שלו, מסובל באוצרות הרוחניים שלו שאסף בחופניו במשך הדורות, אם יבוא אל העמים בכוח הרוחני שבו, בכוח שר האומה, אז אחריתו ישגה מאד ויקויים בנו "חדש ימינו כקדם!"

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

ביצרון, אייר תש"ח, שנה ט, חוברת ז 103, עמ' 168-170

השותפות בין האדם לבין הקדוש ברוך הוא

הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק

בארבע הברכות של ברכת המזון אנו מודים להקדוש ברוך הוא על המזון, הארץ, בניין ירושלים לעתיד לבוא, וברכת הודאה. נוסף להן אנו מזכירים יציאת מצרים, מתן תורה וברית מילה. ואם מברכים ברבים – נוספים לה דיני זימון. לעומת כל אלה אחרי אכילה משבעת המינים (כולל מזונות ויין) שבהם נשתבחה ארץ ישראל (ארץ חֶטֶה וְשֵׁעֶרָה וגפן ותאנה וְרִמּוֹן ארץ זית שמן ודבש – דברים ח, ח) נאמרת ברכה קצרה, ברכה מעין שלוש. אומנם מזכירים את הארץ ואת ירושלים, אבל בקיצור. ובנוסף שלנו אין זכר לברית מילה ולמתן תורה¹, ואין דיני זימון. הנימוק ההלכתי להבדלים אלה בין ברכת המזון אחרי אכילת לחם ובין הברכה לאחר אכילת פירות הארץ מפורש ברמב"ם (הל' ברכות פ"ח ה"ב) ובשולחן ערוך (או"ח סי' רט ס"ג): "ואכלת ושבעת וברכת" (דברים ח, י) מתייחס ללחם בלבד ולא למזון אחר.²

הבדל זה מכיל מסר רעיוני. ביצירת פרי, תרומת האדם היא מינימלית. הפרי נוצר כולו בדרך הטבע:

1 אומנם במחזור ויטרי הל' פסח, סי' נט, כתוב: "צריך להזכיר בה ברית ותורה", עיין עוד בערך "ברכה מעין שלש", אנציקלופדיה תלמודית כרך ד, עמ' רעו.

2 הרבה ראשונים חולקים על שיטה זאת הם סוברים שברכה מעין שלוש היא מדאורייתא.

ומדרש, כפי שהיינו רגילים מדור דור, אלא מלחמה ממש, בחרב ובקשת, כפשוטו לא כתרגומו "בצלותי ובעותי", ושינוי ערכין זה בא כמעט בין לילה. כשאנו שומעים על גבורת גיבורי ישראל הנלחמים כאריות בחירוף נפש, מעטים כנגד רבים, כמעט בידיים ריקות, ממש כבימי המכבים, אנו שואלים את עצמנו, "אלה מי גידלו?" מאין לנו בני ישראל, המקובלים לפחדנים ומוגי לב, ושפחדנות ישראל כבר נעשתה לפתגם, כל הגבורות והנפלאות הללו? כלום היה הכוח הזה, כוח הגבורה, בהעלם ובהסתר אצלנו זה אלפיים שנה, שעכשיו נתגלה, או שנולד בנו כוח חדש, שלא היה לעולמים, שהורתו ולידתו בטריבלינקא ומיידאניק, ושהסיסמה שלו היא: אין גיבור כמתיאש, להיות או לחדול? ושמה היא הגבורה של חבלי משיח, דחיקת הקץ בזרוע, לבטל את השבועה "אל תעלו בחומה" ולנתק את השלשלאות של ברזל מידי המשיח?

כל אחד מישראל, – המברך ברכת שהחיינו, שהגיענו לזמן הזה, צריך לשאול את עצמו, אם אנו יכולים לומר גם וקיימנו? כלומר, אם יהיה קיום גם עם העבר? מה תהיה צורת בניינו של הבית השלישי? מה יהיה ההמשך שלו עם העבר ומה יהיה הקשר שלו עם הגולה? אם צורת הבית בהיבנותו לא יהא לו דמיון לא לבית ראשון ולא לבית שני ומכל שכן לא למקלטי לילה שהיו לנו בגולה, אלא פנים חדשות יבואו לכאן, יינתק לגמרי הקשר בין היהדות הארצית ובין יהדות הגולה, שבוודאי תהיה בת קיימא כמה וכמה דורות ושעל פי מהותה וטבעה תהיה מוכרחה להיות המשך מן העבר של זמן הבית לרבות תקופות הגולה. אפשר שיוולדו בהכרח שני מיני יהדות, אחת גלותית, מסורתית דתית, ואחת לאומית מדינית, שלא תקרבנה זו אל זו, ומכל שכן שלא תהיינה להן השפעה מזו על זו, הגולה תהיה מעין היהדות האלכסנדרונית בימי בית שני, והיהדות הארץ-ישראלית – מי יודע איזה פרצוף פנים תקבל בהמשך הזמן?

בית ראשון העמיד נביאים שלימדו אותנו את מוסר החיים, בית שני העמיד חכמים וסופרים שלימדו אותנו את חוקי החיים, מה יבוא ללמדנו הבית השלישי? הבית השלישי צריך להעמיד מחוקקים ואנשי מדינה שילמדונו את החוקים המוסריים של הנהגת המדינה הישראלית, שילמדונו את דרך חיי המדינה על היסודות של התרבות הלאומית. הבית השלישי יהיה אם כן הסינטז בין הראשון והשני.

ישועה ועזרה - בהיסטוריה

הדגם ההיסטורי המושלם לישועה הוא יציאת מצרים. לא מלאך ולא אדם עזר להקב"ה בליל שימורים פלאי זה: "...אני ולא מלאך; ... אני ולא שרף;... אני ולא שליח; אני ה', אני הוא ולא אחר" (הגדה של פסח). תמוה הדבר שביציאת מצרים לא משה ולא בני ישראל שרו שירה להודות על הנס הגדול שראו וחוו. רק אחרי שבעה ימים, אחרי קריעת ים סוף, שרו משה ובני ישראל שירת הים. מדוע המתינו משה ובני ישראל שבוע ימים כדי לשיר שירה?

כאן עולה ההבדל היסודי בין יציאת מצרים לבין קריעת ים סוף. יציאת מצרים היא ישועה גמורה. לא היה צורך בעזרה מצד האדם, והקדוש ברוך הוא גם לא רצה עזרה כזאת: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" (שמות יב, כב). בני ישראל נשארו בבתיהם, אכלו מקורבן הפסח, הסתכלו איך מתפתחים הדברים. על ישועה כזאת יש שירה קלושה.

לעומת זאת בקריעת ים סוף הציע הבורא לעם ישראל תפקיד בגאולה. הוא ביקש מהם קפיצה מתוך אמונה, לקפוץ לתוך הים לפני שייבקע.³ המים הקרים, הפחד מפני טביעה, הם "תרומה" לנס קריעת ים סוף. בזה נעשו בני ישראל שותפים להקב"ה, ולכן אחרי הנס שרו משה ובני ישראל, הודו לה'.

הר סיני והר המורה

ההבדל בין ישועה לעזרה מסביר עניין הלכתי-היסטורי נוסף. הר המורה, הוא הר הבית, נשאר בקדושתו אף על פי שבית המקדש חרב ולכן אסור להיכנס בטומאה להר הבית גם בזמן הזה. לעומת זאת הר סיני, שעליו נתן ה' את התורה, אין בו שום קדושה ואין איסור לעלות עליו, כמו שנאמר: "בְּמִשְׁךָ הִלַּלְתָּ הַמָּה יַעֲלֶה בְהָרִי" (שמות יט, יג). סיבת ההבדל בין שני ההרים נעוצה בכך, שבני ישראל לא השתתפו בנתינת התורה. לפי דעה אחת הם אפילו ישנו בליל שבועות, ומשה

מנץ מאליו, מתפתח ומבשיל מאליו, ואפילו נושר מן העץ מאליו. צריך רק לקטוף ולאכול את הפרי. הקב"ה מגיש לאדם את הפרי שלם ומוכן. מבחינה רעיונית אין הבדל בין המן שירד במדבר לבין הפרי הבא מן העץ; הנס הוא אותו נס.

לעומת זאת לפני אכילת לחם יש לזרוע, לקצור, לדוש, לברור, לטחון, לרקד, ללוש ולאפות, וכדברי חז"ל: "כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול: חרש, זורע, וקצר, ועימר, ודש, זורה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל..." (ברכות נח ע"ב). מכיוון שעבודת האדם הכרחית להכנת הלחם הוא אכן שותף להקב"ה בעשייתו.

ישועה ועזרה

ההבדל הרעיוני בין הפרי ללחם מקביל לשני סוגים של התערבות ממרום: ישועה ועזרה. בישועה אין לאדם תפקיד כלשהו, הקב"ה לבדו פועל. לעומת זאת בעזרה, האדם הוא הפועל, הוא הנוקט את היזמה, והקב"ה מסיים ומצליח את פעולתו; ריבוננו של עולם נעשה שותפו של האדם. בהתאמה, יכול אדם לבקש עזרה מזולתו, אבל לא ישועה. ישועה היא ביטוי של התערבות גמורה וכוללת, והיא שמורה להקב"ה לבדו. ישועת ה' כהרף עין. יצירת הפרי היא כעין נס של ישועה, שכן הפרי גדל ללא השתתפות האדם ביצירתו; ואילו באפיית הפת קיימת עזרה: גידול החיטים הוא פעולת הקב"ה, רק פעולת האדם הופכת את החיטים ללחם. וכך כתוב בתהילים (קכז, א): "שיר המעלות לשלמה, אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו, אם ה' לא יִשְׁמֹר עִיר שְׁוֹא שְׁקֵד שוֹמֵר". בלי בונה ובלי שומר לא ייעשה דבר, אך נחוצה עזרת ה'. השתתפותו במאמץ.

והנה הפרדוקס: היה מקום לחשוב שיותר יש להודות לה' על הישועה מאשר על העזרה, להודות יותר על יצירת הפרי מאשר על העזרה בהכנת הלחם. והנה אדרבה: ככל שהאדם משתתף יותר ביצירת האוכל ובהכנתו, הוא מחוייב להודות יותר להקב"ה, לומר את הברכה הארוכה והמשוכללת. אנחנו מודים להקב"ה יותר על העזרה, על הזכות שהוא יתברך העניק לנו להיות שותפיו.

3 עיין בסוטה דף לו ע"ב: "דתניא, היה ר' מאיר אומר: כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחילה לים זה אומר אני יורד תחילה לים, קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה..." וכן שם לו ע"א: "אמר לו רבי יהודה... אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים זה אומר אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה".

עקיבא, וכפי שנמצא במדרש תנחומא (בובר), פרשת תזריע, סימן ז:

שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא איזה מעשים נאים, של הקב"ה או של בשר ודם? אמר לו: של בשר ודם נאים, אמר לו טורנוסרופוס הרשע: למה אתם מולים? אמר לו: אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקב"ה; אמר לו טורנוסרופוס: הואיל הוא חפץ במילה, למה אינו יוצא מהול ממעי אמו? אמר לו ר' עקיבא: ולמה שוררו יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו? ולמה אינו יוצא מהול? לפי שלא נתן הקב"ה לישראל את המצוות אלא כדי לצרף בהן.

אם אדם רוצה להשיג קדושה, עליו למול את עצמו. "בדמיון חיי" (יחזקאל טז, ו): רק באמצעות דם של הקרבה עצמית יכול האדם לחיות בקדושה. ללא עבודה וייסורים אין קדושה. עזרה מהקב"ה תבוא רק אחרי שהאדם יצפה לה בנגועים. ה' מבקש את גורם ההקרבה גם במעשה הציפייה, ואינו עונה לאדם מיד. בנתינת הלוחות השניים בהר סיני, עלה משה על ההר בראש חודש אלול, וארבעים יום ביקש מה' לסלוח לכלל ישראל. בתקופה זאת היו למשה ספיקות רבים – "אולי אכפרה בעד חטאתכם" (שמות לב, ל). הוא דאג פן לא יצליח להפוך את הגזירה הרעה של "וְאֶכְלְמֶם" (שמות לב, י), "אמחננו מספרי" (שמות לב, לג). הוא חשש פן מאמציו לרצות את ה' ומאבקו להציל את העם יהיו לבטלה. לבסוף, לאחר ארבעים ימים, ביום הכיפורים, התגלה ה'. המאמצים של משה קידשו אותו ואת יום הכיפורים לדורות הבאים.

בית המקדש של דוד המלך

שלמה המלך בנה את בית המקדש הראשון ובכל זאת מזמור ל בתהילים מתחיל ב"מזמור שיר חנוכת הבית לדוד". והרי דוד המלך לא בנה את בית המקדש!

התשובה מופיעה במזמור קלב בתהילים:

שִׁיר הַמַּעֲלֹת זְכוֹר ה' לְדָוִד אֵת כָּל עֲצוֹתָיו:

אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לָהּ נְדָר לְאָבִיר יַעֲקֹב:

אִם אָבֹא בְּאֵהָל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עֲרֶשׂ יְצוּעֵי:

אִם אָתֶן שָׁנֹת לְעֵינַי לְעַפְעַפֵּי תְנוּמָה:

עַד אֲמַצֵּא מְקוֹם לָהּ מְשָׁכָנֹת לְאָבִיר יַעֲקֹב: (א-ה)

היה צריך להעיר אותם כדי לקבל את התורה.⁴ לא נדרש מהם לתרום מאומה לאירוע חשוב זה בתולדות עם ישראל. לפיכך, ואף על פי שהר סיני היה אתר גילוי השכינה הברור ביותר בתולדות האנושות, פקעה הקדושה ששרתה עליו.

לא כן הר המוריה. מאות שנים לפני השראת שכינה עליו בנה בו אברהם אבינו מזבח ועקד עליו את יצחק בנו. בכך נעשה אברהם שותף בהקדשת הר הבית, וכלשון התורה: "אשר יאמר היום בהר ה' יִצְאָה" (בראשית כב, יד). במקום שבו מעשה האדם תורם משהו לגילוי השכינה מתקיימת הקדושה לעולם ועד.⁵ תלותה של הקדושה באדם הוא רעיון מרכזי בהלכה. כך למשל, אם סופר לא כיוון בכתיבת שם הוי"ה בספר תורה לשם קדושת השם, אין קדושה לא בשם ולא בספר התורה. אין שום השפעה למסר הנשגב העולה מהכתוב בתורה – ללא כוונת הסופר בכתיבת השם, שהוא כותבו לתכלית קדושת הספר, ואפילו הביטוי המוחלט לאמונה, ה"שמע", אינו קדוש. מי מחיל קדושה על ספר תורה? האדם. איך חלה קדושה על קורבן לפי ההלכה? על ידי כך שהאדם הקדיש אותו. מי מקדש את המועדים על ידי קביעת החודש? ישראל.⁶ בין בקדושת חפצא, בין בקדושת הזמן, כמעט אין דבר שאין האדם משתתף פעיל בהחלת הקדושה עליו.

קדושה וקורבן

מפני מה דרוש מעשה אנוש ולא די במעשה ה' בלבד לשם חלות הקדושה? מפני שלקדושה יש רק מקור אחד בעולם – הקורבן. ללא קורבן לא יכולה להיות קדושה. קדושה נוצרת על ידי הקרבה עצמית, על ידי צער, סבל, ייסורים ויגיעה. אם אדם אינו עובר לילות ללא שינה, ללא מאבק, ללא תקווה, לא תחול קדושה. דבר זה בא לידי ביטוי בדו-שיח בין טורנוסרופוס ורבי

4 ראה פרקי דרבי אליעזר (היגר) – פרק מ: "ר' חנינא אומר בחודש השלישי היום כפול בלילה וישנו ישראל עד שתי שעות ביום ששינת יום העצרת עריבה והלילה קצרה, ויצא משה ובא למחנה ישראל והיה מעורר ישראל משנתם ואמר להם עימדו משנתכם שהרי א-להיכם מבקש ליתן לכם את התורה".

5 ראה מדרש זוטא – שיר השירים (בובר), פרשה ג, ד"ה [א] על משכבי: "אין קדושה אלא במקום שעקד אברהם את יצחק בנו. אחזתיו ולא ארפנו. זאת מנוחתי עדי עד" (תהלים קלב, ד).

6 ראה פסחים ק"ז ע"ב: שבת דקביעא וקיימא, בין בצלותא ובין בקידושא – "מקדש השבת", יומא טבא, דישראל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני – "מקדש ישראל והזמנים".

דוד המלך ביקש רשות לבנות את הבית לשמו של הקב"ה. ה' לא ענה לו מיד. דוד נאלץ להמתין לתשובה במשך תקופה לא מוגדרת. כפי שמשמע מפסוקים אלה, עברו עליו לילות ללא שינה בציפייה לתשובת ה'. לבסוף הגיע נתן הנביא עם הבשורה:

רק אתה לא תבנה הבית כי בנך היוצא מחלצך הוא יבנה הבית לשמי (דברי הימים ב ו, ט). ויהי עלי דבר ה' לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני (דברי הימים א כב, ח).

לכאורה היה ה' יכול להשיב לדוד בשלילה מיד עם בקשתו. מדוע המתין ה' זמן רב כל כך לפני שהשיב. התשובה לכך מצויה במסכת זבחים (כד ע"א): "כי קדיש דוד – רצפה עליונה קדיש... לעולם פשיטא ליה דעד ארעית דתהומא קדיש". אומנם שלמה המלך הקים את המיבנה, אבל דוד המלך הוא שהקדיש את המקום. שלמה בנה את בית המקדש ברוב טובה ובשלווה, אבל לא הוא החיל עליו את הקדושה. אביו של שלמה, דוד, החיל את הקדושה על המקום, – בזכות דאגותיו וספיקותיו. לאיש האחראי על הבנייה נועד תפקיד קטן בלבד. מהות הבית וקדושתו נקבעו על ידי דוד המלך וזה "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד".

ישראל ומדינת ישראל

הלילה אנחנו בערב יום השנה העשירי לייסודה של מדינת ישראל, וברצוני לעשות חשבון נפש. אפשר להשקיף על מדינת ישראל משתי נקודות מוצא. נקודת מבט אחת היא חיצונית, של רשות הרבים – פוליטית, כלכלית, פיננסית, כפי שרואים מחלקת המדינה של ארה"ב או משרד החוץ של אנגליה. אבל הלילה זה רגע רציני, ואני רוצה להתבונן במדינת ישראל במבט פנימי. על כך אמרו חז"ל במסכת ברכות (סב ע"ב): "לא ייכנס אדם להר הבית לא במקלו שבידו, ולא במנעלו שברגלו, ולא במעות הצרורים לו בסדינו, ובפונדתו מופשלת לאחוריו..." האם משתמע מן האיסור להכניס מעות להר הבית, שחז"ל לא ראו בעין יפה החזקת מעות? האם פירוש האיסור להיכנס במקלו הוא, שאין להחזיק מקל? הארנק והמקל מייצגים משענת חברתית וכלכלית. שניהם צרכים ברורים. עם זאת, כשנכנסים לבית המקדש יש לזנוח צרכים אלה. חייבים להשקיף על הסביבה ממבט של קדושה ולא באור הצרכים היום-יומיים.

אין ספק שהעובדה שמדינת ישראל קיימת היא נס, והוא לא הגיע בקלות. בעיצומו של ייסוד המדינה, בו בלילה, הופצה תל-אביב והיו נפגעים. בעשר השנים שמאז היחסים בין המדינה לבין יהדות הגולה הם כעין היחס שבין אם לבנה היחיד: מלא אהבה, חיל, פחד וחוסר ביטחון. חוסר ביטחון מפני שאי אפשר לדעת אם האוטובוס שנוסעים בו לא יותקף, אם ספינת דייג קטנה במפרץ עקבה לא תותקף. אם שילדיה משרתים על הגבול, לא רחוק מן הבית, אינה בטוחה שלא ייפגעו בידי צלף ערבי. "זכור ה' לדוד את כל ענותו" (תהלים קלב, א). יש יותר עינוי נפש מעינוי הגוף – הספק וחוסר הידיעה. למה זה ככה?

עלינו להתעלם מן הפונדה ומן המקל, מן הפוליטיקה. חשבונות מהסוג הריאלי טובים למגרשי כדורגל, אבל אין לעשותם בבית המדרש. בבית המדרש יש צורך בגישה אחרת. כשמשא קרב לסנה, נאמר לו: "...שֵׁל נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" (שמות ג, ה). אילו היה משה מביט בסנה במבט חילוני לא הייתה באה הגאולה ממצרים. לכן היה חייב להשיל את נעליו, היה עליו לנקוט בגישה אחרת במיפגש עם תופעת הסנה.

לשם מה נחוצים הייסורים המלווים את מדינת ישראל מאז הקמתה? התשובה היא שבמדינת ישראל יש קדושה, וקדושה אינה יכולה להתקיים מבלי שהאדם יהיה שותף להקב"ה. הדגם לשותפות כזאת הוא מצוות מילה, שהנביא התייחס אליה במלים "בדמייך חי". הדם והייסורים הם הערובה להמשך קיום מדינת ישראל. אנחנו חיים בתקופה של חוסר ודאות בהיסטוריה שלנו, ועצם חוסר הביטחון שלנו הוא סימן לכך שאכן ה' חפץ במדינת ישראל.

ההיסטוריה של עם ישראל מראשיתה מאופיינת בחוסר עקביות. ה' הבטיח בן לאברהם, ובכל זאת היה צריך לחכות שנים רבות עד שיצחק נולד, ולבסוף נצטווה להעלותו כקורבן. משה היה צריך לחכות על פסגת ההר ארבעים יום עד שה' התגלה אליו. מסכת הייסורים, הדאגות ואי-הודאות, הם בדיוק מה שה' רוצה מאיתנו.

החרדה של כל יהודי מעידה על כך שהארץ קדושה. אין לדמות את מדינת ישראל למעמד מתן תורה הראשון, שבתחילתו התנהל הכול למישרין, אבל לבסוף נשברו הלוחות. היא דומה יותר להר המוריה, אנחנו חייבים

לחכות להקב"ה. ההמתנה היא הסימן הטוב ביותר לכך ש"קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא" – שהקדושה המתייסדת עכשיו תמשיך להתקיים בעתיד. הייסורים שאנחנו סובלים עכשיו הם הסימן הטוב ביותר לכך.

מצוות יישוב הארץ

הקדושה הזאת, המתייסדת, קשורה קשר בל ינתק למצוות יישוב הארץ. ההצהרה שארץ ישראל תופסת מקום מרכזי בהלכה היא פשוטה כהצהרה שיש תרי"ג מצוות בתורה. אין שום אחיזה של ממש לאומרים, שליהודי דתי עדיף לגור בחוץ לארץ, כי הארץ מלאה כופרים. כל המתחמים הבלעדיים בגולה שיהודים הקימו, כגון ברוקלין או גייטסהד, אף אחד מהם לא קדוש יותר ממחנה לוייה, שהיה חלק ממחנה ישראל בימי נדודיהם במדבר ארבעים שנה, וזה היה המחנה שבו שכן משה. על אף קדושת המחנה התחנן משה, אדון הנביאים, "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג, כה). משה רבנו ידע, שקדושת מחנה הלוייה אינה משתווה לקדושת ארץ ישראל. כשם שמשה רבנו ביקש – כמוהו צריכים לעשות כל הצדיקים המוצהרים של זמננו, הממעייטים בחשיבות יישוב ארץ ישראל. על איזה בסיס אפשר להתחיל לעסוק בעיוני סרק הממעייטים בקדושת הארץ? ההלכה עצמה גזרה שכל הארצות שבחוצה לארץ טמאות בטומאה השווה לטומאת מת (טומאת ארץ העמים), ואפילו אויר ארץ העמים מטמא.

אינני מבין כיצד יכולים יהודים הגרים בחוצה לארץ למחות נגד קיום מדינת ישראל. אי אפשר לטעון להפרדתה של מצוות יישוב הארץ מקיום שלטון מדיני על ארץ ישראל. הרמב"ן הביא מקור שממנו נובעת מצוות יישוב ארץ ישראל "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה" (במדבר לג, נג). יש בו שני דינים: "וישבתם" – פירושו התיישבות (קולוניזציה); "והורשתם" – פירוש למשול, לשלוט. מצוות יישוב הארץ לא מחייבת התיישבות בלבד אלא היא מחייבת אף כיבוש הארץ ושלטון בה, לשמור על כוח פוליטי וריבונות על הארץ. שני הדינים של מצווה זו מתקיימים באמצעות מדינת ישראל.

אולם אפילו נתנער מן הפן הפוליטי של המצווה, ונטען שהיא כוללת רק התיישבות, בתקופה שלנו טענה כזאת היא אקדמית בלבד. ייתכן שבתקופת

הרמב"ן הייתה אפשרות ליישב את הארץ מבלי לכבוש אותה, אבל בתקופתנו, בלי כוח פוליטי אי אפשר ליישב את הארץ. האם נאצר במצרים היה מאפשר ליישוב הארץ על ידי יהודים? אם אין שולטים בארץ ישראל, אי אפשר ליישב אותה. ואם היום נטורי קרתא יכולים לגור בארץ ישראל כשהם מוחים על עצם קיום המדינה, הרי בלי קיום המדינה, לא היו יכולים לגור בארץ ישראל כלל. עלינו לחזור ולומר זאת, למרות ידיעתנו, שטיעונים הגיוניים הם לבטלה כלפי אדם או קבוצה הנוטים לעוות עובדות, הם לא יזחו מעיוותם.

הבדלה נסתרת - הבדלה גלויה

בברכת ההבדלה במוצאי שבת אנחנו מברכים "המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה". הפריטים הללו נבדלים זה מזה באופן יסודי. ההבדל בין אור לחושך גלוי לכל לעין. אפילו חיות מגיבות לגירוי של יום ולילה. עם שקיעת החמה, משתרר שקט. מזמור קד בתהילים, "ברכי נפשי", מתאר:

תִּשֶׁת חֲשֵׁךְ ויהי לילה בו תִּרְמַשׁ כל חַיְתוֹ יָעַר:

הכפירים שִׁאֲגִים לטרף ולבקש מאל אֶקְלָם:

תזרח השמש יֶאֱסֹפֶן ואל מְעוֹנְתָם יִרְבְּצוּן:

שונה לגמרי ההבדלה בין קודש לחול. העין אינה מבחינה בהבדל זה. יש צורך באינטואיציה מיוחדת, לראות בלב; אפשר להבחין בו רק באמצעות הרגש⁷. דוגמה מצוינת לתחושה הדרושה לשם הבחנה בקדושה מביא מדרש תנחומא (ורשא, פרשת וירא, סימן כג):

"וירא את המקום מרחוק": אמר ליה ליצחק, רואה אתה מה שאני רואה, אמר ליה, אני רואה הר נאה משובח וענן קשור עליו, אמר לנערו רואין אתם כלום, אמרו לו אין אנו רואין אלא מדברות, אמר להם "שבו לכם פה עם החמור", הואיל והחמור אינו רואה ואינכם רואין כמותו, עם הדומה לחמור, שבו לכם פה עם החמור, שאתם כמותו, ואני והנער נלכה עד כה.

המדרש ממחיש את ההבדלה בין קודש לבין חול. יצחק הבחין ביופי השמימי של ההר, בעוד אליעזר ושמעאל לא הבחינו בכך. מהי תגובת אברהם אבינו לאטימות זו? "שבו לכם פה עם החמור – עם הדומה לחמור!"

⁷ הבעיה הבסיסית של יהודי ארצות הברית היא אובדנה של הבחנה זאת, שהיא מעבר לחושים. יש אצלם טשטוש בין תחומי קודש וחול.

מצאנו בברכת ההבדלה את הברור ביותר – בין אור לחושך – ואת הנסתר ביותר – בין קודש לחול; איך נסווג את ההבדלה השלישית – בין ישראל לעמים? האם ה' רוצה שגם הבדלה זו תהיה נסתרת? האם על היהודי להתנהג כיהודי בביתו בלבד, להגיף את החלונות ולפרוש את הוילונות, ורק אז לחבוש כיפה וללמוד גמרא? או שמא רוצה ריבונו של עולם שההבדלה בין ישראל לעמים תדמה להבדלה בין אור לחושך, תהיה גלויה לכל? האם ההבדל בין יהודי לגוי צריך להיות עד כדי כך ברור, שגם אליעזר ושמעאל יוכלו להבחין ממבט ראשון ביניהם ללא חוש ההבחנה הרוחנית של אברהם או של יצחק?

שאלה זאת נוגעת הלכה למעשה. האם גם חיצוניותו של היהודי צריכה לזהות אותו, או שמא די בהנחת תפילין, לימוד גמרא, ותפילה שלוש פעמים ביום ואין צורך שהעולם החיצוני יבחין ביהדותו?

התשובה לכך עולה בבירור מדברי חז"ל בהגדה של פסח: "ויהי שם לגוי גדול" – מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. איך יכלו חז"ל לדרוש "מצויינים שם" מן הפסוק "ויהי שם לגוי גדול"? הם נסמכו על המלה "גוי", הנגזרת מן המילה "גִּיָּה"; שתיהן מאותו שורש אטימולוגי. כל אחד מישראל היה גוי, גוף לעצמו, פרצוף לעצמו: "כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה..." זו עובדה היסטורית מאז שהיא גם מסר: השוני של היהודי צריך להיות בולט לכל – פניו צריכות להיות שונות.

הרב מאיר שפירא זצ"ל, ראש ישיבת חכמי לובלין ומחולל לימוד הדף היומי, אמר רעיון דומה ממקום אחר. במתן תורה ניתנו הלוחות הראשונים בפרסום גדול, כפי שנאמר בתחילת ברכת שופרות במוסף של ראש השנה: "אתה נגלית... בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת". לעומת זה הלוחות השניים ניתנו בצנעה, ללא פרסום פומבי. סופם של הלוחות הראשונים היה להישבר, מה שאין כן הלוחות השניים, שאכן ניתנו לעם ישראל ונשתמרו. שאל הרב מאיר שפירא: אם כן, למה היה מעמד הר סיני מלווה בפרסום פומבי? תשובתו: תכליתו של מעמד הר סיני הייתה להראות לכל העולם, שעם ישראל קיבל את התורה. לו ניתנה התורה בצנעה, לא היו הגויים יודעים, שבאירוע זה הפכו בני ישראל לעם מיוחד, שהתורה הפכה אותנו לשונים מכל העמים. והמדרש

אכן מתאר איך שאלו העמים את בלעם מה פשר הרעש והקולות בעולם, ובלעם ענה שה' נותן תורה לבני ישראל.⁸ אומנם הלוחות הללו לא התקיימו אבל בהם התקיימה ההודעה לאומות העולם על בחירת עם ישראל. היה הכרח שהעולם ידע שנולד עם מיוחד, השונה באופן בסיסי משאר אומות העולם.

ההבדלה בין עם ישראל ובין אומות העולם אמורה להיות גלויה. תכלית היהדות אינה רק זו שהיהודי ישמור מצוות, אלא שכל העולם יכיר בכך: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח, י). חז"ל פירשו: "שם ה' נקרא עליך" – תפילין של ראש.⁹ התפילין מסמלים פתיחות ופרהסייה. היהדות נחשפת לא בבית לבדו, אלא גם ברשות הרבים.

האם קיימו היהודים בתולדותיהם צו זה, להיות פתוחים בגילוי הזהות שלהם? התשובה אולי אינה ברורה לדור הצעיר בארצות הברית, אבל אפילו מי שאיננו זקן היום¹⁰ יודע, שבעבר הלא רחוק לא היו צריכים להעמיק חקר כדי לזהות יהודי. לא היה צורך לעקוב אם התפלל מנחה או לבש ציצית או הניח תפילין. יהודי היה יהודי ברשות הרבים. הוא לא רק ייצג דת אחרת, אורח חיים אחר, ואופן התייחסות אחר לקב"ה. בעצם הופעתו ובדמות דיוקנו השתקפה יהדותו. היא לא הייתה מוסתרת עמוק בפנימיות נשמתו. מלבושיו היו שונים, זקנו, פאותיו וכל מראהו, היה ברור לכל שמדובר ביהודי. אפילו תבניתו הפיזית, תבנית פניו, שיקפה את יהדותו. פניהם של יהודי אירופה בציורים ובתמונות מלפני השואה מביעים עדינות, עצב, חוכמה ופיקחות. עיני היהודי מביעות אבל, שמחה ותקווה כאחד. פני היהודי מבטאים הן את התמימות של ילד קטן והן את הספקנות של קוהלת מבוגר, עתיק יומין. נועם, עדינות ועקשנות ניבטים מאותם הפנים. בדיבור, במראה ובהתנהגות נגלתה יהדותו.

8 ראה ילקוט שמעוני, תורה, פרשת יתרו, רמז רעה: "יכול ניתנה בלילה תלמוד לומר ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר. יכול ניתנה בשתיקה תלמוד לומר ויהי קולות וברקים. יכול לא היו שומעין את הקול תלמוד לומר קול ה' בכוח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים וגו' קול ה' חוצב להבות אש קול ה' יחיל מדבר וגו' קול ה' יחולל אילות ה' למבול ישב. אמר בלעם לכל העומדים עליו ה' עוז לעמו יתן, פתחו ואמרו ה' יברך את עמו בשלום".

9 מגילה טז ע"ב: רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש.

10 נזכור שאנו מדברים על שנת 1958.

ישראל בגבורה", וגם "הנותן ליעף כוח". אילו היו שתי המילים מבטאות רעיון זהה, – לא היו לנו שתי ברכות. הרי אחת מהן עלולה להיות ברכה לבטלה או לפחות ברכה שאינה צריכה. מה איפוא ההבדל בין כוח לבין גבורה?

הנותן ליעף כוח

כוח משמעו פיזי ומשמעו רוחני. מנקודת השקפה יהודית, כוח הוא גיוס אנרגיה פיזית ורוחנית כדי להגשים מטרה ספציפית, בין אם היא בעלת ערך ובין אם לאו.

הרמב"ם כתב משל על מי שרוצה דבר מה, אך לעולם לא ישיגנו. אספר אותה לפי דרכי. מעשה במלאך שבא ומעיר יהודי באמצע הלילה ושואל אותו אם יש ברצונו ללמוד את כל התלמוד הבבלי; היהודי עונה "בוודאי"; תלמוד ירושלמי? ללא ספק; ספרא, ספרי, תוספתא, בהחלט! כל שבע החכמות? כן. האם אתה באמת רוצה את כל זה? בהחלט, מי אינו רוצה בזה? ואם כן, קום, הדלק את האור והחל ללמוד! עונה היהודי "לא, אני עצל".¹³ כדי להשיג חוכמה יש צורך במשמעות ובהשקעת זמן: "אדם כי ימות באוהל" (במדבר יט, יד) – אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. בעל כוח יכול להטיל על עצמו משמעות, להתארגן ולחשב את צעדיו כדי להתקרב בנתיב ישר אל היעד שקבע לעצמו. מידה זו ניכרת בילדים קטנים – גם במעללי יתנכר נער" (משלי כ, יא): הצלחתם ברורה, כי אפשר לראות שהם צמודים ליעדם. אדם הרוצה להיות מדען – ילמד בחריצות וישקיע זמן. אם חשקה נפשו להיות למדן, ישב שעות על גבי שעות לפני הגמרא הפתוחה וילמד. הרוצה להתעשר חייב להתארגן, לפעול, לגייס ולחשוב, ולא להתעצל. אדם המסוגל לקבוע עדיפויות בחייו ולהשליט משמעות עצמית כדי להשיג את יעדיו – יש לו כוח.

היהדות דורשת כוח מן האדם. ההלכה דורשת מן האדם לשעבד את רצונו לרצון הבורא במאכלות אסורות, עריות, שמירת שבת, חושן משפט ומקח וממכר. ההלכה רוצה שיהיו לאדם משמעות עצמית, שליטה ברצון, כוח לשמור טהרת המשפחה ולפרוש מאיסורי ביאה. גיוס האנרגיה הרוחנית כדי לשלוט

אישיותו של היהודי ברשות הרבים שיקפה את מתן התורה הראשון, ובו בזמן שיקפה גם את הצניעות של מתן תורה השני. שמירת מצוות – רחוק מן הפרהסיא, כאשר הוא נמצא לבד עם ריבונו של עולם. צניעות בחדר האוכל, עם ילדיו, עם אשתו בחדר השינה. חז"ל מתארים עובר אורח בודד ורעב, המגיע לעץ תאנה; אף על פי שאין איש בסביבה – אין הוא נוטל מפירות האילן, מחשש גזל. איש אינו רואה אותו ברגע זה של איפוק וריסון. זהו מתן התורה הנסתר, השקט – "ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל החר" (שמות לד, ג).¹¹ ויחד עם זאת הוא נושא על גבו מתן התורה הראשון, זה של "בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת". המן אמר לאחשורוש "ישנו עם אחד מְפָרָד וּמְפָרָד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שונות מכל עם" (אסתר ג, ח); הבנתו זאת את ייחודו של העם היהודי לא באה להמן מהבנה של הקדושה. יכולתו של המן להבחין בקדושה בוודאי לא הייתה גדולה משל אליעזר או ישמעאל. המן לא הבחין במתן תורה השני, באישיותו הנסתרת של מרדכי; הוא הבחין במתן תורה הראשון. הבנתו באה לו מן ההופעה החיצונית של מרדכי, מהמראה החיצוני של מרדכי, ולפיו דיווח למלך "ודתיהם שונות מכל עם".

אין פלא שהמדרש מספר, ש"דמות יעקב חקוקה בכסא הכבוד".¹² לא רק תורת יעקב חקוקה אלא גם דמותו הפיזית, מראהו המדרש אומר כאן בעליל, שהיהודי חייב להחצין את יהדותו, כדי שיבחינו בייחודו, וידעו מי הוא.

כוח וגבורה

כפל פנים נוסף עולה משתי מילים בעברית, שהן נרדפות לכאורה – כוח וגבורה, אך לכל אחת מהן משמעות משלה. בכל בוקר מברכים אנו גם "אחר

11 ראה דברי רש"י לשיר השירים ז, ג ד"ה סוגה: "הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים". השווה אבות דרבי נתן, נוסחא ב, פ"ג, ד"ה מנין שעשה: "אם כן למה נאמר סוגה בשושנים אלא אשתו נידה בבית עמו שמא ילך לו עליה מי ממחה בידיו (כבית שמאי). אלא פירותיו שאינן מעושרות עמו בבית שמא יאכל מהם מי ממחה בידיו. אלא מצוות שישאל עושים [בסתר] שהן (רבות) [רכות] כשושנים לך נאמר סוגה בשושנים".

12 אוצר המדרשים (אייזנשטיין), עמוד תז, ד"ה סמ"ך, אל תקרי בשו"ת אבקת רוכל לר' יוסף קארו, סימן י, ד"ה הא קמן: "דמות דיוקנה של יעקב החקוקה בכסא הכבוד".

13 ד"ר גתית הולצמן, מאוניברסיטת בן גוריון הציעה, שמקור דברי הרב הוא מספר מורה הנבוכים, חלק ראשון, פרק לד, הסיבה השלישית.

כשיש התנגדות, כשיש מאבק. לאדם כשהוא לבדו אין גבורה. היהודי היום נלחם גם בעולם זר, שאינו מבין לרוחו. המאבק שלנו, במיוחד היום, דומה באופן סמלי למאבק שהיה ליעקב אבינו עם הזר המסתורי במעבר יבוק: "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (בראשית לב, כה). שם לא היה די בכוח, יעקב היה חייב להיאזר בגבורה, מפני שהאיש הזר עצר בעדו. מי היה האיש? חז"ל אמרו, שהיה שרו של עשיו, מי שאינו מכבד את יעקב.

כוחו של יעקב נבחן בניסיונות רבים, במיוחד בביתו של לבן: "זה עשרים שנה אנכי עמך... הייתי ביום אכלני חורב וקרר בלילה... זה לי עשרים שנה בביתך..." (בראשית לא, לח-מא). אף על פי כן: "עם לבן גרתי ותרתי"ג מצוות שמרתי" (רש"י, בראשית לב, ה). יעקב שמר על יהדותו, והפגין בכך את מידת הכוח. אבל במעבר יבוק ניצב יעקב בפני אתגר אחר. מולו ניצב זר, שאינו יכול לשאת אותו. מה לו ל"איש" אם יעקב ישמור שבת או יחלל שבת? מה איכפת לו אם יעקב ישמור על כשרות או לא, אם יחנך את ילדיו לפי מסורת אבותיו או לא? ה"איש" אינו סובל את הייחודיות של יעקב.

השידולים של אומות העולם בניסיון לפתות את ישראל להתבולל מוצאים את ביטויים במדרש: "שובי שובי השולמית... ונחזה בך" (שיר השירים ז, א); אומרים להם האומות שובי שובי השולמית, הידבקו לנו, בואו אצלנו ואנו עושין אתכם שלטונים, הגמונים, דוכסין, אפרכין, אסטרטליטין... (במדבר רבה [וילנא], פרשה ב, ד) ד"ה איש על). השולמית נשאלת למה היא דבקה במסורות המיושנות, בא-ל הישן, למה היא שונה? זו הבקשה שעשיו ביקש מיעקב בפגישתו: "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" (בראשית לג, יב). למלחמה בפיתויים ובדברי החנופה של עשיו; למאבק מול העולם, שאינו מבין אותנו או אינו רוצה בנו, דרושה לנו גבורה. בכוח אין די.

הנה דוגמה למצב מודרני המחייב גבורה: תלמידים יהודים במכללות ובאוניברסיטאות ביקשו ממני פעמים רבות להשתדל אצל שלטונות המוסדות, שידחו מבחנים הקבועים לשבת או יום טוב. לא פעם נתקלתי בעויינות מצד הרשם או הנשיא של המוסד כאשר ביקשתי שימנו, על חשבון הסטודנט, משגיח מבחן, כדי שיוכל להיבחן ביום אחר. הסירוב לא נבע

ביצר ולא להפקיר את החיים. הכוח פירושו חיים לקראת יעד, חיים מחושבים. אדם בעל אופי חלש, חסר כוח, לא היה יכול בעבר לחיות כיהודי ובוודאי אינו יכול בימינו. חסר הכוח מוטרד תמיד מאתגרים ומנסיגות; אילוצים כספיים מפתים אותו לפתוח את חנותו בשבת; משברים ביחסו לאשתו ולילדיו מערערים את שלוותו. בסופו של דבר לא תאפשר לו חולשת אישיותו לחיות כיהודי, שהרי חיים כיהודי מחייבים את האדם להיות אמיץ כוח ורב אונים. ללא אופי חזק אין קיום למצוות "קדושים תהיו". קדושה פירושה הכוח לפרוש. כשהיהודי קם בבוקר הוא מודע לכך, שהוא חייב לחיות כל היום כמו שיהודי חייב לחיות. עליו להטיל על עצמו משמעת לגבי תענוגי העולם ולא לחיות חיי הוללות. עליו לקדש את גופו, לפרוש ממאכלות אסורות ומערייות, מגזל ומחמס, לשעבד את עצמו לתורה ולמסורת. "הירך ורך הלבב ילך וישוב לביתו". בארצות הברית נכנעו הרבה יהודים לא מתוך בחירה אלא מפני שחסר להם הכוח הדינמי של משמעת עצמית וריסון עצמי לכבוש את יצרם ולשבר מידותיהם הרעות. בלי כוח זה אין היהדות יכולה לשרוד.

משום כך מברך היהודי בבוקר "הנותן ליעף כח". ריבונו של עולם מעניק כוח ליהודי לשאת את מטען היהדות, שנעשה כל כך כבד בזמנים אלה. יהודים עניים מאוד, שהעלו על דעתם לפתוח עסקיהם בשבת, התגברו על יצרם. העדיפו להפסיד ממון ולא לעבוד בשבת. העניקו לילדיהם חינוך יהודי ולא נרתעו מפני מעצורים חברתיים. על שכמותם יש לברך בקול רם "הנותן ליעף כח" לשאת את מתן התורה השני, השקט והצנוע. בבוקרו של כל יום עלינו להודות לקב"ה על שאנחנו מצליחים בקרב הזה, ולבקש שה' יעניק לנו כוח ללחום מלחמות ה' גם בעתיד.

אוזר ישראל בגבורה

גבורה שונה מכוח. בכוח כפי שאמרנו, הקרב הוא פנימי. בעל כוח נלחם עם עצמו – כיבוש עצמי, כיבוש הרצון וכיבוש היצר. לעומתו גבורה היא ביחס לזולת, כאשר אדם נאבק במישהו או במשהו. המלה "גבורה" רומזת לאומץ בשעת עימות חיצוני. ראו התואר הנסמך לגיבור בפסוק "גבור ואיש מלחמה" (ישעיה ג, ב). הנדרש לגבורה אינו שואל מה אני רוצה אלא הוא מחוייב לפעול מפני שאחרים מציקים לו. גבורה היא

מקושי ממשי לעזור לתלמידים אלה, אלא בעטיה של סלידה מעצם רעיון ייחודו של היהודי. אם עשרת אלפים סטודנטים יכולים להיבחן באותו יום, למה מיעוט קטן חייב להיות שונה?

לא ננצח במלחמה זאת כל עוד שורר "לילה": "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (בראשית לב, כה). הבוקר יבוא רק "ביום ההוא... ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו..." (עובדיה כא). ועד שיבוא היום ההוא התורה דורשת מאתנו לא רק כוח, אלא גם גבורה ואומץ להיאבק עד "וירא כי לא יכול לו" (בראשית לב, כו); עד שהאויב יבין שאין להביס את היהודי. צריך להפגין עקשנות ולהצהיר קבל עם ועדה 'אני שונה'. הרבה יותר קל להיות יהודי שומר מצוות ברשות היחיד, לצום בתעניות, לא לאכול מאכלות אסורות, להתפלל שלוש פעמים ביום, ללמוד עשרים וארבע שעות ביום – ובלבד לא להצהיר ברשות הרבים אני שונה.

השיחה עם אומות העולם במדרש שיר השירים שהבאתי, נמשכת:

וישראל אומר "מה תחזו בשולמית" (שם), מה גדולה אתם נותנים לנו, שמא "כמחולת המחנים" (שם), שמא יכולים אתם לעשות לנו כגדולה שעשה האלהים במדבר, דגל מחנה יהודה דגל מחנה ראובן דגל מחנה דן דגל מחנה אפרים, יכולים אתם לעשות לנו כך, "מה תחזו בשולמית", מה גדולה אתם נותנים לנו, שמא "כמחולת המחנים", שמא יכולים אתם ליתן לנו כגדולה שעשה לנו הא-לוהים במדבר, שהיינו חוטאים והוא מוחל לנו ואומר לנו והיה מחניך קדוש... (שם. שם.)

המלים ריקוד ומחול מסמלות שני סוגים של תנועה. התנועה בריקוד היא ליניארית, אופקית, ואילו במחול היא במעגל. המחול מתחיל ומסתיים באותו מקום. היהודי המיוצג על ידי השולמית, משיב, שהוא לעולם לא יתבולל מפני שהוא נע במחול. תנועותיו אינן ליניאריות, אינן מרחיקות אותו מנקודת ההתחלה. במעגל אנו מתרחקים מסיני, ואנו שבים בעיקשות לסיני. לטעון כך זו גבורה.

המושג 'גבורה' אינו עיוני או רעיוני בלבד אלא חודר לתוך תוכה של ההלכה. סוגיה במסכת סנהדרין (עד, ע"ב) דנה ביהודי המחליט לעבוד עבודה זרה לא מחמת אמונתו באלילים, אלא מטעמי הנאה. רבא סבור כי בנסיבות אלה לא עבר עבירה, מפני שאינו מאמין

באליל ועבודתו אינה ולא כלום. על כך שואלים בעלי התוספות: באלו נסיבות קיים הדין המפורסם של ייהרג על קידוש ה' ואל יעבוד עבודה זרה? בהקשר אחר דן הרמב"ם באותו נושא בספר המצוות, מצות עשה ט: "והמצווה התשיעית היא שציונו לקדש השם והוא אומרו (אמור כב) ונקדשתי בתוך בני ישראל. ועניין זאת המצווה אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמיתית בעולם ושלא נפחד בהיזק שום מזיק. ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה לא נשמע ממנו אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעהו לחשוב שכפרנו ואע"פ שליבנו מאמין בו יתעלה. חזאת היא מצוות קידוש השם המצווים בה בני ישראל בכללם, רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו יתעלה ואמונת ייחודו..."

מְקַדֵּשׁ ה' הוא איפוא מי שמסכן את חייו כנגד מי שאונס אותו. טיבה המדויק של העבירה אינו מעלה ואינו מוריד; העניין המרכזי בקידוש ה' הוא לא לפחד ולא להשלים עם האונס. אין שום פשרה. דברי הרמב"ם מיוסדים על הסוגיה בסנהדרין הקובעת, שבזמן גזירה נגד מצוות היהדות מוסרים את הנפש על כל דרישה לשינוי, אפילו הזעיר ביותר. חייבים לקדש את ה' אפילו על דבר שולי כמו צבע השרוכים בנעליים. האם ההלכה קובעת את צבע שרוכי הנעליים? ודאי שלא! ואף על פי שחז"ל אמרו בתוקף, שפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה (ראה מכילתא דרבי ישמעאל משפטים – מס' דנזיקין משפטים פרשה ד ד"ה מעם מזבחי ומדרש תנחומא [בובר] פרשת מסעי סימן א) – כאן, בשעת הגזירה, חל דין של ייהרג ואל יעבור. למה? מפני שהאונס, גוזר הגזירה, אינו סובל את ייחודו של היהודי, רוצה למחוק את דמותו. אכן העובד עבודה זרה מטעמי הנאה אינו חייב, אבל אם הוא מאולץ לכך – הוא חייב למסור את נפשו ולא לעבוד.

מצוות קידוש ה' מגלמת את מידת הגבורה. יהודי חייב לבטא כלפי חוץ את יהדותו. עליו להראות שאכן הוא חלק מן העם הנבחר, עם סגולה, עם נבדל. מיפגן פומבי זה הוא גבורה. לכן ניתנה התורה בקולות וברקים. היהדות מתקיימת הן בתכונת הכוח והן בתכונת הגבורה – הן כשהיהודי ניצב מול עצמו והן כשהוא עומד מול העולם.

האמנסיפציה וההשכלה חרתו על דגלן "היה אדם

היהדות¹⁶ (American Council for Judaism) וקבוצות אחרות של יהודי ארצות הברית חוששים בדיוק ממשמעות זאת. הם פוחדים שקיומה של מדינת ישראל יבטל מאמצים של שני דורות למחוק את ההופעה היהודית ואת הייחוד היהודי וליצור מן היהדות כת דתית אמריקאנית נוספת. מטרת קיומם היא לכפור בתקוות היהודיות המיוחדות, בייעוד היהודי ובאורח החיים היהודי.

הגוי הסובלני ביותר מתקשה להבין מפני מה היהודי דבק בייחודו וקשור למדינת ישראל, ומעלה את החשד בנאמנות כפולה כלפי התמיכה בישראל. אנחנו מנסים לומר שתמיכתנו היא רק מטעמי צדקה, ושיחסנו למדינת היהודים הוא כמו היחס בין האיטלקים לאיטליה או האירים לאירלנד. אבל הגויים מבינים שאלו טענות סרק. היחס בין אירי או איטלקי לארץ מוצאו מבוסס בעיקר על רגש; אין תודעה של סולידריות אמיתית בין ארצות אלו ובין המהגרים שבאו מהן. לעומת זאת אנחנו חשים שמדינת ישראל שייכת לנו. אנחנו חשים נאמנות, מסירות נפש והתחייבות כלפי מדינת ישראל.

בתגובה חוזר הגוי אל הפזמון "שובי שובי השולמית ונחזה בך". הוא שואל: "ממה נפשך, מה בדיוק אתה רוצה? יש לכם כל ההזדמנויות, כל הזכויות, כל החירויות שבעולם; מדוע יש לכם צורך בארץ ישראל?" תשובת היהודי צריכה להיות כתשובת הגוי עצמו: לעולם לא יוותר היהודי על האינדיבידואליות שלו, על ייחודו, על עצמאותו. לעולם לא יתבולל. אילו ההבדל בין יהודי לבין נוצרי היה מתמצה בבית כנסת לעומת כנסייה – לא היינו מזדהים כל כך עם מדינת ישראל.

16 נוסד בשנת 1942 לאחר שוועידת הרבנים הרפורמים (Central Conference of American Rabbis) קיבלה הצהרה לטובת הציונות. 90 מנהיגים רפורמים יסדו אז את הוועד האמריקאני למען היהדות (American Council for Judaism) כתגובה אנטי-ציונית לוועידת הרפורמים. בשנת 1946 היו ל-ACJ הרבה סניפים בארצות הברית, והם שיגרו מכתבים לפקידים ולשרים בממשלת ארצות הברית והביעו התנגדות לייסוד מדינה של יהודים. עקב הביקורת עליהם, שהם יותר אנטי-ציוניים מאשר פרו-יהודים, פרשו הרבה מן המנהיגים הרבניים מן ה-ACJ בשנת 1948, לאחר ייסודה של מדינת ישראל. בשנת 1955 הציע ראש ארגון זה, רבאיי אלמר ברגר, התבוללות מלאה של היהודים בחיי ארצות הברית. לשם כך הציע להפוך את יום ראשון ל"היום הרשמי של היהדות לתפילה", תיכנן מנורה חדשה שתשקף הערכת יהודי ארצות הברית לחירות בארצם, והמליץ לכלול ברעיון חג הסוכות את כל אזרחי המדינה התעשייתית. (American Jewish Archives Manuscript Collection 17)

בצאתך ויהודי באוהליך".¹⁴ פירושה של סיסמה זו הוא, שהתכונה הראויה ליהודי מודרני היא רק "כוח" ולא "גבורה". היהדות יפה כל עוד אין היא גלויה. העניינים החיצוניים, הלבוש, הזקן, הפיאות, השפה, כל מה שמאפיין ומייחד את היהודי, חייבים להיעלם. היום, מלבד בפניות בודדות בברוקלין ובבוסטון, קלסתר הפנים היהודים כמעט נעלם.¹⁵

ההתנערות מגילוי חיצוני של זהותנו כבר גרמה לכך, שאין לגויים ידע על ייחודו של היהודי. הם חושבים שהיהודים אינם אלא כיתות שונות בכור ההיתוך האמריקאני.

סיפר לי מכר ששהה בקייפ קוד במשך כל הקיץ והיה לו שכן לא יהודי. הגוי ידע ששכנו יהודי, מניח תפילין ושומר שבת. בכל זאת, ביום ראשון אחד, כשהוא לבוש בבגדיו היפים, שאל הגוי את היהודי אם הוא רוצה לבוא איתו לכנסייה. היהודי המופתע שאל למה? ענה הגוי: מכיוון שאין לך כאן בית כנסת, אולי תלך לכנסייה! בעיני הגוי אין ייחוד ליהודי. כמו אצל הנוצרים. אם אין כנסייה פרסבטריאנית הוא ילך לכנסייה אפיסקופלית; ולמה לא ינהג כך גם היהודי? אין לגוי שום מושג לפרישות עם ישראל, אין הוא מבין שהיהדות אינה כת אחרת של דתו, כי אינה נראית כך לעין.

ראייתו העקומה של הגוי היא תוצאה של איבוד ה"גבורה", אצל היהודי, ובזה נחרץ גם דינו של הכוח. אומנם לפי שעה היהודי המודרני עדיין מפגין כוח, בברכות השחר אנו מברכים "אוזר ישראל בגבורה" לפני "הנותן ליעף כוח". אם אין ליהודי אומץ להפגין את יהדותו ברשות הרבים, הוא עלול לאבד גם את כוחו. בלי מתן תורה הראשון, לא יחזיק השני מעמד.

מדינת ישראל והיהודי האמריקני

ההשגחה תיקנה את אובדן הגבורה בכך שיצרה את מדינת ישראל. היא מפגינה את העקשנות של היהודי, את רצונו להיות הוא עצמו. הוועד האמריקאני למען

14 י"ל גורדון, "הקיצה עמי", כל שירי יהודה ליב גורדון, ספר ראשון: שירי הגיון, תל-אביב תרפ"ט, עמ' לד.

15 הרב הדגיש פעמים רבות את ההבדל בין יהודי לבין גוי, והייתה לו ביקורת על יהודי שהתנהג כמו גוי. ראה למשל דברי הרב בחמש דרשות, ירושלים תשל"ה, עמ' 49 ואילך.

דברי הרב במקורם נאמרו על פה בשיעור בבית הכנסת מוריה בניו יורק, אור ל-ג אייר תשי"ח, במסגרת שיעור שבועי במסכת ברכות. נושא השיעור היה ברכת המזון והרב שילב בו דרשה לכבוד יום העצמאות העשירי של מדינת ישראל. ד"ר אהרן לוסטיגר המציא תמליל והערות. הדברים נדפסו בספר על ידי הרב שלמה זאב פיק, מועדי הרב, המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן, תשס"ג, עמ' 168-193; נערכו מחדש על ידי נחמיה שפירא ושלמה רזנר.

המשפט העברי במדינת היהודים

חוק ומשפט במדינתנו

הרב מאיר בר אילן

אילמלי זכינו הייתה היהדות הנאמנה, ראשיה, רבניה וגדוליה מכינים עוד לפני שנים רבות ספר חוקים למדינת ישראל לכשנזכה לראות בבניינה. אבל מכיוון שהיינו קטני ביטחון קפצה עלינו מדינת ישראל בלי הכנה ראויה לשמה בכל הנוגע לחוקי המדינה האזרחיים והפלייליים. אין אפוא לבוא בתלונות על אלה אשר לקחו להם לקו את החוקים אשר שררו בממשלת המנדט וסידרו להם לפיהם בתי דין ובתי משפט. מה שלא עשו כהוגן הוא שלא הודיעו ולא הצהירו, כי זה נעשה באופן זמני ומתוך דוחק, אלא קיימו וקיבלו, סידרו ומינו משפטים ושופטים על יסוד הקיים, כאילו אין דין בישראל ואין משפט מסורתי, אשר יסודותיו בשמים ופעולותיו בארץ במשך מאות ואלפים שנים. עלינו החובה בשובנו לארצנו ובצאתנו לחירות לחדש את המשפט היהודי:

1. עיבוד יסודות עקרוניים שעל פיהם אפשר יהא לגשת לעריכת חוקים ומשפטים על פי דיני תורתנו הקדושה, כמו "בית דין מכין ועונשין שלא מן הדין", קבלת דיינים ועדים אפילו אם הם קרובים או פסולים, ענייני נחלות וירושות, בייחוד שאלת ירושת הבת, בעיה המנסרת בעולמנו וביישובנו.
2. עיבודם וסידורם של מערכת דינים על גניבה, גזילה, הונאה, ערבות, ענייני נכסי דנידי ודלא נייד, מכירת שטרות וכד'.
3. עיבוד נוסחאות של שטרות: שטרי חוב, שטרי מתנה, שטרי מכירה וכד'.

למה לב כל יהודי פועם בחוזקה כשהוא קורא בעיתון על אירועים במדינת ישראל? מפני שאנחנו מאוחדים עם מדינת ישראל. הנשיא אייזנהאור ומזכיר המדינה דאלאס מכירים בכך, שאנחנו מתנגדים למדיניות האנטי-ישראלית שלהם.

באמצעות מדינת ישראל החזירה ההשגחה הפרטית ליהודי האמריקאני, מרצונו או שלא מרצונו, את התחושה של "גבורה". החזירה את ברכת "אזר ישראל בגבורה" לנוסח התפילה. מרצונו או בעל כורחו מצהיר היהודי האמריקאני, שהוא מזדהה עם מדינת ישראל. אילו הייתה למפלגות השונות במדינת ישראל יותר תבונה להנהיג את המדינה באור המסורת הייתה תחושת הגבורה שלנו מתעלה. אולם אפילו מדינת ישראל חילונית (ומדינת ישראל אינה חילונית), עם כל החסרונות הדתיים, מאלצת את יהודי ארצות הברית להצהיר בפרהסיא על הזדהותם איתה. יד ההשגחה מביאה אותנו להיות כמו יוסף, בהזדהות עם ארץ העברים. זה ההבדל בין יוסף ובין משה. משה טען כלפי הקדוש ברוך הוא שיתיר לו לכל הפחות, להיקבר בארץ ישראל, שהרי הוא שמר על עצמות יוסף במדבר במשך ארבעים שנה כדי לקוברן בארץ; למה לא יזכה למה שזכה יוסף? תשובת ה' הייתה: כשיוסף היה בשבי הוא הצהיר "גִּבְרַתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים" (בראשית מ, טו); לעומת זאת משה לא תיקן את בנות יתרו כשקראו לו "איש מצרי" (שמות ב, ט). לפיכך לא זכה משה לקבורה בארץ ישראל.

אומנם אנחנו אזרחים נאמנים למדינה שבה אנו חיים, משתתפים בכל מוסדותיה, אך בד בבד אנו מצהירים, כמו אברהם אבינו, "גר ותושב אנכי עמכם" (בראשית כד, ד). היהודי כאן הוא תושב: משתתף בכלכלה, משרת בצבא, מעורב בכל תחומי האזרחות; ובכל זאת הוא גר בכל מקום שבו הוא נמצא. כפייה מסתורית מכריחה אותו להזדהות עם מדינה קטנה מעבר לים. שנים רבות לא רצו יהודי הגולה להודות בקשר זה; הם הזדהו כ"תושב" אבל התעלמו מן ה"גר". קמה מדינת ישראל והשיבה על כנו את יחס ה"גר" עם המדינה המארחת.

יהודי חייב לברך "אזר ישראל בגבורה" בין שהוא רוצה ובין שאינו רוצה. אולם מיד אחר כך הוא מברך "עוטר ישראל בתפארה". התנהגותו באומץ מעטרת אותו בגאווה בכתר של כבוד.

...נקווה, כי הפעולה תצליח ונזכה לראות מדינת ישראל בציון וירושלים מבוססת לא רק ברוחה, כי אם גם בחוקיה ובמשפטיה על תורת ישראל מורשת אבות ומסורת מדור לדור.

יבנה (בטאונה של אגודת הסטודנטים הדתיים), תש"ט, עמ' 29

מדינת ישראל והמשפט העברי

חיים הרצוג

המשפט הוא יסוד וראשית קיומו של עם ישראל, שכן במסגרת חוקיו נעשו הצעדים הראשונים לגיבושם של שבטי ישראל לאומה אחת. עוד בטרם ניתנה תורה לישראל במעמד הר סיני קוראים אנו על משה רבנו היושב לשפוט את העם, ובעצת יתרו חותנו הוא מקים מערכת שיפוטית הירארכית – שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות – המסדירה את היחסים בין אדם לחברו ובין ההנהגה לעדה.

מעמדו של המשפט בישראל הוא מעמד של עליונות מוחלטת. הכל שווים לפני כס המשפט – כקטן כגדול – ואין נשואי פנים בדין, "כי המשפט לא-לוהים הוא". את הפסוק "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלוהיך נותן לך" (דברים טז, כ), מפרש רש"י: "כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם". מכאן שדין ומשפט צדק תנאי הם לקיומו של עם ישראל ולירושת הארץ.

ומשום שנשגבה כל כך מעלת המשפט בישראל, נקל להבין כיצד כל מי שרואה במדינת ישראל את "ראשית צמיחת גאולתנו", חזקה עליו שיבקש לעשות למען תהיה המדינה נוהגת על פי אורחות המשפט העברי. ואכן, אבי מורי, זכר צדיק לברכה, שהנושא היה כאש בוערת בעצמותיו, שקד על הכנת יסודות לחוקה של ישיבה למדינה יהודית על פי ההלכה, עוד שנים רבות לפני קום המדינה. וכך הוא אומר במאמרו "על משפט התורה בישראל": "כבר באותם הימים שהרבה דימו שהרעיון על דבר יסוד מדינה יהודית עצמאית מלכותית הוא חזון שלא ניתן להתגשם לפני בוא משיח צדקנו, שאפתי אני להקים תנועה אדירה שמטרתה תהא להשפיע על המועצה המחוקקת העתידה להכניס בתחוקה (קונסטיטוציה) סעיף יסודי שיקבע שהמשפט במדינה יהא משפט התורה...; ובעודי מעיין וחוקר וחותר, והנה המדינה כבר קמה!"

שאיפה זו של אבא ז"ל, לבסס את משפט מדינת ישראל על המשפט העברי, יסודה בסגולתו של המשפט העברי לתת פיתרון משפטי לבעיות שהזמן גרמן. המשפט העברי לא שקט מעולם על שמריו, הוא הוסיף והתפתח במשך כל הדורות כמעייין המתגבר – עדות וביטוי לחיוניות ולעוצמת הרוח של עם ישראל. היפה והמיוחד במשפט העברי הרי הן הדינאמיות, החיוניות ויכולת ההסתגלות שלו לתמורות העיתים. המשפט העברי, אף שהוא נשען ביסודו על תורה שבכתב שניתנה לישראל לפני אלפי שנים ושאיין לשנות אות מאותיותיה, בבחינת "לא תוסיפו עליו... ולא תגרעו ממנו" – אף על פי כן, הוא מסוגל ומוכשר להתמודד עם כל אתגר וכל צורך מצורכי החיים התובעים תשובות הלכתיות בכל דור ודור. סגולה זו היא שאיפשרה למשפט עברי קיום והתפתחות מאז ועד עתה.

למרות מאמציו של אבא ושל אישים רבים ודגולים אחרים בתורה, ובמשפט לא זכינו, עם קום מדינת ישראל, שהמשפט העברי יהא מונח בבסיסה של חוקת המדינה. עם זאת, משפטה של מדינת ישראל והמשפט העברי אינם זרים זה לזה. אדרבא, במשך ארבעים שנות קיומה של מדינת ישראל ניזונו חוקי המדינה במידה רבה מן המשפט העברי, והכנסת, בבואה לחוקק חוקים חדשים, נתנה דעתה לעיתים תכופות, לעמדתו של המשפט העברי בנושא הנדון, ופעמים רבות אף אימצה את עקרונותיו ואת מושגיו, הלכה למעשה.

לפיכך, בואו ונחזיק טובה מרובה לפרופ' נחום רקובר, המישנה ליועץ המשפטי לממשלה, שעשה ועושה להחזרת עטרת המשפט העברי ליושנה, בהגברת הזיקה של החוק והמשפט במדינת ישראל למקורות המפכים של משפטנו הלאומי..

אכן, דומה עלי, כי ככל שתגבר הזיקה למקורותינו, כן תשתכלל ותתעשר שיטת המשפט במדינת ישראל, כשבתשתיתה מונחים יסודותיה הנעלים של חוכמת המשפט היהודי, המשולבים בערכי הצדק, המוסר, ויוקרת האדם.

פתח דבר, המשפט העברי בחקיקת הכנסת, ערך נחום רקובר, ספריית המשפט העברי, עמ' ה-1

חוק יסודות המשפט, תש"מ-1980

פרופסור מנחם אלון

חוק יסודות המשפט יש בו משום שיאה של הקודיפיקציה האזרחית הישראלית מבחינה נוספת ועיקרית: חוק זה קבע את עצמאותה של מערכת המשפט הישראלית. עצמאות זו נקבעה בשתי דרכים: בדרך השלילה – על ידי ניתוק מכוחו המחייב של המשפט המקובל ודיני היושר האנגליים; ובדרך החיוב – על ידי יצירת קשר מחייב והענקת מעמד רשמי למשפט העברי כמקור משלים וכחלק של המשפט הפוזיטיבי במערכת המשפט הישראלית. מבחינה זו מהווה חוק יסודות המשפט אחד החוקים הבסיסיים וקובעי התשתית של מדינת ישראל, ועם חקיקתו ביקשה הכנסת לחוקק חוק יסודי, שמקומו בכותל המזרח שבמערכת המשפטית של המדינה. חוק יסודות המשפט מורכב משני סעיפים, וזה לשונם:

מקורות משפט משלימים

1. ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.
2. ביטול סימן 46 לדבר המלך במועצתו ושמירת דינים
(א) סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ ישראל 1922-1947 – בטל.
(ב) אין בהוראות סעיף קטן(א) כדי לפגוע במשפט שנקלט בארץ לפני תחילת חוק זה."

הסעיף השני של החוק, המבטל את סימן 46 לדבר המלך במועצתו, בא להשלים את ניתוק המשפט הישראלי מכוחו המחייב של המשפט האנגלי. עיקרו של חוק יסודות המשפט, ה"מצוות עשה" שבו, מצוי בסעיפו הראשון. סעיף זה קובע את "עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום

של מורשת ישראל" בתורת "מקורות משפט משלימים" למערכת המשפט הישראלית. בכך בא לכלל הגשמה מאמץ בלתי נלאה, שתחילתו עוד ערב הקמת המדינה, להעניק למערכת המשפט העברי, בצורה זו או אחרת, מעמד רשמי במערכת המשפטית במדינה היהודית. עובר לקבלתו של סעיף זה התנהלו חילוקי דעות נוקבים בדיוניהם ובמאמריהם של חוקרים ומשפטנים, וביטוי לכך מצוי גם בשורה של הסתייגויות לחוק שהוגשו על ידי מספר חברי כנסת לקראת קריאתו השנייה והשלישית: יש שביקשו להגדיל את מידת חובת ההיזקקות למערכת המשפט העברי ויש שביקשו לצמצמה.* על הנוסח שהוצע – ונתקבל – אנו קוראים בדברי ההסבר להצעת החוק: "מבין הצעות שונות נבחרה נוסחה זאת כדי להפנות את השופט אל ערכי היסוד והמוסר של מורשת ישראל, זאת, בלי לכפות עליו את כל הוראות המשפט העברי". בכך הטילה הכנסת על מערכת השיפוט תפקיד רב אחריות ורב משמעות של חובת היזקקות למושגים ועקרונות שהם יסוד מוסד במערכת המשפט העברי, ובעולמה של היצירה התרבותית הרוחנית של העם היהודי לדורותיו עד חזרתו לריבונות עברית.

המשפט העברי, הוצאת מגנס, פרק ארבעים וארבעה, עמ' 1541

* ראה דברי כנסת 89 (תש"מ-1980), עמ' 4099. במקום המילים: "של מורשת ישראל" הוצעו הנוסחים הבאים: חבר הכנסת מ' וירשובסקי – "וברוח מגילת העצמאות"; חברת הכנסת ש' אלוני – "וברוח מגילת העצמאות והמשפט העברי"; חבר הכנסת ת' טובי – "המורשת האוניברסלית הכלל אנושית"; ח"כ מ' עמאר – "המקובלים בישראל". לעומת הצעות אלה, הציע חבר הכנסת ז' ורהפטיג, בעת הקריאה הראשונה של החוק, להחליף את המילים "מורשת ישראל" במילים "המשפט העברי" (שם כרך 88, עמ' 1821); חבר הכנסת גלס – "עקרונות המשפט העברי" (שם, עמ' 1828) וחבר הכנסת מ' פרוש הציע להחיל את המשפט העברי (שם, עמ' 1836).

קפיצה נחשונית

בנימין הלוי*

אדוני היושב ראש, כנסת נכבדה, אני מעז לומר שהיום זו שעה יפה לממשלת ישראל, לכנסת, לשר המשפטים, כי אנחנו חכינו קרוב לשלושים ושתיים שנה עד שהעזנו לעשות את הקפיצה הנחשונית הזאת. בעצם לפי ההיגיון היה הרגע הנכון לכך יום הקמת המדינה, היום שבו הקמנו את מדינת ישראל וניתקנו את הקשר האימפריאלי והסטרוקטוראלי עם מלכות אנגליה שחוקקה את סימן 46 וקבעה את הזיקה למשפט האנגלי. זה היה בעצם מובן מאליו שבאותו רגע שכשם שניתקנו את הזיקה הפוליטית והכרזנו על עצמאותנו הפוליטית כן טבעי שנכריז גם על עצמאותנו המשפטית.

...והיום מציעה הממשלה, מפי שר המשפטים, לעשות את הצעד המכריע, לא רק לנתק את הקשר, את הצינור, עם המשפט האנגלי אלא גם באופן חיובי להחליף אותו בקשר עם מורשת ישראל.

הדבר הוא בעצם כל כך מובן מאליו שצריך להתפלא איך במשך שלושים ושתיים שנה ישבנו ופחדנו מהצעד הזה. דברי הכנסת, עפ"י המשפט העברי במשפט המדינה, א, עמ' 25-26

* התנועה הדמוקרטית

הסת"גות

ד"ר זרח ורהפטיג*

מוצע בהצעת החוק ש"יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל". ההגדרה היא כוללת, מרחפת באוויר, מעורפלת מאוד, היא כוללת שבעצם היא משאירה הכול בידי השופט ונטיותיו האינדיבידואליות ללא כל הכוונה, ללא הדרכה מועילה. וכלל יש לנו בהלכה "אין למדין מן הכללות". אבל אני רוצה להוסיף שהגדרה זו גם מעליבה. יש בה משום זילזול ועלבון למשפט העברי. עם ישראל הוא עם משפט. ילד יהודי הלומד תורה וגמרא משחר ילדותו מתרגל לחשיבה של צדק ומשפט, מה מותר ומה אסור. שיקולי מוסר, יושר

* מפד"ל

ודרכי ניתוח משפטי מאפיינים תכונה יהודית לאומית. יש לנו אוצרות אוצרות של ספרי הלכה ומשפט, אלפים ורבבות של פסקי דין, תשובות, פתרונות לבעיות מתקופות שונות, של מאות ואלפים בשנים ממקומות גיאוגרפיים שונים. והנה באה הצעת החוק ומתעלמת מכל אלה ומפנה למושג מעורפל של "מורשת ישראל", לא מורשת יהודית, לא מורשת של עם ישראל, אלא מורשת ישראל. וכבר הבינתי מהרצאתו של אחד משופטי בית המשפט העליון, ואינני רוצה להזכיר שם אבל הוא ידוע, שהוא מפרש "מורשת ישראל" כמורשת מדינת ישראל, זו מורשת שלושים ואחת שנה. הצעת החוק מתעלמת וכאילו מתביישת להזכיר כמקור את המשפט העברי. שלוש פעמים ביום אנו מתפללים "ולא נבוש כי בך בטחנו". ואין לנו להתבייש בנחלתנו המשפטית. אנחנו לא אנונים, לא בן בלי שם. נחלתנו היא עשירה מאוד, היא רב-גונית, והעיקר, היא ניתנה, צמחה, גדלה ממעמקי האמונה, התבונה ואורח חייו של העם היהודי.

נכון, המשפט העברי מציע הרבה פעמים פתרון שונה מזה של המשפט האנגלי והאירופי-הקונטיננטאלי או מקורו וביסוסו במשפט הרומאי, אבל במקורותיו יופיו וצדקו הלאומי.

ראשון הסופרים הפולניים שהביא למהפכה תרבותית בפולנית, במאה ה-17 Mikodj Rej אמר לאינטליגנציה הפולנית המתבוללת אז: תרבות זרים אתם מהללים ואת שלכם אין אתם יודעים. בזה התחילה המהפכה התרבותית הפולנית. רבותי צריך לדעת את המשפט שלנו, יש ללמוד אותו ולדעת להעריך אותו. רבותי, משפטנו אינו דל, הוא ותיק יותר ועשיר יותר ממשפטי עמים רבים וכדאי לחייב כל משפטן יהודי ללמוד ולדעתו. הטענה השנייה היא: המשפט העברי הוא עתיק ואינו מתאים לזמננו. לטענה זו תשובתי היא: המשפט העברי חי ותוסס בספרות ההלכה בלי הפסק ועד ימינו אנו בכלל. והצעת החוק הרי על עקרונות הצדק והיושר מדברת. אלה הם נצחיים והתאמתם למציאות זמננו ולעניין הנדון בידי השופטים היא מסורה.

הצעתי היא להחליף את המילים "מורשת ישראל" במילים "המשפט העברי".

המשפט העברי בחקיקת הכנסת, א, עמ' 13-16